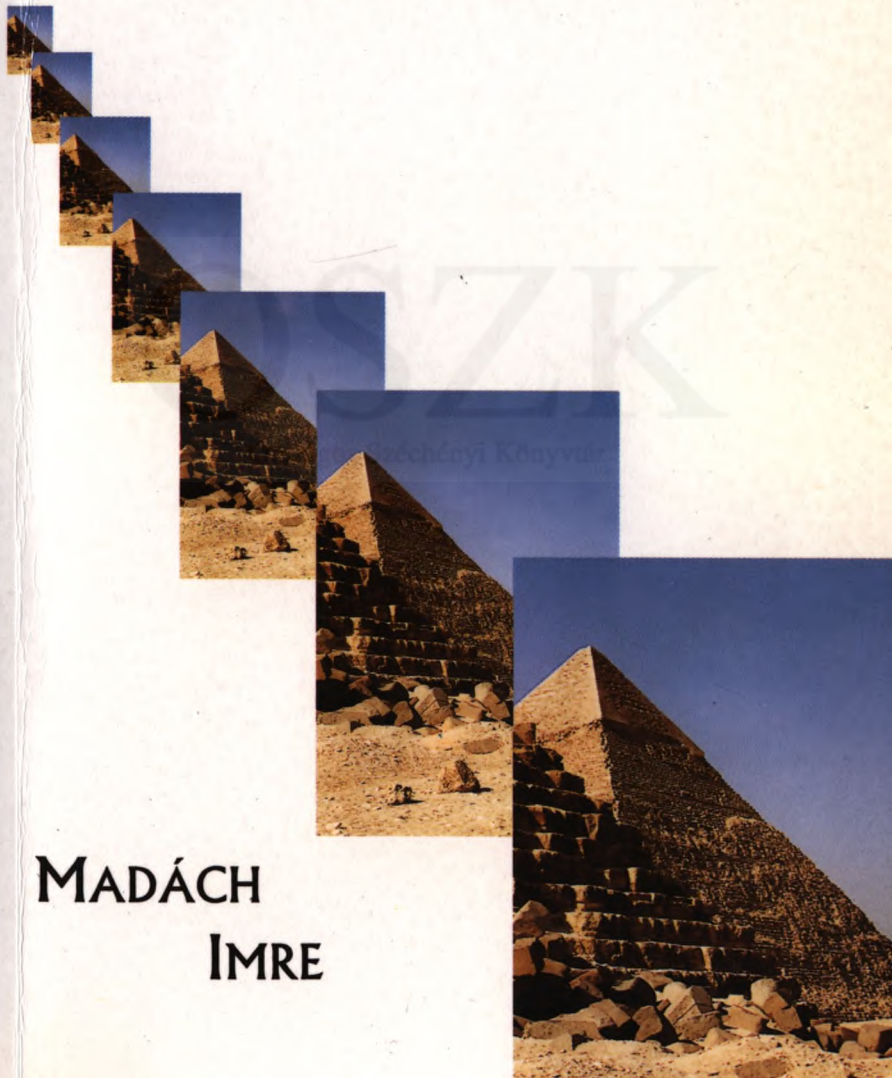

KB
10.786/2

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

MADÁCH
IMRE

Madách Imre
AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

Drámai költemény

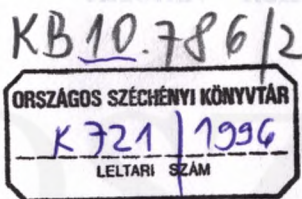
„érintetlen” változat

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Striker Sándor:
Az ember tragédiája rekonstrukciója

II. kötet

Az első kötet szerzőjének kiadása
Műszaki szerkesztő Hartai Krisztina
Megjelent 1996-ban 1500 példányban
Készült a Nagy-Gáspár Kft. nyomdájában
Felelős vezető Nagy László ügyvezető igazgató
ISBN 963 650 433 4 Ö
ISBN 963 650 434 0 II. k.

ISBN 963 650 433 4

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

A Madách-szakirodalom a XIX. század vége óta több ízben s többféle módon jelentette meg Az ember tragédiájának azon sorait, melyeken akár a drámaíró maga, akár kérésére vagy hozzájárulásával mások – főként Szász Károly és Arany János – változtattak. Morvay Győző tanulmánykötetének részeként 1897-ben, Tolnai Vilmos a Madách-centenárium 1923-as Tragédia kiadásában, majd ennek 1924-ben javítva kiadott változatában, míg Waldapfel József az 1956-os kiadás Jegyzeteiben közölte a sorváltozatokat.

Éppen tíz esztendeje, a Tragédia filozófiájának rekonstrukciója során győződhettem meg arról, hogy az eredetileg Madách által írt sorok és a végül 1861-es dátummal megjelent első s az ennek alapján még a költő életében elkészült második kiadás között összességében számottevő eltérés tapasztalható. A szöveg helyreállítása nem azzal a szándékkal készült, hogy a színpadokon ez a változat szerepeljen, hanem hogy a Tragédia eljövendő elemzői és értelmezői lehetőség szerint csakis azokról a sorokról vonjanak le következtetéseket, amelyeket Madách Imre eredetileg megfogalmazott s a további fordítások is a madáchi szöveget vegyék alapul. Ő maga sajnos nem vethette össze eredeti kéziratát a nyomtatásban megjelent két kiadással, minthogy azt az „impurum”-nak vélt szöveget Arany nem juttatta vissza hozzá s másik kézirrattal a költő nem rendelkezett.

Az itt közölt szövegváltozat Tolnai Vilmos 1924-es kiadása nyomán készült s az első kötetben közölt tanulmány (R) jelzéssel jelzi azokat a sorokat, amelyek rekonstruálása tartalmi okokból indokoltnak látszik. Meg kell jegyezni, hogy noha az 1986-ban felvetett szöveg-helyreállítási igény akkor visszhangtalan maradt, készülöben van az Akadémia fizikai-kémiai írásvizsgálatokon is alapuló Tragédia szöveg-helyreállítása is. Magam 1993-ra a mindaddig érintetlen Arany-változattól eljutottam az érintetlen szövegig, mely tehát ilyen formában eddig nem jelent meg. Mostani közlése remélhetőleg a műben rejlő eszmék továbbgondolására sarkall.

Budapest, 1996. áprilisa

Striker Sándor

ELSŐ SZÍN

(A mennyekben. Az ÚR dicstől környezetten trónján. ANGYALOK SEREGE térden. A NÉGY FŐANGYAL a trón mellett áll. Nagy fényesség.)

ANGYALOK KARA

Dicsőség a magasban istenemnek,
Dicsérje őt a föld és a nagy ég,
Ki egy szavával híva létre mindent,
S pillantásától függ ismét a vég.
5 Ő az erő, tudás, gyönyör egésze,
Részünk csak az árny, mellyet ránk vetett,
Imádjuk őt a végtelen kegyért, hogy
Fényében ily osztályrészt engedett.
Megtettesült az örökös nagy eszme,
10 Im a teremtés béfejezve áll,
S az Úr mindentől, mit lehelni enged,
Méltó adót szent zsámolyára vár.

AZ ÚR

Be van fejezve a nagy mű, igen.
S úgy összevág minden, hogy azt hiszem,
15 Év-millióig szépen elforog
Mig egy kerékfogát ujítani kell.
Fel hát, világim véd-nemtői, fel,
Kezdjétek végtelen pályátokat.
Gyönyörködjem még egyszer bennetek
20 A mint elzúgtok lábaim alatt.

(A CSILLAGOK VÉDSZELLEMEI különböző nagyságú, színű, egyes, kettes csillaggömböket, üstökösöket és ködcsillagokat görgetve rohannak el a trón előtt. Svérák zenéje halkan.)

ANGYALOK KARA

Milyen büszke láng-golyó jó
 Önfényében elbízottan,
 S egy szerény csillagcsoportnak
 Épp ő szolgál öntudatlan. –
 25 Pislog e parányi csillag
 Azt hinnéd, hogy dőre szikra,
 S mégis millió teremtés
 Mérhetetlen nagy világa. –
 Két golyó küzd egymás ellen
 30 Szét szakadni, össze esni:
 S e küzdés a nagyszerű fék,
 Pályáján tovább vezetni. –
 Mennydörögve zúg amaz le,
 Távolról rettegve nézed:
 35 S kebelében milljó lény lel
 Boldogságot, enyhe béket. –
 Milly szerényen pislog ottan
 Csillaga a szerelemnek,
 Óvja őt meg ápoló kéz
 40 Vígaszául sok vak éjnek. –
 Ott születendő világok,
 Itt enyészők romladéka:
 Intő szózat a hiúnak,
 Csüggedőnek biztatója. –
 45 Mint rendbontó jó amott az
 Üstökös rettentő képe:
 S ím, az Úr szavát meghallva,
 Lesz a' rendnek hirdetője. –
 Jösz te, kedves ifju szellem,
 50 Változó világgömböddel,
 A ki gyászt és fénypalástot,
 Zöld s fehér mezt váltogatsz fel.

A nagy ég áldása rajtad!
Csak előre csüggedetlen;
55 Kis határodon nagy eszmék
Fognak lenni küzdelemben.
S bár a szép s rút, a mosoly s köny,
Mint tavasz s tél helyt cserélnek,
Az úr kedve és haragja
60 Lesz a' fény és árny felettek.

(A csillagok védszellemei elvonultak.)

GÁBOR FŐANGYAL

Ki a végetlen űrt kimeríted,
Anyagot alkotván beléje,
Mely a nagyságot s messzeséget
Egyetlen szódra hozta létre:
65 Hozsána néked, Eszme!

(Leborúl.)

MIHÁLY FŐANGYAL

Ki az örökké változót és
A változatlant egyesíted,
Végetlent és időt alkotva,
Egyéneket és nemzedéket:
70 Hozsána néked, Erő!

(Leborúl.)

RÁFAEL FŐANGYAL

Ki boldogságot árjadoztatsz,
A testet öntudatra hozva,
És bölcseséged részesévé
Egész világot felavatva:
75 Hozsána néked, Jóság!

(Leborúl.)

(Szünet.)

AZ ÚR

S te hallgatsz Lucifer, önhitten állsz,
Dicséretemre nem találsz-e szót,
Vagy nem tetszik tán, a mit alkoték?

LUCIFER

80 S mi tessék rajta? Hogy néhány anyag
Más-más tulajdonokkal felruházva,
Miket előbb, hogysem nyilatkoznak,
Nem is sejtettél bennök, úgy lehet,
De még ha is, másítani nincs erőd,
Nehány golyóba összeviszsa gyúrva,
85 Most vonzza, úzi, és taszítja egymást,
Nehány féregben öntudatra kél,
Míg minden megtelt, míg minden kihűlt
És megmarad a semleges salak. – –
Az ember ezt, ha egykor ellesi,
90 Vegykonyhájában szintén megteszi. –
Te nagy konyhádba helyezéd embered
S elnézed ő is hogy kontárkodik,
Kotyvaszt s magát istennek képzei.
De hogyha elfecsérli s rontja majd
95 A főztet, akkor gyúlsz késő haragra.
Pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől? –
Aztán mi végre az egész teremtés?
Dicsőségedre írtál költeményt,
Azt behelyezted egy rossz gépezetbe
100 És meg nem únod véges végtelen,
Hogy az a nóta mindig úgy megyen.
Méltó-e ilyen öreg úrhoz illy
Játék, melyen csak gyermekszív hevülhet?
Hol sárba gyúrt kis szikra mímeli
105 Úrát, de torzalak csak, képe nem;
Végzet, szabadság egymást üldözi,
S hiányzik az öszhangzó értelem. –

AZ ÚR

Csak hódolat illet meg, nem bírálát.

LUCIFER

Nem adhatok mást mint mi lényegem.

(Az angyalokra mutatva.)

110 Dicsér eléggé e hitvány sereg,
És illik is, hogy ők dicsérjenek.
Te szüled őket, mint árnyát a fény,
De mindöröktől fogva élek én.

AZ ÚR

115 Hah, szemtelen! Nem szült-e az anyag,
Hol volt köröd, hol volt erőd előbb?

LUCIFER

Ezt tőled én is szintúgy kérldhetem.

AZ ÚR

Én végtelen időtől tervezem
S már bennem élt, mi mostan létesült.

LUCIFER

120 S nem érzéd-é eszméid közt az űrt,
Mely minden létnek gátjaúl vala,
S teremni kényszerültél általa?
Lucifer volt e gátnak a neve,
Ki a tagadás ősi szelleme. –
125 Győztél felettem, mert az végzetem,
Hogy harczaimba bukjam szüntelen,
De új erővel felkeljek megint.
Te anyagot szültél, én tért nyerék,
Az élet mellett ott van a halál,
A boldogságnál a lehangolás,

130 A fénynél árnyék, kétség és remény. –
 Ott állok, látod, hol te, mindenütt,
 S ki így ösmérlek, még hódoljak-e?

AZ ÚR

 Hah pártos szellem! el előlem, el,
 Megsemmíthetnék, de nem teszem,
 135 Számúzve minden szellemkapcsolatból
 Küzdj a salak közt, gyűlölt, idegen.
 S rideg magányod fájó érzetében
 Gyötörjön a végetlen gondolat:
 Hogy hasztalan rázod porlánczodat,
 140 Csatád hiú, az Úrnak ellenében.

LUCIFER

 Nem úgy, ily könnyen nem löksz el magadtól,
 Mint hitvány eszközt, mely felesleges lett. –
 Együtt teremténk: osztályrészemet
 Követelem.

AZ ÚR (Gúnyyal)

 Legyen, a mint kívánod.
 145 Tekints a földre, Éden fái közt
 E két sudar fát a kellő középén
 Megátkozom, aztán tiéd legyen.

LUCIFER

 Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy –
 S egy talpalatnyi föld elég nekem,
 150 Hol a tagadás lábát megveti,
 Világodat meg fogja dönteni.

(Indúl.)

ANGYALOK KARA

 El isten színétől, megátkozott,
 153 Hozsána Úr! ki szent törvényt szabott. –

MÁSODIK SZÍN

(A paradicsomban. Középen a tudás és az örökélet fáí. ÁDÁM és ÉVA jönnek, különféle állatok szelíd bizalommal környezik őket. Az ég nyílt kapuján dics [gloria] sugárzik elő, s angyali karok halk harmoniája hallik. Verő nap.)

ÉVA

154 Ah, millyen édes, millyen szép az élni!

ÁDÁM

155 És úrnak lenni mindenek felett.

ÉVA

Érezni, hogy gondoskodnak felőlünk,
És mindezért csupán hálát rebegnünk
Ahhoz, ki nyújtja mind e kéjeket.

ÁDÁM

160 A függés, látom, életelv neked. –
Szomjúzom, Éva, nézd, mi csábítóan
Néz e gyümölcs ránk.

ÉVA

Majd szakítok egyet.

AZ ÚR SZAVA

Megállj, megállj, egész földet neked
Adám, csak e két fát kerüld, kerüld,
Más szellem óvja csábgyümölcseit,

- 165 S halállal hal meg, a ki élvezi. –
Amott piroslik a szőlőgerezd,
Ott enyhe árnyék kínál nyugalommal,
Ragyogó délnek tikkasztó hevében.

ÁDÁM

Csodás parancs, de úgy látszik, komoly.

ÉVA

- 170 Mért szebb e két fa, mint más; vagy miért
Ép ez tilalmas?

ÁDÁM

Hát mért kék az ég,
Miért zöld a liget – elég, hogy úgy van.
Kövessük a szót, jőj utánam, Éva.

(Letelepednek egy lugosban.)

ÉVA

Hajlj keblemre, én meg majd legyezzek.

(Nagy szélroham, LUCIFER a lombok között megjelenik.)

ÁDÁM

- 175 Hah, nő! mi ez, nem hallék még hasonlót.
Mint hogy ha ellenséges idegen
Erő tört volna rajtunk.

ÉVA

Reszketek.

Az égi zengzet is elhallgatott.

ÁDÁM

Itt kebleden, úgy látszik, hallom azt még.

ÉVA

- 180 Én meg, ha ott fen elborúl a' dics,
Itt lenn találom azt szemedben, Ádám.
Hol is lelhetném másutt kívüled,
Kit létre is csak hő vágyad hozott,
Mint fényárjában a fejedelmi nap –
- 185 A mindenségben árván hogy ne álljon –
A víz színére festi önmagát
S enyelg vele, örül hogy társa van,
Nagylelkűen felejtván, hogy csupán
Saját tüzének halvány mása az,
- 190 Mely véle együtt semmivé borúlna.

ÁDÁM

- Ne szólj így, Éva, meg ne szégyeníts.
Mi a hang, hogy ha nincs, ki értené?
Mi a sugár, ha szín nem fogja fel?
Mi volnék én, ha mint viszhang s virágban,
- 195 Benned szebb létre nem fejelne létem,
Melyben saját magam szerethetem?

LUCIFER

- E lány enyelgést mért is hallgatom? –
Elfordulok, másképp oly szégyen ér még,
Hogy a hideg számító értelem
- 200 Megírigylendi a gyermekkedélyt.

(Egy madárka énekelni kezd egy közel ágon.)

ÉVA

Hallgasd csak, Ádám, oh mondd, érted-e
E kis bohó szerelmes énekét?

ÁDÁM

Én a patak zúgását hallgatám
És azt találom, szintén így dalolt.

ÉVA

205 Minő csodás összhang ez, kedvesem,
E sokszerű szó és egy értelem. –

LUCIFER

Mit késem ennyit? fel munkára, fel,
Megesküvém vesztökre, veszniök kell.
S késkedve állok mégis újra meg,
210 Nem küzdök-é hiába a' tudással,
A nagyra vágnak csábos fegyverével
Őellenek, kik közt olly menhely áll,
Mely lankadástól óvja szívöket,
Emelve a bukót: ez érzelem.
215 De mit töprengek. Az nyer, a ki mer.

(Új szélroham. LUCIFER a megrettenő emberpár előtt megjelenik.
A dics elborúl. LUCIFER kaczag.)

Mit álmétkodtok? –

(Évához, ki futásnak indul.)

Oh, megállj, kecses hölgy!
Engedd egy perczre, hogy csodáljalak.

(Éva megáll s lassankint felbátorodik.)

(félre.) E mintakép milljószer újuland meg.
(fenn.) Ádám, te félsz?

ÁDÁM

Tőled, hitvány alak?

LUCIFER

220 (félre.) Ez is jó ős a büszke férfinemnek.
(fenn.) Üdvöz légy, szellem-testvér!

ÁDÁM

Mondd, ki vagy
Alulról jössz-e hozzánk, vagy felülről?

LUCIFER

A mint tetszik, nálunk ez egyre megy.

ÁDÁM

Nem tudtam, hogy van ember még kívülünk.

LUCIFER

225 Hohó! nagyon sok van még, mit te nem tudsz,
S nem is fogsz tudni. Vagy tán az öreg úr
Azért teremtett volna-e porondból
Hogy a világot ossza meg veled?
Te őt dicséred, ő téged kitart,
230 Megmondja, végy ebből és félj amattól,
Óv és vezet, mint bamba gyermeket;
Hogy eszmélj, szükséged nem is lehet.

ÁDÁM

Hogy eszméljek? – S nem eszmélnék-e hát:
Nem érzem-é az áldó napsugárt,
235 A létezésnek édes örömét
És istenemnek végtelen kegyét,
Ki engemet tőn e föld istenévé?

LUCIFER

Ezt tartja tán az a kis féreg is
Mely a gyümölcsöt eszi el előled,
240 Meg a sas, mely a kis madárra csap.
Avagy mi tesz nemesbbé tégedet?
Egy szikra az, mely bennetek dereng,
Egy végtelen erőnek mozzanása;
Mint a pataknak egyes habjai,

- 245 Egy percze csillog, aztán visszahull
Közös medröknek szürke mélyibe. –
Igen, tán volna egy, a gondolat,
Mely öntudatlan szűdben dermedez,
Ez nagykorúvá tenne, önerődre
- 250 Bízván, hogy válaszszt jó és rossz között,
Hogy önmagad intézzed sorsodat
S a gondviselettől felmentene.
De trágya túronyúl tán jobb neked
Tenyészni kis körödnek lágy ölében,
- 255 S tudás nélkül elfogyni étleteddel. –
Nagy kényelem a megnyugvás hitünkben;
Nemes, de terhes, önlábunkon állni. –

ÁDÁM

Nagy dolgokat mondsz, szédülök belé.

ÉVA

Én lelkesülök, szép s új dolgokat mondsz.

LUCIFER

- 260 De a tudás nem volna még elég;
Hogy testesüljön nagyszerű művekben,
A halhatatlanság is kellene.
Mit képes tenni az arasztnyi lét?
- 265 E két fa rejti mind e birtokot,
S ettől tiltott el, a ki alkotott.
Tudsz, mint isten, ha aztat élvezed,
Ettől örök ifjú marad kecsed.

ÉVA

Mégis csak zsarnok a mi alkotónk!

ÁDÁM

De hátha megcsalsz?

(A dics kissé kitisztul.)

Áldást vagy átkot szórva istenül rá,
Ép úgy tekintünk meg mi tikteket,
A szellem-ország büszke részesei.

ÁDÁM

290 S azoknak volnál hát te egyike?

LUCIFER

Igen, erősek közt a' legerősebb,
Ki ottan álltam az Ūr trónja mellett,
S legszebb dicséből osztályom kijárt.

ÁDÁM

295 Mért nem maradtál hát a fényes égben,
E por világot választván tanyául?

LUCIFER

Megúntam ott a második helyet,
Az egyhangú, kimérett életet,
Éretlen gyermek-hangu égi kart,
Mely mindég dícsér, rosznak mit se tart.
300 Küzdést kívánok, disharmóniát,
Mely új erőt szül, új világot ad,
Hol a lélek magában nagy lehet,
Hol a ki bátor, az velem jöhet.

ÁDÁM

305 De mondta az úr, hogy büntetni fog,
Ha más utat választunk, mint kitűzött.

ÉVA

Mint büntethetne? Hogy ha az utat
Kitűzte, melyen hogy menjünk, kívánja,
Miért akképen is nem alkotott,
Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon.
310 Miért állított mély örvény fölé,
Szédelő fejjel, kárhozatra szánva. –

315 Ha meg a bűn szintén tervében áll,
Mint a vihar napsugaras napok közt,
Ki mondja azt vétkesbnek, mert zajong,
Mint ezt, mivel éltetve melegít?

LUCIFER

Lám, megjelent az első bölcsező! –
Nagy sor jövend utánad, szép hugom,
Mely millió úton ezt vitatja majd;
320 A tébolydába téved sok közülök,
Sok visszaretten, révbe egy sem ér.
Hát hagyjatok fel az okoskodással,
Minden dolognak oly sok színe van,
Hogy a ki mind azt végig észleli,
325 Kevesbet tud, mint első pillanatra,
S határozatra jőni rá nem ér.
A tett halála az okoskodás. –

ÉVA

Én hát szakítok egyet a gyümölcsből.

ÁDÁM

Megátkozá az Úr.

(LUCIFER kaczag.)

De csak szakíts.

330 Jöjön reánk, minek ránk jőni kell,
Legyünk tudók, mint isten.

(A tudás almáját előbb Éva, aztán Ádám megízleli.)

ÉVA

S e felett

Örökké ifjak. –

LUCIFER

Erre, erre csak.

A halhatatlanságnak fája ez.

Siessetek hát!

(A másik fa felé vonja őket, egy CHERUB lángoló karddal
útlejtőket állja.)

CHERUB

Félre, bűnösök.

AZ ÚR SZAVA

Ádám, Ádám! elhagytál engemet,

335 Elhagylak én is, lásd, mit érsz magadban.

ÉVA

Végünk van.

LUCIFER

Csüggedtek?

ÁDÁM

Koránse hidd.

Csak ébredésem borzongása ez. –

Hölgyem kövess, csak innen, innen el –

Olly idegen, kietlen lett e hely.

ÉGI KAR

340 Ah, sírjátok testvéri könnyeket,

341 Győz a hazugság, – a föld elveszett. –

HARMADIK SZÍN

(Pálmafás vidék a paradicsomon kívül. Kis durva fakaliba. ÁDÁM czövekeket ver le kerítésül. ÉVA lugost alkot. LUCIFER.)

ÁDÁM

342 Ez az enyém. A nagy világ helyett
E tér lesz otthonom. Birok vele,
Megvédem azt a kártevő vadaktól
345 És kényszerítem nékem termeni.

ÉVA

Én meg lugost csinállok, épen olyat
Minőnk egykor volt, s így közénk varázslom
A vesztett Édent.

LUCIFER

Vajh, mi nagy szavat
Mondottatok ki. A család s tulajdon
350 Lesz a világnak kettes mozgatója,
Melytől minden kék s kín születni fog.
És e két eszme nő majd szüntelen,
Amíg ipar lesz, és haza belőle,
Szülője minden nagynak és nemesnek,
355 És felfalója önnön gyermekének.

ÁDÁM

Rejtélyeket beszélsz. Igérted a
Tudást, az ösztön kéjéről lemondtam
Érette, hogy, bár küzdve, nagy legyek.
S mi az eredmény.

LUCIFER

Hát érzed-é?

ÁDÁM

360 Érzem, hogy isten a mint elhagyott,
Üres kézzel taszítván a magányba,
Elhagytam én is. Ön magam levék
Enistenemmé, és a mit kivívok,
Méltán enyém. Erőm ez, s büszkeségem.

LUCIFER (félre.)

365 Hiú báb, most daczolsz a tiszta égnek,
Meglátjuk szíved, villámok ha égnek.

ÉVA

Nekem meg büszkeségem az csupán,
Hogy a világnak anyja én leszek.

LUCIFER (félre.)

370 Dicső eszmény, mit e nő szíve hord,
Megörökíteni a bűnös nyomort.

ÁDÁM

Mit is köszönjek néki? pusztá létem?
Hisz az a' lét, ha érdemes leszen
Fáradtságára, csak munkám gyümölcse.
A kéjet, mellyet egy ital viz ad,
375 Szomjam hevével kell kiérdemelnem,
A csók mézének ára ott vagyon –
Melly jár nyomában, a lehangolásban.

De hogy ha a' hálának pántja mind
 Lehulla is, habár szabad levék
 380 Alkotni sorsom és újból lerontni,
 Mit dőre tervvel ember alkotand
 Ahhoz segélyed sem szükségelém tán,
 S felküzdtem volna lelkem erejével,
 De nem menekvém a' súlyos bilincstől
 385 Mivel testem por földéhez csatol.
 Érzem, bár nem tudom nevét, mi az,
 Tán czérnaszál, annál gyalázatosabb
 Mi korlátozza büszke lelkemet.
 Nézd, ugranám, és testem visszahull,
 390 Szemem, fülem lemond szolgálatáról
 Ha a távolnak kémlem titkait;
 S ha képzetem magasb körökbe von,
 Az éhség kényszerítend nem sokára
 Leszállni ismét a tiprott anyaghoz.

LUCIFER

395 E kötelék erősb, mint én vagyok.

ÁDÁM

Ah, úgy te gyöngé szellem vagy nagyon,
 Ha e láthatlan pókháló, e semmi,
 Mit százezer lény észre sem veszen
 S hálója közt szabadság érzetével
 400 Ficzkándozik, mit csak néhány ki-vált
 Magasb szellem sejt, néked még daczolhat.

LUCIFER

'S csak is ez az, ami velem daczolhat,
 Mert szellem, mint én. Vagy tán azt hiszed,
 Elrejtve zajtalan mert működik,
 405 Nem is erős? – Ne hidd, homályban ül,
 Mi egy világot rendít és terem,

Mert látásától megszédülne a fej.
Csak ember műve csillog és zörög
Melynek határa egy arasznyi lét.

ÁDÁM

410 Hadd meglátnom hát azt a működést
– Egy perczre csak, keblem, tudod, erős, –
Mely rám befolyhat, aki en magamban
Olyan különvált és egész vagyok.

LUCIFER

415 „Vagyok” – bolond szó. Voltál és leszesz.
Örök levés s enyészet minden élet.
De nézz körül és láss szellem-szemekkel. – –

ÁDÁM

(A mit a következőkben mond, mind láthatóvá is lesz.)

420 Mi áradat buzog fel így körülöm,
Magasba törve szakadatlanúl,
Hol kétfelé vál, s a földcsarkokig
Vihar gyanánt rohan.

LUCIFER

Az a melegség,
Mely életet visz a jegek honába.

ÁDÁM

425 Hát e két lángfolyam, mely zúgva fut
Mellettem el, hogy, félek, elsodor
És mégis érzem éltető hatását:
Mi az, mi az? elkábulok belé.

LUCIFER

Ez a delej.

ÁDÁM

Alattam ing a föld.

- A mit szilárdnak és alaktalannak
Tartottam eddig, forrongó anyag lön,
Ellentállhatlan mely alak után tör,
430 Életre küzd. Amarra mint jegecz,
Emerre mint rügy. Oh, e zűr között
Hová lesz énem zárt egyénisége,
Mivé leszesz testem, melyben szilárd
Eszköz gyanánt oly dörén megbizám
435 Nagy terveimben és nagy vágyaimban.
Te elkényeztetett gyermek, ki bajt
S gyönyört szerepsz számomra egyiránt,
Nehány marok porrá sillepsz-e csak,
Míg többi lényed víz és tünde lég,
440 Mely még imént piroslott és örült
S legott voltammal a felhőbe gőzölt?
Minden szavam, agyamban minden eszme
Lényemnek egy-egy részét költi el,
Elégek! – és a vést hozó tüzet
445 Talán rejtélyes szellem szítogatja,
Hogy melegedjék hamvadásomon. –
El e látással, mert megőrülök.
Ily harczban állni száz elem között
Az elhagyottság kínos érzetével,
450 Mi szörnyü, szörnyü! – Oh, miért lökém el
Magamtól azt a gondviseletet,
Mit ösztönöm sejtett, de nem becsült,
S tudásom óhajt – oh, de hasztalan.

ÉVA

- Ugy-é, ugy-é, hasonlót érzek én is.
455 Ha majd te harczolsz a fenevadakkal,
Vagy én lankadva kertünk ápolom,
Körültekintek a széles világon,

460 És égen-földön nem lesz egy rokon,
Nem egy barát, ki bíztasson vagy óvjon.
Nem így volt ám ez egykor, szebb időben.

LUCIFER (gúnyosan.)

465 Hiszen, ha oly kicsinyes lelketek,
Hogy fáztok más felettetek ha nincs,
S alárendeltség oly szükségetek:
Idézek én fel istent számotokra,
Rokonibbat mint a' rideg öreg volt:
E földnek szellemét, ismérem őt
Az égi karból, szép szerény fiú. –
Jelenjél meg szellem.
Látod, nem bírsz velem,
470 Az ősi tagadás
Hiv, hisz nem merne más.

(A földből lángok csapnak fel, tömör fekete felhő képződik
szivárvánnyal, iszonyúan mennydörögve.)

LUCIFER (Hátra lépve.)

Ki vagy te, rém – nem téged hívtalak,
A föld nemtője gyöngé és szelíd.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

475 Mit gyöngéül látál az égi karban,
Az önkörében végtelen, erős. –
Im itt vagyok, mert a szellem szavának
Engednem kelle, ámde megjegyezd,
Hogy fölzaklatni s kormányozni más.
Ha felveszem képem, leroskadasz,
480 'S e' féregnek itt melletted el enyésznek.

LUCIFER

Mondd hát, hogyan fér büszke közeledbe
Az ember, hogy ha istenül fogad?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Elrészletezve vízben, fellegekben,
Ligetben, mindenütt, hová benéz
485 Erős vágyakkal és emelt kebellet.

(Eltűnik.)

(A ligetet, forrást tünde játszi NYMPHÁK népesítik.)

ÉVA

Ah, nézd e kedves testvér arcokat,
Nézd, nézd, mi bájosan köszöntenek,
Nincs többé elhagyottság, rengeteg,
A boldogság szállott közénk velek.
490 Ők adnak bűnkban biztató szavat,
A kétkedésben jó tanácsokat.

LUCIFER

Nem is kérhetek jobb helyütt tanácsot –
Kik, a mint kértek, már határozatok –
Mint ép e kedves tünde alakoktól,
495 Kik úgy felelnek, mint kérdéseitek szól:
A tiszta szívre mosolyogva néznek,
Ijesztő rémül a kétségbesőnek;
Ők kísérendnek végig száz alakban,
Százféleképen átalváltozottan,
500 A fürkésző bölcsésznek üde árnya
S örök ifjú sziveknek ideálja.

ÁDÁM

Mit ér, mit ér e játék csillogása,
Elöttem mely foly, nem hatok belé –
S nekem csak egy rejtélylyel több jutott. –
505 Ne hitegess, Lucifer, ne tovább,
Hagyj tudnom mindent, úgy, mint megfogadtad.

LUCIFER

- (Félre.) Keserves lesz még egykor e tudásod,
S tudatlanságért fogsz epedni vissza.
(Fent.) De türelem. Tudod, hogy a gyönyör
510 Perczét is harczczal kell kiérdemelned;
Sok iskolát kell még addig kijárnod,
Sokat csalódnod, míg mindent megérsz.

ÁDÁM

- Könnyű neked beszélni türelemről,
Előtted egy öröklét van kitarva,
515 De én az élet fájából nem ettem,
Arasznyi lét, mi sietésre int.

LUCIFER

- Minden, mi él, az egyenlő soká él,
A százados fa és az egy napos légy.
Eszmél, örül, szeret és elbukik,
520 Midőn napszámát s vágyait betölté.
Nem az idő halad: *mi* változunk csak,
Egy század, egy nap szinte egyre megy.
Ne félj, betöltöd célodat te is hát,
Csak azt ne hidd, hogy e sár testbe van
525 Szorítva az ember egyénisége.
Látád a hangyát és a méherajt:
Ezer munkás jár dőren össze-vissza,
Vakon cselekszik, téved, elbukik,
De az egész, mint állandó egyén,
530 Együttleges szellemben él, cselekszik,
Kitűzött tervét bizton létesíti,
Mig a vég el jó, s az egész eláll. –
Portested is széthulland így, igaz,
De száz alakban újlag felélsz,
535 És nem kell újra semmit kezdened:
Ha vétkezél, fiadban bűnhődöl,

Köszvényedet őbenne folytatod,
A mit tapasztalsz, érzesz és tanúlsz,
Miljő évekre lesz tulajdonod.

ÁDÁM

540 Ez visszapillantása az öregnek
De forró vágya ez ifjú kebelnek
Jövõmben vetni egy tekintetet.
Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.

ÉVA

545 Hadd lássam én is, e sok újulásban
Nem lankad-é el, nem veszít-e bájam.

LUCIFER

Legyen. Bübájat szállítok reátok,
És a jövõnek végeig beláttok
Tünékeny álmok képei alatt;
De hogyha látjátok, mi dõre a cél,
550 Mi súlyos a harc, melybe útatok tér;
Hogy csüggedés ne érjen e miatt,
És a csatától meg ne fussatok:
Egére egy kicsiny sugárt adok,
Mely biztatand, hogy csalfa tünemény
555 Egész látás – s e sugár a remény. –

(Ez alatt Ádámot és Évát a kalibába vezeti, kik ott elszunnyadnak.)

NEGYEDIK SZÍN

(Egyiptomban. Elöl nyílt csarnok. ADÁM mint PHÁRAÓ, fiatalon, trónon ülve. LUCIFER mint minisztere; tiszteletteljes távolban fényes kíséret. A háttérben rabszolgák egy gúla építésén dolgoznak, korbácsokkal rendet tartó felügyelők alatt. Tiszta nap.)

LUCIFER

- 556 Felséges úr! aggódva kérdi néped,
Mely elvérezni boldog lenne érted,
Vajon mi az, mi a nagy pháraót
Nem hagyja trónja párnáján pihenni?
- 560 Mért áldozod fel a nap kéjeit,
Az éjnek édes álmoképeit,
És nem bizod gondját nagy terveidnek
A rabszolgára, a kit az megillet,
Midőn már úgylis a széles világon
- 565 Minden dicsőség, úralom tiéd
S a kéj, mit ember elviselni bír. –
Száz tartománynak kincse mond urának,
Neked nyit kelyhet illatos virága
S édes gyümölcsöt csak neked növel.
- 570 Ezer hölgy keble sóhajtoz feléd:
A szőke szépség, lankadó szemével,
Finom, gyöngéd; mint játszi tünemény,
A barna lányka, lihegő ajakkal
Égő szemében őrült szenvedélylyel
- 575 Mind a tiéd. Sorsuk egy szeszélyed,
Mind érzi, hogy betölté hivatását
Ha néhány perczed fűszerezni tudta.

ÁDÁM

Mind ennek nincsen szűmre ingere.
 Mint kénytelen adó jó, nem csatázok
 580 Miatta, és nem köszönve magamnak. –
 De itt e művel, mellyet alkotok,
 Azt tartom, hogy meggletem az utat
 Mely a valódi nagysághoz vezet.
 Művészetét a természet csodálja
 585 S évezredekre hirdeti nevem.
 Nincs földindulás, nincs vész, mely ledöntse:
 Erősebb lett az ember, mint az isten.

LUCIFER

S oh, pháraó, mégis boldog vagy-é
 E képzeletben? tedd kezed szivedre.

ÁDÁM

590 Nem én. Ürt érzek, mondhatatlan ürt.
 De mindegy, hisz nem boldogságot esdtem,
 Dicsőséget csak, s az megnyílt előttem.
 Csak a tömeg ne sejtse kínomat –
 Ha sajnálhatna, nem imádna többé.

LUCIFER

595 Hát hogyha egykor átlátod magad,
 Hogy a dicsőség percnyi dőre játék?

ÁDÁM

Az nem lehet.

LUCIFER

S ha mégis?

ÁDÁM

Halni térnék,
 Megátkozván utánam a világot.

LUCIFER

600 Nem fogsz meghalni, bár átlátod egyszer,
És újból kezdesz, régi sikereddel.

(A dolgozó rabszolgák közül egyet a felügyelők annyira vernek, hogy ez jajveszékélés közt és üldözötten egész a nyílt csarnokba fut s a trón előtt összerogyik.)

A RABSZOLGA

Uram, segíts!

(A munkások közül ÉVA, mint a rabszolga neje, kibontakozik, s fájdalmas sikoltással férjére borúl.)

ÉVA

Hiába hívod azt.
Ki kínjainknak nem volt részese,
Nem ért, nem ért! – Halk a jajnak szava,
S a trón magas. Mért nem hívsz engemet,
605 Ki eltakarlak, s testemmel fogok fel
Minden csapást.

ÁDÁM

(A betóduló felügyelőkhöz, kik a rabszolgát s neét ki akarják hurcolni.)

Hagyjátok őt. El innét.

(A felügyelők el.)

610 Mi ismeretlen érzés száll szivembe,
Ki e nő, és mi bűbájt bír sajátúl,
Melylyel, mint lánczczal, a nagy pháraót
Lerántja porban fetrengő magához? –

(Felkél.)

LUCIFER

Ez ismét a szálaknak egyike,
Melyekkel gúnyúl vett körül teremtőd,
Eszedbe hozni hernyu voltodat,,

615 Ha önhitedben lepkeként csapongasz.
E vékony szál, láttad már, mily erős,
Kisiklik ujjainkból, és azért
Nem téphetem szét.

ÁDÁM

(Lejőve a trón lépcsőin.)

Azt ne is műveld.
A milyen sértő, ép oly kellemes.

LUCIFER

620 De illetlen, hogy egy bölcs és király
Alatta nyögjön.

ÁDÁM

Mit tegyek hát?

LUCIFER (gúnyyal.)

'S így nincs más hátra, mint hogy a' tudás
Azt eltagadja, 's az erő kaczagja.¹

ÁDÁM

Én nem birom kaczagni, sem tagadni.

ÉVA

625 Ah, kedvesem, véred csorogva foly,
Megállítom; fáj, úgy-e bár, nagyon?

A RABSZOLGA

Az élet fáj csak, már nem fáj soká.

1 [Nincsen más hátra, mint hogy a tudás
Tagadja létét e rejtett fonálnak:
S kaczagja durván az erő s anyag.]

ÉVA

Nem úgy, nem úgy, mért éltél volna eddig,
Ha most halnál meg, a mint meglelél.

A RABSZOLGA

630 Mért él a pór? – a' gúlához követ hord,
Mit az erős rak, 's állítván utódot
Jármába, meghal. – Milljók egy miatt.

ÁDÁM

Ah, Lucifer, mi rettentő beszéd ez!

LUCIFER

A haldokló hagymázos őrülése.

ÁDÁM

635 Mit is beszélt?

LUCIFER

Nagy pháraó, mi bánt?
No, mondhatom, hogy nagyszerű dolog:
Egy rabszolgával a földön kevesb van.

ÉVA

Neked hitvány szám, nékem egy világ,
Óh, jaj, ki fog majd engemet szeretni? –

A RABSZOLGA

640 Én többé nem. – Felejts el, nő, örökre.
(Meghal.)

ÁDÁM

Majd foglak én. El innen a halottal.

(A hullát felveszik.)

645 Fel, hölgyem, e trón pamlagán helyed:
A' bájnak ép úgy fejedelme vagy,
Mint a hatálynak én – meg kelle lelnünk
Egymást akárhol.

ÉVA

Oh, nagy pháraó,
Tudom, parancsod nekünk végzetünk,
Nem is kötődöm, csak kevés időt
Engedj magamnak, azután parancsolj.

ÁDÁM

650 Ne többet e szót. Oh, hát birodalmam
Sohsem megy-é túl a parancs szaván?

ÉVA

Elég, ha egyelőre a parancs
Nem illet fájva, – oh ne írgyeld
Ez első perczben könnyem a halottól. –
Mi szép halott, ah istenem, mi szép!

(Ráborúl.)

ÁDÁM

655 Szép és halott; mi ellentétel ez:
Törekvésünkre gúny e nyugalom,
Vagy hivságára szánalmas mosoly.

LUCIFER

Szökött rabszolga, ki veled daczol,
Mondván: erősebb lettem lánczaidnál.

ÁDÁM

660 A holtak béke, az élők üdv.
Amaz könyed nem érzi, mosolyod
Nélkülöznöm kín.

(A halottat kiviszik, Ádám Évát a trónra vezeti.)

680 Nyomort, nagyságot, ábrándot, halottat,
Hogy mosolyom üdv, ajkam láng legyen;
De hogyha a nép, e milljókarú lény,
Korbácsolt háttal jajgat odakint:
Mint fájó testnek kisdéd porczikája,
685 Én, én, a népnek elszakadt leánya,
Szivemben érzem szintén mind e kint.

ÁDÁM

És véled én. – A milljók egy miatt –
Mondá a holt is. –

ÉVA

Oh, nagy pháraó!
Komor levél, és én vagyok oka,
690 Űzz el magadtól, vagy taníts, miként kell
Siketté lennem.

ÁDÁM

Jobb mester valál te,
Mert megtanítál a jajt hallanom. –
Ne halljam többé. – Im, legyen szabad
A szolga nép. Mit is ér a dicsőség
695 Mit egy személyben ér utól az ember
Milljók vesztével és milljók jajával,
Kikben szintén az az ember lehel;
Milljószor érzem a kint, egyszer a kéjt.

LUCIFER

Ah, pháraó, rajongsz; hisz a tömeg
700 A végezet el ítélt állata,
Melly bár mi rendnek malmán húzni fog,
Mert arra van teremtve. Márma mentsd fel,
Amit te el vetsz, ő meg nem nyeri
És új urat keres holnap magának.

ÁDÁM

730 Mi végtelen körút okoskodásod,
Melyből menekvés nincsen is talán.

LUCIFER

Vagyon menekvés. Adj ezen néhány
Ki-vált egyénnek láncokat és gyűrűket,
Adj más játékszert, s mondd: im a tömeg
Fölébe teszek, ez tesz nemesebbé –
735 És elhiszik, és a népet lenézőn
Elszívelik, hogy őket is lenézd.

ÁDÁM

Ne kísérts ily csábító álokokkal.
El a szolgálk! légyen mind szabad.
Hirdesd ki nékik, ámde jól siess,
740 Hogy, míg megbánom, késő is legyen már.

LUCIFER (Féltre)

Előre csak önhitten útagon,
Hidd, hogy te mégy, ha a sors árja von.

(Kimegy.)

ÁDÁM

E mű meg álljon bevégtetlenül,
Intésül annak, a ki nagyra tör,
745 Erőnk s gyöngénknek nagy kérdőjele.

(Kint nagy örömjaj, a munkások eloszolnak. Lucifer visszatér.)

Örülj pór, a nagyság hogy meghajolt
Előtted. Csak ne hidd, hogy kényszerítve.

ÉVA

Vigasztalódjál, oh én kedvesem,
Úgy is mit ér az a rideg dicsőség,
750 Hideg kigyóként mely közénkbe csúsz.

ÁDÁM

De nagy, de nagy.

ÉVA

El véle; látod, a jaj
Elnémúlt, üdvünket meg nem szakasztja,
Mit vágyol mást, ha keblemen pihensz?

ÁDÁM

755 Oh nő, mi szűk, mi gyarló látköröd.
S a büszke férfit ép ez vonzza hozzád –
Csak gyöngeség mit az erő szerethet.
Mint a védő szülő gyámoltalan
Voltát karolja leghőbben fiának.

ÉVA

760 Untatlak is e' dőre fecsegéssel?²
Hiába, ha okosabb nem vagyok.

ÁDÁM

765 Ne is kivánd, hogy légy, én kedvesem.
Eszem elég van nékem önmagamnak,
Erő s nagyságért nem kebledre hajlok,
Sem a tudásért, mind ezt könyveimben
Sokkal jobban föllehetem. Te csak
Beszélj, beszélj, hogy halljam hangodat,
Rezgése szűmön végig árdadozzon.
Akármit mondasz, mind egy; oh, ki kérdi
770 Mit énekel a kis madár, azért
Édes sejtéssel halljuk hangjait.
Te csak virág légy, drága csecsebecs,
Haszontalan, de szép, s ez érdeme.

(Luciferhez.)

2 [Ah pháraó, tán már untatlak is
E haszontalan, e balga fecsegéssel?]

775 És mégis egy vágy ver föl mámoromból,
Talán bolond vágy – oh de teljesítsd –
Hagyj vetnem egy merész pillanatot
Előre, egy pár ezredév utánra,
Mi lesz hiremből?

LUCIFER

A mig csókolódtok,
Nem érzed-é a lanyha szelletet,
780 Melly arczaidnál játszik s elröpül?
Vékonyka porréteg marad utána,
Egy évben e por csak néhány vonalnyi,
Egy századévben már néhány könyök,
Pár ezredév gúláidat elássa,
785 Homoktorlaszba temeti neved,
Kéj kerteidben a sakál üvölt,
S a' pusztán koldús, szolganép tanyázik.

(A mit Lucifer mond, mind láthatóvá is lesz.)

S mind ezt nem az égrázó fergeteg,
Nem bömbölő földindulás cselekszi,
790 Csak gyöngé szellő, mely körülenyelg.

ÁDÁM

Rettentő kép.

LUCIFER (Gúnnyal)

Ne félj, csak szellemed vesz,
De tested megmarad, mint múmia,
Kíváncsisága iskolás fiúknak,
Torz arczulattal, melyről elmosódott
795 Az írás, szolgálta volt-e, vagy parancsolt.

(Egy múmia felé rüg, mely ezalatt a trón előtt tűnt fel,
s lassan legördül annak lépcsőin.)

ÁDÁM (Felugorva)

Pokolbeli káprázat, el veled,
 Hiú törekvés, dőre nagyravágy –
 Fülemben cseng még: milliók miatt.
 E millióknak kell érvényt szerezniem,
 Szabad államban – másutt nem lehet.
 Enyészszem az egyén, ha él a köz,
 Egyesekből mely egy egészet alkot.

ÉVA

S elhagysz-e engem is, szerelmedet?-

ÁDÁM

805 El, téged, a trónt, mindent elhagyok.
 Vezess, vezess Lucifer új helyemre,
 Ugy is sok szép időt vesztettem el
 Ez álton.

(Indúl, kardot vonva.)

ÉVA

Királyom! tört reménnyel
 Ha megjössz, szűd e szíven menhelyet lel.

ÁDÁM

810 Igen, igen; sejtem, hogy újólag
 Tisztúlt alakban fel foglak találni.
 S akkor nem fogsz ölelni már parancsból,
 De, mint egyenlő, – kéjnek érzetével.

(El.)

LUCIFER

815 Ne oly vágatva, még jókor beéred,
 Talán előbb, a cél, mintsem reményled,
 816 És sírni fogsz majd, látva, hogy mi dőre,
 Mig én kaczaglak. – Menjünk hát, előre.

ÖTÖDIK SZÍN

(Athénében. A köztér, közepén szónokszékkel. Az előtéren oldalvást nyílt templomcsarnok istenszobrokkal, virágfüzérékkel, oltárral. Éva mint LUCIA, MILTIADES hadvezér neje, fiával, KIMONnal, több szolgától kísérvé, kik áldozati tárgyakat visznek, jő a templom csarnoka felé. A téren rongyos nép ácsorog. Ragyogó reg.)

ÉVA

Csak erre, erre, kedves kis fiam.
Nézd, arra ment atyád el gyors hajón,
Csatázni messze hon határain.
820 Egy durva nép él ott, mely vakmerően
Fenyegeté szabadságát honunknak.
Imádkozzuk, imádkozzuk fiam,
Hogy az ég védje e hon igazát,
S vezesse közénk éppen hős atyádat.

KIMON

825 De mért ment hát atyám oly messze földre,
Hogy védje ezt a rongyos, gyáva népet,
Ha szép neét meg bú emészti itthon?

ÉVA

Oh, jaj, ne ítélj jó apád felett,
Istennek átka van oly gyermeken.
830 Csak a szerelmes nőnek igaza
Kesergni férje nagy lépésein,
Miket ha nem tész, megszegyenlené.
Atyád úgy tett, mint kell a férfiúnak.

KIMON

Félsz hát anyám, hogy gyenge, megverik?

ÉVA

835 Nem, nem fiam, atyád hős, győzni fog,
Csak egy van, a mitől őt féltetem,
Hogy önmagát nem győzi meg.

KIMON

Hogyan?

ÉVA

840 Van a léleknek egy erős szava,
A nagyravágy. A rabszolgában alszik,
Vagy szűk körében bünné aljasul.
De vérével táplálván a szabadság,
Nagygyá növeszti, mint polgárerényt.
Ez költ életre minden szép s nagyot,
De hogyha túlerős, anyjára tör,
845 S küzd véle, míg elvérzik egyikök. –
Ha e szó benne túlerőre jőne,
Ha megcsalhatná a' szentelt hazát,
Megátkoznom. Imádkozunk, fiam.

(A templom csarnokába mennek, ezalatt a térre mindig többen gyülekeznek.)

ELSŐ A NÉPBŐL

850 Nem hall az ember semmi izgató hírt,
Mint hogyha sergünk ellent sem találna.

MÁSODIK A NÉPBŐL

855 És itthon is oly álmos minden ember,
Tán senki sem forral már terveket,
Mint hajdanán, miknek kivitelére
A felséges népet szükséglené.
Reggeltől fogva járom e helyet,
S ki sem szólít szavazatom miatt.

ELSŐ A NÉPBŐL

Unalmas lét, mit kezdjen már az ember?

HARMADIK A NÉPBŐL

Nem ártana egy gyöngé kis zavar.

(Éva ezalatt az oltár tüzét meggyújtotta, kezeit megmosá, s a hozandó áldozatra készült. Szolgáloi himnusz kezdének, mely szakaszonként a következő jelenetbe vegyül. A tér megtelt polgárokkal, néppel, két DEMAGÓG a szószékért küzd.)

ELSŐ DEMAGÓG

El innen, engem illet e hely itt.

860 Veszélyben a hon, hogyha nem beszélek.

(A nép helyeslést üvölt.)

MÁSODIK DEMAGÓG

Akkor vesz el, ha szólsz. Bérencz, le innét!

(A nép kaczag és tapsol.)

ELSŐ DEMAGÓG

Te nem vagy bérencz, mert ki sem veszen meg.

Polgárok! fájva emelek szavat,

Mert a nemes szívnek fáj, a nagyot

865 Porig alázni; s egy nagy férfiút

Kell vonnom bíróséketek elé

A dísz-szekérről.

MÁSODIK DEMAGÓG

Jól kezded, gonosz!

Igy koszorúzzák azt az állatot

Mit áldozatra szánnak.

ELSŐ DEMAGÓG

Félre innen!

A NÉPBŐL

870 Mit is hallgatjuk azt a gúnyolót.

(Rángatják a második demagógot.)

ELSŐ DEMAGÓG

De bármint fáj szívem, mégis beszélek,
Mert téged, oh dicső fejedelmi nép,
Még hadvezérednél is többre nézlek.

MÁSODIK DEMAGÓG

875 Ez árus lelkü, éhenholt csoportot,
Mely eb gyanánt a hulladékra les
Nagyoknak asztalánál? – Oh te gyáva,
Izlésedet nem irigyelhetem.

A NÉPBŐL

Le véle, ő is áruló, le véle!

(Még inkább bántalmazták. Éva két galambot s tömjént áldoz
az oltáron.)

ÉVA

880 Szent Aphrodíte! oh, fogadd, fogadd el
Ez áldozat füstét, hallgasd imámat:
Nem zöld babért kérek férjem fejére,
Családi enyhet csak bajnok szivére.

(Az áldozat füstében EROS mosolyogva megjelenik, a CHARISEK
körülfélik s rózsákat hintenek rá. Áhitatba merült csoportozat.)

A SZOLGÁLÓK

Hallgasd meg őt.

EROS

Oh, nő, a tiszta szív
Áldása rajtad!

A CHARISEK

És a Charisek

885 Oltalma véled! – –

A SZOLGÁLÓK

Hála, Aphrodíte!

ELSŐ DEMAGÓG

Halld hát a vádat, nép! nagy Miltiades
Eladta a hont.

MÁSODIK DEMAGÓG

Oh, hazudsz, hazudsz!
Hallgassatok, vagy késő bánalomnak
Ér szégyene.

ELSŐ A NÉPBŐL

Le véled, szemtelen!

(Egészen a tömegbe sodorják.)

ELSŐ DEMAGÓG

890 Ifjúságod virága van kezében,
Lemnost be birta venni egy csapással,
S most veszteg áll Phárosnál. Megfizették.

HARMADIK A NÉPBŐL

Halál fejére.

ELSŐ POLGÁR

Nos, kiáltsatok,
Vagy bérletemből hurczolkodjatok ki.
(Az áldozatnak vége, az istenségek eltűntek.)

ÉVA (Felemelkedve)

895 Minő zaj az kint? nézzük meg, fiam.

KIMON

Egy árulót ítélnék el, anyám.

ÉVA

(a csarnok lépcsőzetére lépve.)

Szivem mindig szorúl, ha éhező nép

Ítéletét látom nagyok felett.

Ha sárba hull a fényes, kárörömmel

900 Szemléli a pór, gúnnyal illeti,

Mint hogyha ön mocskát is igazolná.

MÁSODIK A NÉPBŐL

Uram rekedt vagyok s kiáltani

Szeretnék.

MÁSODIK POLGÁR

Itt van, kend meg torkodat.

MÁSODIK A NÉPBŐL

Aztán mit mondjak?

MÁSODIK POLGÁR

Mondj halált fejére.

A NÉPBŐL

905 Halál! Halál! –

ÉVA

Kiről is van tehát szó? –

MÁSODIK DEMAGÓG (Hozzája lépve)

Ki másról, mint ki egy fejjel nagyobb

Mint polgártársi, s azt nem tűrhetik.

ÉVA

Miltiadesről? – Oh, nagy istenek!
S te is, vén Crispos, kit rabszolgaságból
910 Mentett ki férjem, most halált kiáltasz?

CRISPOS

Engedj meg, asszonyom, kettőnk közül
Csak egyik élhet. Három gyermekemmel
Tart, a ki így szavaztat.

ÉVA

Jaj neked,
Ha sorsod, Crispos, így lealjasít!
915 Bár megbocsájtok, hogyha éhezél.
De hát te Thersites? s ti mind, ti mind,
Kik a jólétben nyugton szunnyadoztok,
Mert a kapuktól ellenségteket
Férjem veré el. – Oh, hálátlanok! –

THERSITES

Ah, asszonyom! keservesen esik bár,
920 De mit tegyünk, ez a néphangulat:
Ki koczkáztatja minden birtokát,
Daczolva a felgerjedett habokkal!

ELSŐ DEMAGÓG

Kimondom hát a nép ítéletét.

(LUCIFER mint harcos, rémült arczczal, szaladva jő.)

LUCIFER

925 Vészt hirdetek! ellen van a kapuknál!

ELSŐ DEMAGÓG

Az nem lehet, győzelmes hadvezérünk
Nincs-é előttük?

LUCIFER

Épen ő az ellen.
Megtudta, mit forraltak ellene,
Felkelt szívében a méltó harag,
930 S míg szóltok, tűzzel vassal itt terem.

MÁSODIK DEMAGÓG

Ti hoztátok mind ezt ránk, árulók.

A NÉPBŐL

Üssük le őket. – Éljen a vezér!–
Jaj nekünk, fusson, a ki merre tud. –
Mindennek vége. –

ELSŐ DEMAGÓG

Nincs. Hódolni néki
935 Elébe a kapukhoz! –

ÉVA

Istenek!
Az ítélet fáj, melly által nekem
Elvesztél férjem, oh de keserűebb
Hogy igazoltad azt, – bár visszanyerlek. –

ELSŐ A NÉPBŐL

Fogjátok el a neét; ha városunknak
940 Bántása lesz, haljon meg gyermekével.

ÉVA

Meghalnék érted, férjem, szívesen,
Csak a hon átka gyermekem ne érné. –

KIMON

Engem ne félts, anyám, jőj, jőj velem,
Megóv e szentély minden bántalomtól.

(Felmennek az üldözö csoport elől a csarnokba, két NYMPHA rózsalánczot bocsát le mögöttök a nép előtt, mely azonnal visszalép. Kivülről harsonák hangzanak, a nép jajveszékelve szétszalad. A nymphák eltűnnek.)

LUCIFER

(Kaczagva kezét dörzsöli)

945 Szép tréfa volt. Mi jó az értelemnek
Kaczagni ott, hol szívek megrepednek.

(A templom felé fordúlva.)

Csak e mindig megifjuló, örökké
Szépnek látása ne zavarja folyvást.
Úgy fázom idegenszerű körében,
950 Mely a meztlent is szemérmességé,
A bűnt nemessé és a végzetet
Magasztossá teszi rózsáival
S az egyszerűség csókos ajkival. –
Mért késik oly soká az én világom,
955 A torzalak, a kétes rémület,
Hogy elriaszsa e káprázatot,
Mely küzdelmekben a már-már bukó
Embert mindannyiszor fölkelte újra. –
De majd meglátjuk, hogyha a halál
960 Borzalma közénk lépend nem sokára,
Unalmas árnyjátékoknak nem-e
Kopogtat szintén véle bé határa.

(A nép közé vegyül.)

(ÁDÁM mint MILTIADES, fegyveres csapat élén vezetetik megsebesülten.
Előtte könyörögve a nép és a DEMAGÓGOK.)

A NÉPBŐL

Éljen vezérünk. Könyörülj, nagy ember.

ÁDÁM

- 965 Mi vétetek hát, melly miatt könyörgtök?
S a gyöngétől mit kérhet az erős? –
De nőm nem jó élém és gyermekem;
Tán csak nem érte őket bánталom! – –

ÉVA

- 970 Ah, Miltiades, mért jössz, jöttödön
Ha nőd sem bír örülni. – Gyermekem,
Anyád leroskad, tarsd fel, tartsd fel őt
Még jó nevet sem hágy reád atyád! –

ÁDÁM

Mi ez? nem értem. A nép esdekel,
Nőm átkoz és e mell vérzik hazámért. –

ÉVA

- 975 De jobban vérzik szívem és a hon.
Vagy mért jövél, mondd, hadseregnek élén. –

ÁDÁM

- 980 Nem illet-é rangomban ily kíséret?
Eljöttem, mert e súlyos seb nem enged
Továbbra is tisztelnem megfélelni.
Eljöttem, hogy küldőimnek kezébe,
A felséges népnek kezébe téve
Hatalmam, beszámoljak neki.
Im, elbocsátlak, bajnok társaim,
Kérdemlétek a háztűz nyugalmát.
985 S most én is e kardot, Athéne Pallas
Oltároznak fölébe szentelem.

(Felvezetteti magát a csarnok lépcsőin. Fegyveresei eloszlanak.)

ÉVA (Férje nyakába borúlva.)

Ah, Miltiádes, hol van boldogabb nő,
Mint a te nőd, nemes nagy férfiú!
Nézd, nézd fiad, milyen hasonlatos
Hozzád, mi nagy, mi szép!

ÁDÁM

Ti kedvesek!

KIMON

990 Jól tudtam én, hogy a mit tett atyám,
Az jól van téve.

ÉVA

Oh, ne szégyeníts meg,
Ezt a' hitvesnek kellett volna tudni.

ÁDÁM

Fiam! Atyád kardját mutasd be te.

KIMON (A kardot felakasztva)

995 Óvd, istenasszony, ezt a drága kardot,
Mig egykor eljövendek érte hozzád.

ÉVA

E kettős áldozathoz az anya
Hadd szórja a tömjént. Pallas, tekints le.

(Tömjént áldoz.)

ELSŐ DEMAGÓG (A szószéken.)

1000 Nem volt-e igazam, hogy áruló?
Hogy Dárius megvette? tettetés csak
A seb, nem kíván ellene csatázni.

A NÉPBŐL

Halál reá.

ÁDÁM

Mi zaj az odakint?

ÉVA

Ah, Miltiades, rettentő beszéd az:
Árulóknak mond újra a tömeg.

ÁDÁM

1005

Nevetséges vád; engem, árulóknak,
Ki Marathonnál győztem?

ÉVA

Oh, hogy úgy van.
Gonosz világ az, mellyet itt lelél.

ELSŐ DEMAGÓG

Mit késtek őt elfogni?

(Nép tolong a templom csarnoka elé, köztük LUCIFER.)

ÉVA

Miltiades!

1010

E szentélyben biztos vagy, meg ne mozdulj. –
Miért eresztéd csak szét népedet?
E bűnbarlangot mért nem gyújtatád fel?
E hitvány nép csak békót érdemel,
Mely érzi, hogy te születél urául,
Ki nemesebb vagy, mint ők összevéve,
S megöl, megöl, hogy lábához ne essék. –

ELSŐ DEMAGÓG

1015

Halljátok-e, egy áruló neje
Miként beszél? –

ÉVA

Az a nőnek joga,
Hogy férjét védje, még ha bűnös is,
Hát hogy ha még olly tiszta, mint enyém!
És ellensége olyan korcs, miként ti. –

ELSŐ DEMAGÓG

1020 Mért hagyja a felséges nép magát
Így becsmérelni.

ELSŐ A NÉPBŐL

Hátha igazat mond.

ELSŐ POLGÁR

Ki vélök tart, gyanús. Kialtsatok,
Rongy lelkek, vagy dögöljetek meg éhen.

A NÉPBŐL

Halál reá. –

ÁDÁM

1025 Takard el e fiút.
Ne lássa vérem, – el nő e kebelről.
A villám, mely a szirtre csap, ne érjen.
Csak én haljak meg – óh miért is éljek,
Midőn látom, mi dőre a szabadság,
Melyért egy élten küzködém keresztül.

ELSŐ DEMAGÓG

1030 Mit tétováztok még.

A NÉPBŐL

Halál reá!

ÁDÁM

E gyáva népet meg nem átkozom,
Az nem hibás, annak természete,
Hogy a nyomor szolgává bélyegezze
S a szolgaság, vérengző eszközévé
1035 Sillessze néhány dölyfös pártütőnek.
Csak egyedül én voltam a bolond,
Hivén, hogy ilyen népnek kell szabadság.

LUCIFER (Féltre)

Elmondta a sírverset önmagadra,
S utánad illőt sok nagy síromra. –

ÁDÁM

1040 Vezessetek le. Nem veszem igénybe
Tovább e szentélyt.

(Levezeteti magát a lépcsőn, Évát gyöngéden szolgálói karjába téve.)

Ím – készen vagyok. –

MÁSODIK DEMAGÓG

Védjed magad, még nincsen veszve semmi.

ÁDÁM

Nagyon gyötörne a seb, hogyha szólnék
Védelmemül.

MÁSODIK DEMAGÓG

1045 Tedd meg, hisz ezen nép
Csak az imént porban csúszott előtted.

ÁDÁM

Ah, ép azért minden haszontalan,
Önszégyenét meg nem bocsátja a nép.

LUCIFER

Ki ábrándultál-é hát?

ÁDÁM

Oh igen.

LUCIFER

1050 Átláttad-é, hogy a bódúlt tömegnek
Nemesb ura voltál, mint ő neked?

ÁDÁM

1055 Lehet, de mind a kettő kárhozat;
Más név alatt a végzet ugyanaz.
Hiú törekvés azzal küzdeni,
Nem is fogok. – Aztán miért, miért is
Vágnék magasra bármi hő kebel.
Éljen magának, és keresse a kéjt,
Melylyel betölti az arasznyi létet,
S tántorgjon ittasan Hádes felé. –
1060 Vezess új útra Lucifer, vezess,
S kaczagva nézem más erényeit,
Más kínjait, csak élvezet kívánva.
Te nő meg, aki a' paradicsomból
Egykor lugost varázsolál nekem
1065 A sivatagba, hogy ha még fiamból
Polgárt nevelnél tisztos anyaként:
Bolond vagy, méltán gúnyol a leány,
Ki festett arczczal a bordélyban ül
Bortól felgerjedt, csókvágyó ajakkal.
1070 Örülj, mulass, tagadd meg az erényt. –
Vérpadra mostan, büntetésemül.
Nem mintha aljast bírtam volna tenni,
De mert nagy eszme lelkesíteni bírt. –

(Ez alatt egy tőkét hoznak a lépcsők elé, mellette Lucifer áll bárdal.

Ádám lehajtja fejét.)

ELSŐ DEMAGÓG

Végezzétek ki. Éljen a haza!

LUCIFER (Félsúgva)

1075 Szép búcsu, úgy-e? – Nos, vitéz nem-e,
Borzongat kissé idegenszerűen
A torzképű halál rideg szele? –

ÉVA

Ah, Pallas! meg nem hallgatád imámat. –

(A templomból a halál nemtője, mint szelid tekintetű ifjú,
lefordított fáklyával s koszorúval Ádámhoz lép.)

ÁDÁM

Pallas meghallgatott. – Az ég veled
Megnyugvás szállt szivembe, Lúciám.

LUCIFER

1080 Átok reád, hiú ábránd világ,
Megint elrontád legszebb perczemet. –

ÉVA

Átok reád, te köznapos rideg nép,
A boldogságot durván illetéd,
S üde virága menten porba hullt.

1085 Pedig nem olyan édes a szabadság

1086 Neked, a mfylen fájdalmas nekem volt. –

HATODIK SZÍN

(Rómában. Nyílt csarnok istenszobrokkal, díszedényekkel, melyekben illatok égneek, kilátással az Apenninek felé. – Közepén terített szegletes asztal három lecticával. ÁDÁM mint SERGIOLUS, LUCIFER mint MILÓ, CATULUS, mind megannyi kéjencz, ÉVA mint JÚLIA, HIPPIA és CLÚVIA kéjhölgyek ledéren öltözve dőzsölnek. Egy emelvényen gladiátorok harcza foly, rabszolgák állnak parancsra készen, fuvolások zenélnek. Alkony, később éj.)

CATULUS

1087 Nézd, Sergiolus, mily serény, ügyes
Ez a piros szalagú gladiátor,
Mernék fogadni, hogy amazt legyőzi.

ÁDÁM

1090 Nem, Herculesre!

CATULUS

Ah mit, Herculesre,
Ki van köztünk, ki még hisz istenekben?
Mondd Júliádra, jobban elhiszem.

ÁDÁM

Legyen.

LUCIFER

1095 Erős alapra esküszöl:
Álistent tévén, álisten helyébe.
De mondd, hogy értsük még is azt az esküt,
Szépségét értsük-é, szerelmed-é,
Avagy tán épen hűségét irántad? –

CATULUS

1100 A báj muló, s ha még nem volna is,
Unott holnap, mi még ma elragadt,
S kevesb kecsű nő csábít tőle el
Az ujdonság bűbajos ingerével.

ÁDÁM

Hűségét értem. Vagy ki az, dusabban
Ki kedvesét kitartja?

HIPPIA

Oh bohó!
1105 Hát bírod-é őt vég nélkül ölelni?
S ha is, te ki telhetetlenül
Vágyol gyönyört s haszontalan csapongsz,
Mert a kéjnek csak egy-egy elszakadt
Részét bírod egy-egy nőben találni,
1110 Mig a szépség s kéj eszményképe mindig
Elérhetlen varázsként leng előtted,
Hogyan tudod, hogy szintén egy szeszélye,
Egy ábrándkép nem csábítandja-é el?
Egy gladiátor roncsolt izmai – –

ÁDÁM

1115 Igaz, igaz, ne többet Hippiá.
Miért is vonz az a kéj Tantalusként
Ha Herculesnek ereje hiányzik
Ha Proteusként nem változhatunk,
S egy megvetett rab, kínos hét után
Oly órát élvez, mílyet haszontalan
1120 Óhajt ura. – Vagy a gyönyör csak egy
Ital viz-é hát a meglankadottnak,
S annak halál, ki habjaiba dül?

LUCIFER

Ah mily dicső erkölcsi tanfolyam
Szép lányok keblén, fűzérés pohárnál. –
1125 De hát a' fogadás? –

ÁDÁM

Ha veszteném,
Úgy Júlia tiéd. –

CATULUS

S ha nyersz?

ÁDÁM

Enyém. – Lovad

CATULUS

Négy hétre visszaveheted,
Vagy bétaszítom ángolnás tavamba. –

LUCIFER

Nézd, Júlia, e szép kövér halat:
1130 Egyél, míg egy másit kihizlalsz te is.

ÉVA

'S nem esz meg-é rút féreg téged is?
Örüljön, a ki él, vagy hogyha nem
Tud is örülni, legalább kaczagjon.

(Iszik.)

ÁDÁM (A gladiátorhoz)

Jól tartsd magad, héj! –

CATULUS

Rajta csak, vitézül.

(Catulus gladiátora elesik, s életéért kérve, újjait fölemeli. Ádám a kegyelmi jelt akarja adni, de Catulus lefogja kezét, s összeszorítva markát, hüvelyét feléje tartja.)

1135 Recipe ferrum! – Gyáva te. Elég
Rabszolgám van még, nem vagyok fukar.
Ki sajnálná e kis felzaklató
Jelenetet, szép hölgyek, tőletek,
Midőn a csók oly sokkal édesebb,

1140 Forróbb a vágy, ha egy kis vér futott.

(A gladiátort ezalatt ellenfele kivégezte.)

ÁDÁM

A ló enyém, jőj Júliám, ölelj meg.
Vigyék ki azt a hullát. – Tánczosok!
Csináljatok most már komédiát,
Ebből elég volt mára.

(A hullát kiviszik, az emelvényt tánczosok foglalják el.)

CATULUS

Clúvia!

1145 Jőj hát te is, nem nézhetem soká,
Ha más ölelkezik.

LUCIFER

S mi, Hippia,
Követjük-é szintén példájukat?
De nyald meg ajkad, nincs-e rajta méreg,
No úgy, most már mulathatunk, galambom.

ÁDÁM

1150 Mit is dobog szived olyannyira,
Nem nyughatom fölötte, Júlia.

(Suttognak.)

LUCIFER

Halld, e bolond még a szívről beszél! –

CATULUS

- 1155 Ládd kedves, én nem bántom a tiédet,
Tehetsz vele akármit, csak ne tudjam,
Ha csóкод forró s mindig kész nekem.

CLUVIA

Nagylelkü kedves! ím, javadra e bort.

(Iszik.)

CATULUS

Jól van, jól, Cluvia, de lágy karod,
Dagadó kebled tőlem ne vond el,
Fejemről is le hullt már a' füzér. –

(A táncosnőkhöz.)

- 1160 Ah, ez remek fordulat tánczotokban,
Mi buja tűz, kellemmel egyesülve!

CLUVIA

Szemedbe tartom, hogyha ott találod
Azt, amiért én is versenyre léptem,
'S dicséretet sem bírok érdemelni. –

(Luciferre mutatva.)

- 1165 Ezen savanyu arczot nézzed inkább –
Miért is az a' szép lány oldalánál,
Jobb hasznát hogy ha már nem tudja venni,
Mint hogy szunyadni hagyja, míg maga
Gúnyos mosolylyal és hideg szemekkel
1170 Kisér száz édes, bárha dőre dolgot,
Mi a társalgás illatát teszi. –

CATULUS

Valóban, egy ily arcz egész köröknek
Költészetére fagylepelt boríthat.
Ki ellent áll a percz igézetének,

- 1175 S nem hagyja lelkét ártól elragadni,
Nem is jó ember s bár maradna otthon. –

HIPPIA

Valóban szinte félek, hogy szegényben
Már benne lappang a' fekete halál,
Mely a várost pusztítja. –

ÁDÁM

- 1180 El vele,
E gyászos képpel. Pajzán dalt nekünk,
Ki tudja a legszebbet köztetek.

HIPPIA (Énekel.)

- 1185 A borral, szerelemmel
Eltelni soha sem kell;
Minden pohárnak
Más a zamatja
S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadó sír a nap,
Létünket megaranyozza.
- 1190 A borral, szerelemmel
Eltelni soha sem kell,
Minden leánynak
Más a varázsa
S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap
- 1195 Létünket megaranyozza.

CATULUS

Jól van biz az, no s, Cluvia, te mit tudsz?

CLUVIA (Énekel.)

Bolond világ volt hajdanában:
Lucretiát az özvegy ágyban
Hogy megkereste szép gavallér,

1200 Nem lángol ajka, több kéjt nem kér,
Tárt szüvel nem fut bordélyházba,
Hideg vasat merít magába. –

MIND

Örüljünk, okosabb világ van,
Örüljünk, hogy mi élünk abban. –

CLUVIA

1205 Bolond világ volt hajdanában:
Brutus nem ült szép villájában
Kardot fogott s harcolni méne,
Mint hitvány zsoldos, s még mi végre
1210 A rongyos nép jóléte végett,
S tar földön érte el is vérzett.

MIND

Örüljünk, okosabb világ van,
Örüljünk, hogy mi élünk abban. –

CLUVIA

Bolond világ volt hajdanában:
Rém kísértett a nagyok agyában,
1215 Szentnek hívék, mit kaczagunk ma,
S egy-két ily őrült, ha akadna,
Circusainkban épen elkel,
Nekünk látvány, a vadnak étel.

MIND

Örüljünk, okosabb világ van,
1220 Örüljünk, hogy mi élünk abban. –

LUCIFER

Ah, Cluvia, leverted Hippiát.
Szeretnék e dalnak költője lenni.

ÁDÁM

- S te nem danolsz, mit búsongsz, Júlia?
 Körülünk minden vígad és nevet.
 1225 Vagy nem vagy-é jól férfi keblemen? –

ÉVA

- Ah, jól vagyok. De nézd el, Sergiolus,
 A boldogság komollyá hogy ha hangol,
 Azt tartom, mely kaczag, nem is valódi.
 Legédesebb perczünkbe is vegyül
 1230 Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak,
 Talán sejtjük, hogy az ily percz virág,
 Melly hervatag.

ÁDÁM

Ah, én is érzek ilyest.

ÉVA

- S kivált, ha még dalt hallok és zenét,
 Nem hallgatom a szűk korlátu szót,
 1235 De a hang árja ringat, mint hajó,
 S úgy érzem, mintha álomban feküdném:
 A rezge hangon messze múltba szállnék,
 Hol napsugáros pálmafák alatt
 Ártatlan voltam, játszi, gyermeteg,
 1240 Nagy és nemes volt lelkem hívatása.
 Bocsáss meg, örült álomnak varázsa
 Mind ez. – Csókollak ismét – ébredek.

ÁDÁM

- El a zenével, tánczczal, émelyít
 Ez örökös édesség tengere,
 1245 Keserület kívánna már a' lélek.

Boromba ürmöt, és fulánkot a
Piros ajakra, vést fejem fölé.

(A tánczosok elmennek, jajgatás hallik kívülről.)

Mi jajszó ez, mely úgy velőbe hat?

LUCIFER

1250 Nehány őrüttet most feszítenek fel,
Testvériségről, jogról álmodókat.

CATULUS

Úgy kell nekik, miért nem ültek otthon,
Élvezve és feledve a világot,
Miért vitatták mások dolgait.

LUCIFER

1255 Koldús a dúst testvéreül kívánja,
Cseréld meg őket, és ő tüzend keresztre.

CATULUS

Hagyd hát kaczagnunk a nyomort, hatalmat,
Dögvést, mi a várost tizedeli.
Az isteneknek minden végzetét.

(Új jajszó.)

ÁDÁM (magában)

1260 Úgy érzem, mintha álomban feküdném,
A rezge hangon messze múltba szálllok,
Hol nagy s nemes volt lelkem hívatása. –
Nem így mondád-e, Júlia?

ÉVA

Igen.

(Ez alatt besötétült. A csarnok előtt temetési menet vonul el tñbiákkal, fáklyákkal és jajveszéklő nőkkel. Az egész társaság egy ideig merev hallgatásba silled.)

LUCIFER (Felkaczagva.)

Mint látom, itt a jókedv elborult.
 Bor nincs-e már, vagy elfogyott az élcz,
 1265 Hogy a savanyu úr is fel kiált?
 Talán bizon valaki fél közöttünk,
 Vagy éppen megtért.

ÁDÁM (Feléje sújtván poharát.)

Veszsz, ha azt hiszed.

LUCIFER

No majd hívok uj vendéget, talán.
 Megifjúlt kedv is tér be majd véle.
 1270 Hej! hozzátok be, szolgák, ízibe,
 Ki fáklya fénynyel erre útazik.
 Csak megkináljuk egy pohár itallal. – –

(A halottat nyílt koporsóban behozzák s az asztalra helyezik.
 Kisérete a háttérben marad. Lucifer ráköszönt.)

Igyál pajtás, holnap nekem, ma néked!

HIPPIA

Talán inkább csókot kívánsz?

LUCIFER

Öleld meg,
 1275 És lopd ki szájából az obulust.

HIPPIA

Ha tégedet csókollak, őt miért ne?

(A halottat megcsókolja. PÉTER APOSTOL a kíséret közül kilép.)

PÉTER APOSTOL

Megállj, a döghalált szivod magadba.

(Mindnyájan visszaborzadva, helyeiken felemelkednek.)

MIND

A döghalál – rettentő – félre innen.

PÉTER APOSTOL

- 1280 Te nyomorú faj! – gyáva nemzedék,
Míg a szerencse mosolyog feletted,
Mint napsugárban a légy, szemtelen,
Istent, erényt, gúnyolva taposó.
De hogyha a vész ajtódon kocogtat,
Ha istennek hatalmas újja érint,
1285 Gyáván hunyász, rútúl kétség'b'eső.
Nem érzed-é, hogy az ég büntetése
Nehezkedik rád. Nézz csak, nézz körül,
A város pusztúl, durva idegen nép
Tiporja el arany vetésidet,
1290 Szétbomlik a rend, senki sem parancsol
S szót nem fogad. A rablás, gyilkolás
Emelt fővel jár a békés lakok közt,
Utána a halvány gond, rémület
S égből, földről se' részvét, sem segély.
1295 Nem bírod, úgy-e, kéjek mámorával
Elandalítani azt a szózatot,
Mely a kebelnek mélyét felveri
S jobb cél felé hiába ösztönöz.
Kielégítést, úgy-e bár, nem érzesz,
1300 Csak undort ébreszt szűdben a gyönyör
S aggódva nézsz körül, ajkad rebeg:
Hiába mind, a régi istenekben
Nincs már hited, kövekké dermedének.

(Az isten-szobrok szétporlanak.)

- 1305 Elporlanak s új istent nem találsz,
Mely a salakból újra fölemelne. –
Nézz csak körül, mi pusztit városodban
Hatalmasabban, mint a döghalál,

1310 Ezren kelnek fel a lány pamlagokról,
Hogy Thebaisnak pusztá téreit
Vad anachorétákkal népesítsék,
Ottan keresve tompúlt érzetöknek
Mi még izgassa, a mi még emelje. –
El fogsz pusztulni, korcsúlt nemzedék,
E nagy világ most tisztuló színéről.

1315 HIPPIA (Az asztal előtt összeroskadva.)
Oh jaj nekem, mi szörnyű fájdalom,
Hideg veríték, orcusnak tüze, –
A dögvész, oh, a dögvész – elveszek.
Nem gyámolít ki sem közületek,
Kik annyi élvét osztátok velem?

1320 LUCIFER
Ma néked, holnap nékem, édesem. –

HIPPIA
Hát öljetek meg, átkom ver különben.

1325 PÉTER APOSTOL (Hozzá lépve.)
Ne átkozódjál lányom, sőt, bocsáss meg –
Majd gyámolítlak én és a nagy isten,
A szent szeretet örök istene.
Emelkedjél fel hozzá, ím e vízzel
Lelked kitisztul menten a salaktól,
S hozzá siet. –

(Megkereszteli az asztalról vett edényből.)

HIPPIA

Atyám – megkönnyülék.

(Meghal.)

CATULUS (Indul.)

Én még ma Thébaisba útaozom.
Elundorodtam a bünös világtól.

CLUVIA

1330 Megállj, Catulus, én is elkisérlek. (Kimennek.)

ÁDÁM

(Elgondokodva, az előtérre lép, Éva követi.)

S te itt vagy Júlia, mondd, mit keressz itt,
Hol a halál az örömet kiölte.

ÉVA

1335 S nem ott van-é helyem, ahol te vagy?
Ah, Sergiolus! vajh mi sok nemes
Érzést találtál volna e kebelben,
Hol csak mulékony kéj után kutattál. –

ÁDÁM

És önmagamban is. Mi kár, hogy úgy van!
Elveszni nyomorúltan, kisszerűen,
S szenvedni addig. Oh, ha él az isten,

(Letérdel s kezét égnek emeli.)

1340 Ha gondja van ránk, és hatalma rajtunk,
Új népet hozzon s új eszmét a világra,
Amazt, a korcsba jobb vért önteni,
Ezt, a nemesbnek hogy köre legyen
Magasra törni. Érzem, elkopott mind,
1345 Mi a miénk volt – s újat létrehozni
Erőnk kevés. Hallgass meg, istenem.

(Az égen glóriában a kereszt feltűnik. A hegyek megöl égő városok pirja látszik. A csúcsokról félvad csapatok szállnak alá. Távolról áhítatos himnusz hallik.)

LUCIFER (Magában.)

- E látvány kissé borzongatja hátam,
De nem emberrel kell-e küzdenem?
Mit én nem bírok, ő teszi helyettem.
1350 Hasonló tréfát már gyakorta láttam.
A glória ha lassan elveszett,
Még megmarad a vérengző kereszt.

PÉTER APOSTOL

- Az Úr meghallgatott. – Tekints körül,
Az elkorcsúlt föld újra kezd születni.
1355 E medvebőrös barbár harczfiak,
Kik üszköt vetnek fényes városokra,
Kiknek lova múlt századok vetését
Tiporja el, s istálót elhagyott
1360 Templomfalak közt lél, új vért hozand
Az elsilányúlt, megfogyott erekbe.
S kik a circusban himnuszt énekelnek
Mig a bős tigris keblöket kitépi,
Új eszmét hoznak, a testvériséget,
És az egyének felszabadulását,
1365 Melyek meg fogják rázni a világot. –

ÁDÁM

Ah érzem, érzem, mást is kér a lélek,
Mint a dagadt párnákon renyhe kények;
A szív vérének lassu elfolyása
Olyan kéj, melynek vajh mi lenne mása?

PÉTER APOSTOL

- 1370 Legyen hát czélod: istennek dicsőség,
Magadnak munka. Az egyén szabad
Érvényesíteni mind, mi benne van.
Csak egy parancs kötvén le: szeretet.

ÁDÁM

- 1375 Fel hát csatázni, fel hát lelkesülni
Az új tanért. Alkotni új világot
Melynek virága a lovag-erény lesz,
Költészete az oltár oldalán
A felmagasztalt női ideál.

(Péterre támaszkodva, indul.)

LUCIFER

- 1380 Ah, a lehetlen lelkesít fel, Ádám!
A férfiúhoz méltó ez s dicső ám.
Istennek tetszik, mert az ég felé hajt,
1382 S ördögnek kedves, mert kétségbe ejt majd.

(Utána megy.)

HETEDIK SZÍN

(Konstantinápolyban. Piacz néhány őgyelgő polgárral. – Középen a patriarcha palotája, jobbra apácza zárda, balra liget. ÁDÁM mint TANKRÉD, erődús férfikorban más lovagokkal Ázsiából visszatérő keresztes hadak élén, lengő zászlók s dobszó mellett jó, LUCIFER mint fegyvernöke. Estve, később éj.)

ELSŐ POLGÁR

- 1383 Im, itt jön ismét egy barbár csapat.
Fussunk, zárjunk be ajtót és kaput,
1385 Nehogy rabolni jöjjen kedvök újra.

MÁSODIK POLGÁR

El hölgyeinkkel; e vad csöcselék
Isméri a szerájok kéjeit.

ELSŐ POLGÁR

És hölgyeink is a győző jogát.

ÁDÁM

- 1390 Megálljatok, mit futtok így előttünk;
Nem-é látjátok ezt a szent jelet
Melly testvér pánttal egy célhoz csatol? –
Hitünk világát vittük Ázsiának,
Szeretetnek tanát, hogy elvadúlt
Milljóit, mellyek közt szent bölcseje
1395 Ringott üdvünknek, érezzék malasztját.
S tiköztetek nem volna szeretet?

ELSŐ POLGÁR

Hallottunk már mi sokszor ily beszédet,
S legott házunkra az üszök repült.

(Elszélednek.)

ÁDÁM (A lovagokhoz.)

1400 Imé, látjátok, ez átkos gyümölcse,
Ha annyi hitvány, aljas tervezettel
Keblében a szent zászlót lengeti,
S gyáván hizelgve a népszenvedélynek,
Hivatlanul tolakszik fel vezérül. –
1405 Lovag barátim! míg a szennytelen
Becsület, isten szent dicsérete,
A nő védelme és a hősiség
Lesz kardjainkon, mink vagyunk hivatva
E ronda démont féken tartani
1410 S vezetni, hogy vágyának ellenére
Nagyot s nemest műveljen szüntelen.

LUCIFER

Szépen szólsz, Tankréd, ámde majd ha a nép
El nem hiendi többé, hogy vezér vagy – –

ÁDÁM

Hol a szellem van, ott a győzelem.
Lesujtom őt. –

LUCIFER

1415 S ha szellem nála is lesz?
Leszállsz-e hozzá?

ÁDÁM

Mért leszállani?
Nem-é nemesb, ha őtet emelem fel. –
Lemondni a küzdés nehéz helyéről

- 1420 Társak híjában ép olyan kicsínyes,
Mint szűkkeblűség társt bé nem fogadni.
Írgyelvén részét a pályabérben. –

LUCIFER

Lám lám, mivé silányult a nagy eszme,
Melyért a circus vértanúi haltak. –
Ez az egyénnek felszabadtása? –
Csodálatos fajú testvériség. –

ÁDÁM

- 1425 Ne gúnyolj. – Oh ne hidd, hogy a dicső tant
Fel nem fogom. Éltemnek vágya az. –
Tehet, s tegyen, kiben szent szikra van,
Ki felküzd hozzánk, szívesen fogadjuk,
Egy kardcsapás rendünkbe emeli.
- 1430 De őriznünk kell a rend kincseit
A még forrongó zúrnek ellenében.
Bár jőne már, bár jőne az idő,
Meváltásunk csak akkor fog betelni,
Midőn ledül a gát, mert tiszta minden. –
- 1435 De ilyen napnak jöttét kétleném,
Ha az, ki a nagy művét inditá,
Nem önmaga lett volna a nagy isten. – –
Barátim, láttátok hogyan fogadtak.
Árván a zajgó város népe közt.
- 1440 Nincs hátra más, mint ott azon ligetben
Táborba szállni, mint azt megszokók
Már a pogány közt. Míg majd jobbra fordul.
Indúljatok, követni foglak én is,
Minden lovag felel népségeért.

(A kereszties had tábort üt.)

LUCIFER

- 1445 Mi kár, hogy szép eszméid újlag
Csak olyan hírhedett almát teremnek,
Mely künt piros, de béle por.

ÁDÁM

Megállj.

Nem-é hiszesz már semmi nemesebbe?

LUCIFER

- 1450 Ha hinnék is, mit ér, fajod ha nem hisz. –
Ez a lovagrend, melyet állítasz
Pháros gyanánt tenger hullámi közt,
Egykor kialszik, félig összedül
S vészesb szirtté lesz a merész utasra,
Mint bármelyik más, mely sosem világlott. –
1455 Minden, mi él és áldást hintve hat,
Idővel meghal, szelleme kiszáll,
A test túléli ronda dög gyanánt,
Mely gyilkoló miazmákat lehel
Az új világban, mely körülé fejlik. –
1460 Ládd, így maradnak ránk a múlt idők
Nagyságai.

ÁDÁM

Míg rendünk összedül

Tán szent tanai a tömegbe hatnak,
És akkor nincs veszély.

LUCIFER

A szent tanok. – –

- 1465 Ah, ép a szent tan mindig átkotok,
Ha véletlen reá bukkantatok:
Mert addig csűritek, hegyezitek,
Hasogatjátok, élesítitek,

- 1470 Mig örülség vagy békó lesz belőle.
Exact fogalmat nem birván az elme,
S ti mégis mindig ezt keresitek
Önátkotokra, büszke emberek.
Vagy nézd e kardot, hajszállal nagyobb
Kisebb lehet, s lényben nem változott,
1475 Ezt folytathatnók véges-végtelen,
S hol az exact pont, mely határt tegyen?
Bár érzésed rögtön reátalál,
A változás nagyban midőn beáll. –
De mit törekszem, – fáraszt a beszéd,
Tekints magad csak kissé szerteszt.

(Néhány polgár ismét megjelen.)

ÁDÁM

- 1480 Barátim! népem fáradt, menhelyet kér.
Tán a kereszténység fővárosában
Nem kér hiába.

HARMADIK POLGÁR

Kérdés, nem vagy-é
Eretnekségben rosszabb a pogánynál.

NEGYEDIK POLGÁR

- 1485 Mondd, mit hiszel, a Homousiont,
Vagy Homoiusiont?

ÁDÁM

Ezt nem értem. –

LUCIFER

Ne valld be, ez most itt a fő dolog.

NEGYEDIK POLGÁR

Lám, kétkedik, ez is hamishitű.

TÖBBEN

El tőlük, el, zárkózzunk házainkba. –
Átok reá, ki nékiek fedélt nyújt.

(Elszélednek.)

(A PATRIARCHA fejedelmi pompában és kísérettel jó palotájából, egy csapat barát követi lánczra vert eretnekeket kísérve, végre katonák s nép.)

ÁDÁM

1490 Elámulok! – De mondd, mi fejdelem
Közelg amott, oly dölyfösen, kihívón? –

LUCIFER

A főpap az, apostolok utóda.

ÁDÁM

1495 'S e' meztellábos ronda csőcselék,
Mely a bilincselte népet kárörömmel,
Hazudt alázat színével kíséri?

LUCIFER

Keresztény-cinikus, barátsereg.

ÁDÁM

Nem láttam ilyest ősi hegyeim közt.

LUCIFER

1500 Majd látsz utóbb; a poklosság, tudod,
Lassan terjed. De vigyázz, meg ne sértsd
Ez abszolút erényü s épp azért
Engesztelhetlen népet.

ÁDÁM

Ah, minő
Erény lehetne ily fajnak sajátja.

LUCIFER

Erényök a sanyargás, a lemondás,
Mit mestered kezdett meg a kereszten.

ÁDÁM

1505 Az egy világot váltta meg ez által,
De e gyávák csak istent káromolnak,
Mint lázadók, megvetve kegyeit.
Ki szúnyog ellen oly fegyvert ragad,
Mint medve ellen vinni hősiség,
1510 Bolond.

LUCIFER

De hátha ők a szúnyogot
Medvének nézik. – Nincs-e rá joguk?
Nincs-é joguk hős voltok érzetében
Pokolra űzni minden élvezőt? –

ÁDÁM

1515 Látok, miként Tamás, és nem hiszek. –
Szemébe nézek e káprázatoknak. –

(A patriarcha elé lép.)

Atyám! a szent sír harczosi vagyunk
S a fáradalmas útból megpihenni
E város népe még be sem fogad. –
Ki oly hatalmas vagy, segíts ügyünkön.

Patriarcha

1520 Fiam, csekély dolgokra most nem érek,
Az isten dicsé, a nép üdve hív,
Eretnekek fölött kellvén itélnem,
Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek,
S tűzzel-vassal bár irtjuk, szüntelen
1525 Ujult erővel küldi a pokol ránk. –
De hogyha a kereszt vitézi vagytok,

1530 Minek kerestek messze szerecsent,
Itt a veszélyesb ellen. Fel tehát,
Fel falvaikra, irtsátok ki őket,
Pusztítsatok nőt, aggot, gyermeket.

ÁDÁM

Az ártatlant, atyám, csak nem kívánod. –

PATRIARCHA

Ártatlan a kigyó is, míg kicsíny,
Vagy hogyha már kihullt méregfoga,
S kiméled-é?

ÁDÁM

1535 Valóban szörnyü bűn
Lehet, mi ily haragra gyűjthatá
Egyházát a szeretetnek.

PATRIARCHA

Fiam!

1540 Nem az szeret, ki a testnek hizelg,
De a ki a lelket vezérli vissza,
Ha kell kard élén vagy lángon keresztül
Ahhoz, ki mondá: Nem békét, de harcot
Hozok a földre. – E gonosz hitűek
A szentháromság rejtélyes tanában
A homoiusiont hirdetik,
Mig az egyház a homoiusiont
1545 Alapítá meg a hit czikkeül. –

BARÁTOK

Halál reájuk, már a máglya ég. –

ÁDÁM

Adjátok fel, barátim, azt az *i*-t,
Szebb áldozat lesz életmegvetéstek
A szent sirért vivandó hős csatában. –

EGY AGG ERETNEK

1550 Sátán, ne kísérts, mink igaz hitünkért
Ott vérezünk, hol isten rendelé.

EGYIK BARÁT

Hah, szemtelen, igaz hittel dicsekszel?

AZ AGG ERETNEK

Nincs-é velünk a rimini zsinat
S más számtalan?

A BARÁT

1555 Rosz útra tévedett.
De Nicaeában s más igaz hívő
Zsinatban úgy-e mellettünk ítéltek?

AZ AGG ERETNEK

1560 A pártosok. – Mi szemtelen kísérlet
Még versenyezni vélünk. Vagy, beszélj,
Hol van csak egy egyházatyátok is,
Mint Árius és a két Euséb? –

A BARÁT

Hát bírtok-e egy Anastásiussal?

AZ AGG ERETNEK

Hol vértanúitok?

A BARÁT

Több, mint tinektek.

AZ AGG ERETNEK

- 1565 Szép vértanúk, kiket káprázatával
Az ördög csalt el, kárhozott halálra. –
Mondom ti vagytok a nagy Babylon
Az a kéjhölgy, kiről Szent János irt,
Mely el fog veszni a világ színéről. –

A BARÁT

- 1570 A hétfejű sárkány, az antikrisztus
Vagytok ti, kikről Szent János beszél,
Gazok, csalárdok, ördög czimborái.

AZ AGG ERETNEK

Rablók, kigyók, paráznák, torkosok,

PATRIARCHA

El vélök, el, már is soká időzünk,
Isten dicsére, a máglyára vélök.

AZ AGG ERETNEK

- 1575 Isten dicsére, jól mondád gonosz,
Isten dicsére hull az áldozat. –
Erősek vagytok, tesztek mint akartok,
De jó-e a tett, ítéld majd az ég. –
Megszámítottak bűnóráitok,
1580 Vérünkben új csatárok születendnek,
Az eszme él s a láng, mely fellobog,
Világot késő századokra vét. –
Jerünk, barátim, a dicső halálba. –

AZ ERETNEKEK (karban énekelnek)

- 1585 1. Én erős istenem, én erős istenem, miért
hagytál el engemet, és miért távoztál el az
én megtartásomtól és az én jajgatásaimnak
beszédétől?

2. Én istenem, kiáltok mind napestig
de nem hallgatsz meg, éjjel is nincs nekem
vesztéglésem.

3. Te pedig szent vagy – – (XXII. zsolt.)

A BARÁTOK (karban közbe vágnak)

1590 1. Perelj, uram, az én velem perlőkkel, és
harczolj a velem harcolókkal.

2. Ragadj fegyvert és paizst, és kelj fel
az én segítségemre.

3. És vedd fel dárdádat és rekeszd meg az
én háborgatóim eleinek útát. (XXXV. zsolt.)

(Ez alatt a patriarcha s a menet elvonul. Nehány barát tractatusokkal
a keresztesek közé vegyül.)

LUCIFER

Mit állsz oly szótlan, mondd, mit borzadasz?

Tragédiának nézed? nézd legott

Komédiának s mulattatni fog. –

ÁDÁM

Oh jaj, ne tréfálj! – hát egy *i* miatt is

Mehetni ily elszántan a halálba? –

1600 Mi akkor a magasztos, nagyszerű? –

LUCIFER

Az, a mi másnak tán kaczagtató.

Egy szál választja csak e két fogalmat,

Egy hang a szívben ítél csak közöttük

S ez a rejtélyes bíró a rokonszenv,

1605 Mely istenít vagy gúnyával megöl. –

ÁDÁM

Mért is tűnt csak szemembe mind ez a bűn!

E kisszerű harc büszke tudományban,

E gyilkos méreg mesterül kivonva

- 1610 A legfényesb, legüdítőbb virágból. –
E szép virágot egykor ismerém,
Üldött hitünknek zsendülő korában:
Ki az a bűnös, a ki tönkre tette?

LUCIFER

- 1615 A bűnös önmaga a győzelem,
Mely szerte szór, száz érdeket növel.
A vész, mely össze hoz, mártírt teremt,
Erőt ad; ott van az eretnekekkel. –

ÁDÁM

- 1620 Valóban, elhajítnám kardomat,
És visszamennék éjszaki honomba,
Hol még az ős erdők árnyékiban
A férfibecs, a tiszta egyszerűség
Daczol e síma kornak mérgivel,
Ha titkos szó nem súgná szüntelen,
Hogy e kort nékem kell újjá teremtni.

LUCIFER

- 1625 Hiú törekvés. Mert az egyént sosem
Hozasz érvényre a kor ellenében:
A kor folyam, mely visz, vagy elmerít,
Uszója, nem vezére, az egyén. –
Kiket nagyoknak mond a krónika,
Mind az, ki hat, megérté századát,
1630 De nem szülé az új fogalmakat.
Nem a kakas szavára kezd viradni,
De a kakas kiált, merthogy virad. –
Amott azok, kik békóban sietnek
Mártírhalálra, gúnytól környezetten,
1635 Látnak csak egy embernyomot előre
Köztük dereng fel az új gondolat;
S azért meghalnak, amit unokáik
Az utca-léggel gondtalan szivandnak. –

- 1640 De hagyjuk ezt, nézz kissé táborodba,
Mit járnak ottan azok a piszkos barátok,
Mi vásárt ütnek, mit szónoklanak,
Őrült taglejtés vad kíséretében. –
Hallgassuk őket.

EGY BARÁT (A tolakodó keresztesek közt.)

Bajnokok, vegyétek!

- 1645 Vegyétek a vezeklésnek tanát
Kalauzúl minden kétségetekben,
Ez megtanít, a gyilkos, a parázna,
A templomrabló, a hamis tanú
Hány évig fog szenvedni a pokolban.
1650 És megtanít, egy évi büntetést
Hogy a gazdag megválthat husz s néhány,
Míg a szegény három solidival.
S ki már fizetni épen képtelen,
Nehány ezer korbácsütéssel is. –
Vegyétek e becses könyvet, vegyétek. –

A KERESZTESEK

- 1655 Ide vele. – Nekünk is, szent atyám! –

ÁDÁM

Hah, rossz árús, és még rosszabb vevők.
Vonj kardot, és verd szét e ronda vásárt!

LUCIFER (Zavarban.)

- 1660 Bocsáss meg, e barát rég czimborám.
S nem is utálom én az ily világot,
Az Úr dicse ha mindjárt felkapott is,
Felkaptam én is egy úttal vele.
Csak egyedül te maradtál kicsinyt le.

(ÉVA mint IZAURA S HELÉNE, annak komornája sikoltva rohannak Ádámhoz, néhány kereszttestől üldözve, kik azonban ízibe elosonnak.)

ÉVA (Összerogyva.)

Ments meg te, bajnok! –

ÁDÁM (Felkarolva.)

Eszmélj, oh nemes hölgy,

Itt biztosan vagy. Vesd fel szép szemed.

1665

Minő igazó! – Vajh mi érhető?

HELÉNE

Élvezni voltunk a természetet

Kertünk árnyékos sűrűségi közt,

Gondatlan ülve az üde gyepen,

1670

A csattogányt hallgattuk és kísértük;

Midőn csillogni látunk két szemet

Vad szenvedélylyel a bokor megül.

Iedve kezdünk futni, míg utánunk

Lihegve és dübörgve négy keresztet

Majd-majd beért, midőn hozzád jutánk.

ÁDÁM

1675

Nem is tudom, kívánjam-é, hogy ébredj;

Hát hogyha elhagysz, álomkép gyanánt?

Hogy is lehet test így átszellemülve,

Ilyen nemes ilyen imádatos. –

LUCIFER

1680

Átszellemült test! – Oh, a sors valóban

Nem büntethetné jobban a szerelmezt

Őrültségéért, mint beteljesítvén

Mindazt, a mit csak kedvesére halmoz. –

ÁDÁM

Úgy rémlik, egykor hogy már ismerélek,

Hogy együtt álltunk isten zsámolyánál.

LUCIFER

- 1685 Mindenre kérlek, azt sose feledd,
A' szerelem amilly mulattató
Kettesben, olly izetlen harmadiknak.

ÁDÁM

Felnéz, – mosolyg, óh hála az egeknek!

ÉVA

Lovag, megmentél, óh hogy köszönöm meg?

ÁDÁM

- 1690 Nem gazdag díj-e a' szó ajkaidról?

LUCIFER (Helenéhez)

Elég sovány díj, s flyet sem nyerek? –

HELENE

S mi hálával tartoznám én neked?

LUCIFER

- 1695 Hát azt hiszed, hogy a nemes lovag
Megmente téged is? Minő hiúság.
Ha a lovag megmenti a kisasszonyt,
Komornáját a fegyvernök bizonynyal.

HELENE

- 1700 'S ha is, mit nyertem. Vagy hálás leszek,
És ott vagyok, mint hogy ha ők be érnek:
Vagy háladatlan, 's így elkárhozott. –
Pedig nem voltak rútak üldözőink.

ÁDÁM

Oh hölgy, hová vezesselek, parancsolj.

ÉVA

Előttünk áll a zárda ajtaja.

ÁDÁM

1705 A zárda, mondd? Oh, de ajtaja
Nem zárja tőlem a reményt le, úgy-e?
Adj nékem egy jelt, tűznöm e kereszthez,
Hogy míg amaz tisztemben küzdeni hív,
Legszebb álmomnak hozza vissza képét,
S ne únjak várni hosszú éveken.
Melyek végéről pályabérem int. –

ÉVA

1710 Im, e szalag. –

ÁDÁM

E fekete szalag?
Oh hölgy! reményt, reményt, ne bánatot.

ÉVA

Enyém ez a jel, mást nem adhatok.
A zárdafal közt nem tenyész remény.

ÁDÁM

1715 De szerelem sem. És ahol te vagy
Hogyan ne volna ott a' szerelem?
Mezed mutatja, nem vagy még apácza.

ÉVA

Ne is gyötörj tovább kérdéseiddel,
Penig gyötörsz, ha búdat nőni látom. –

LUCIFER

Szintén le fog zárni ez a' fal téged is?

HELENE

1720 El ám, de kulcsa nincs tengerbe vetve.

LUCIFER

Nagy kár – irandék egy szép alagyát
E bús esetről. –

HELENE

Álnok! el szememből!

LUCIFER

S miért? hát nem-e nagy eszme az, midőn
Tengerfenékre szállok kulcsodért?

HELENE

1725 Ah, ezt nem is kívánom.

LUCIFER

Én megyek. –
A mélynek szörnye fen reám agyart.

HELENE

Jöj vissza, jöj, megöl a félelem –
Inkább a' kulcsot majd ablakomba helyezem. –

ÁDÁM

1730 Hadd tudjam hát meg legalább neved,
Imámba, tudjam meg, hogy mit csatoljak,
Áldást kérvén rád, hogyha végzeted
Gyászát megosztani már nem engeded.

ÉVA

Nevem Izóra. És tiéd lovag?
Imádság jobban illet zárdaszűzet.

ÁDÁM

1735 Tankréd vagyok.

LUCIFER

- 1760 Azt már tudom: szerettél, megcsalódtál,
Szerettél újra, s akkor már te csaltál.
Ismét szerettél, – hőödöt megúntad;
S üres szived most új lakóra vár. –

HELENE

Nevezetes! Az ördög van veled tán?
De oly szerénynek még se' hittelek,
Hogy szívemet üresnek hidd jelenleg.

LUCIFER (Ádámhoz.)

- 1765 Uram siess. Te nem birsz elbucsúzni,
S én nem birom gátolni győzedelmem.

ÁDÁM

Izóra! minden szód fullánk szivemben.
Egy csókkal mérgét, oh hölgy, édesítsd meg.

ÉVA

Lovag, mit kívánsz – hallád eskümet.

ÁDÁM

- 1770 De az nincs tiltva tán, hogy *én* szereslek.

ÉVA

Te boldog vagy, de hogy feledlek én?
Tankréd, megyek már, vagy kifogy erőm.
Isten veled – meglátlak ott az égben.

ÁDÁM

Isten veled. – E nap emléke vélem. –

(Éva a zárdába lép.)

HELENE

(félre)

1775 Ah gyáva te – hát mindent én tegyek?

(fent)

Az ablakban van, nem tengerben a kulcs.

(Évát követi.)

ÁDÁM (Feleszmélve.)

Most hát jerünk. –

LUCIFER

Már késő, – vége van. –

1780 Ládd, flyen őrült fajzat a tiéd,
Majd állati vágyának eszközüül
Tekinti a nőt, és durvult kezekkel
Letörli a költészetnek zománczát

Arcáról, önmagát rabolva meg
Szerelme legkecsesb virágítól;
Majd istenül oltárra helyezi,
1785 És vérzik érte és küzd hasztalan,
Míg terméketlen hervad csókja el. –
Mért nem tekinti és becsüli nőül,
Nőhívatása megjelölt körében.

(Ez alatt egészen besötétült, a hold felkél. Izaura és Helene az ablakon.)

ÉVA

1790 Mi vágyva néze rám, mint reszketett
Ah, e hős férfi reszketett előttem,
De nőérényem és a hit parancsol –
Itt szenvedek ki, mint szent áldozat.

HELENE

1795 Csodálatos, minő őrült nemünk!
Ha az előítélettel szakít,
Vadállatúl rohan a kéj után,

1800 A méltóságot arczáról letépi
 És megvetetten sárban ténfereg.
 Ha nem szakít, önárnyától remeg,
 Fonnyadni hagyja meddő bájait,
 Mástól s magától elrabolva a kéjt. –
 Miért nem jár közében. Vagy mit árt
 Egy kis kaland, egy kis gyöngéd viszony,
 Illemmel olykor, meg nem foghatom.
 Hiszen a nő se' szellem csak merőben.

ÉVA

1805 Helene, nézz ki, itten áll-e még?
 Hogyan ment volna olyan könnyen el.
 Csak egyszer halljam még meg szózatát.

ÁDÁM (Luciferhez)

1810 Tekints körül, nem áll-e ablakánál,
 Nem küldne-é egy pillantást utánam?
 Csak egyszer lássam még sugár alakját, –
 Izóra! oh, ne bánd, hogy itt vagyok még.

ÉVA

Mindkettőnkért jobb lenne itt nem állnod.
 Az elszakadt szív könnyen összeforr
 S megint csak fáj, ha újra elszakasztjuk. –

ÁDÁM

1815 Nem félsz-e így a csendes éjbe nézni,
 Mely, mint nagy szív, szerelemtől dobog.
 Hol csak nekünk szeretni nem szabad?
 Nem félsz-e, hogy varázsa elragad? – –

ÉVA

1820 Él bennem is mind ez, mint tünde álom,
 Mely tán az égből kísért e világra;
 A lég hullámin szép dal árjadoz,

Mosolygni látok nemtők ezreit
Testvéri csókkal, minden lomb mögül,
De hozzánk többé, Tankréd, nem beszélnek. –

ÁDÁM

1825 S miért, miért! e rosz fal gátol-é? –
Ki annyi sánczot vívtam a pogánytól
Nem bírom-é áthágni ezt a sánczot? –

LUCIFER

Nem ám, mert védi a kor szelleme,
Erősebb, mint te.

ÁDÁM

Hah, ki mondja azt!

(A háttérben egy máglya világa gyúl ki.)

AZ ERETNEKEK (Karban távolról.)

1830 21. Mentsd meg az én lelkemet a fegyvertől és az egyetlen egymet az ebnek kezéből.

22. Szabadíts meg engemet az oroszlánnak szájából és az unicornisoknak szarvaik ellen hallgass meg engemet.

1835 23. Hirdetem a te nevedet az én atyámfiaiak; a gyülekezetek közepette dicsérlek tégedet.

ÉVA

Irgalmazz isten, bűnös lelkeiknek! –

ÁDÁM (visszaborzadva)

Mi rettentő dal!

LUCIFER

Nászénektek az.

ÁDÁM

1840 Mindegy, legyen, én meg nem rettenek.
Dacolni érted mindennek fogok.

A BARÁTOK (Karban távolról.)

26. – – öltöztessenek fel gyalázatossággal és szidalommal, kik felfuvalkodnak ellenem.

1840 27. Vigadjanak és örüljenek, kik akarják az én igazságomat; és mondják ezt mindenkor: Magasztaltassék az Úr, ki akar békeséget az ő szolgájának.

(A fentebbi karének kezdetével Ádám, ki a zárda ajtajához lépett volt, ismét megállt, a tornyon egy kuvik kiált, a légben BOSZORKÁNYOK szállnak, s az ajtó előtt egy CSONTVÁZ kél a földből s fenyegetve áll Ádám előtt.)

ÉVA (Az ablakot becsapva.)

Isten segíts!

A CSONTVÁZ

El e szentelt küszöbről.

ÁDÁM

Ki vagy, te rém!

A CSONTVÁZ

Én az vagyok, ki ott lesz
Minden csókodban, minden ölelésben. –

BOSZORKÁNYOK (kaczagva)

1850 Édes vetés, fanyar gyümölcs,
Galambfival kigyókat költs.
Izóra, hívunk!

ÁDÁM

Milyen alakok!

Ti változátok-é el, vagy magam?

Ismertelek, midőn mosolygtatok.

Mi itt valóság és mi itten álom?

1855 Varázsotokra ellankad karom. – –

LUCIFER

Véletlenül mi kedves társaságba

Juték. Mi régtől várom e szerencsét,

Ez illedelmes szép boszorkahad,

1860 Mely a mezetlen nymphát mindazáltal

Szemetlenségben jóval túlhaladja,

Ez a vén bajtárs, a rémes halál,

Mely torzképezve a rideg érényt,

Megúttatja azt a föld fiával.

1865 Mind üdvözöllek. Kár, hogy rá nem érek

Közöttetek az éjet elfecsegni. –

(A jelenések eltűnnek.)

Tankréd, fel, Tankréd! szeretőd becsapta

Az ablakot; mit állunk itt az éjben?

A szél hideg, köszvény leszen jutalmad.

Helene meg mindjárt jó, s mit teszek?

1870 Szerelmeskedni nem fog tán az ördög,

Nevetségessé lenne mindörökre,

S akkor hatalmát elvinné maga. –

Csodálatos, az ember hő kebellet

Eseng epedve szerelem után

1875 S csak kint arat. Az ördög jégkebellet

Alig bír tőle szabadulni jákor.

ÁDÁM

Vezess, vezess új létre Lucifer!

Csatára szálltam szent eszmék miatt,

S találtam átkot hitvány felfogásban,

- 1880 Isten dicsére embert áldozának
S az ember korcs volt, eszmémet betöltni.
Nemesbbé vágytam tenni élveink
S bűn bélyegét süték az élvezetre,
Lovagerényt állíték s ez dőfött
- 1885 Szivembe tört. El innét, új világba,
Eléggé megmutattam, hogy mit érek,
Ki vívni tudtam és lemondni tudtam,
Szégyen nélkül elhagyhatom helyem. –
Ne lelkesítsen többé semmi is,
- 1890 Mozogjon a világ, a mint akar,
Kerekeit többé nem igazítom,
Egykedvüen nézván botlásait.
Kifáradtam, – pihenni akarok. –

LUCIFER

- 1895 Pihenj tehát. De én alig hiszem,
Hogy szellemed, e nyugtalan erő,
1896 Pihenni hagyjon. Ádám, jőj utánam.

- 1910 Nem új nézetnek engedvén helyet,
De e közömbös korban nem leend
Ki új hasábot vetne a parázsra
S én fázhatom. – Minden nagy gondolatnak,
Hiába, ily kicsinyes a bukása. – –

(El a toronyba.)

(Rudolf és Ádám az előtérre lépve.)

RUDOLF

- 1915 Állítsd fel, Kepler, horoszkópmat,
Rosz álmom volt az éjjel, rettegek
Mi conjuncturákban van csillagom.
Baljóslatú jel tűnt fel udvarában
Már múltkor is, ott a kigyónak fejénél.

ÁDÁM

- 1920 Meglesz, uram, a mint parancsolod. –

RUDOLF

- Ha majd e climactericus napok
Elmúltak, a nagy műt is újra kezdjük,
Mely a minap sikertelen maradt.
Átnéztem újra Hermes Trismagistust,
1925 Synesiust, Albertust, Paracelsust,
Salamon kulcsát és más műveket
Mig rátaláltam az ejtett hibára.
Amint izzasztók az öreg királyt,
Feltűnt a holló s a veres oroszlánny,
1930 Utánuk a kettes merkur kifejlett
A két planéta egyesült hatásán,
S leszállt az érczek bölcseletsava.
De elhibáztuk a nedves tüzet,
Száraz vizet, s azért nem létesült
1935 A szent menyegző, a dicső eredmény,
Mely ifjúságot önt az agg érébe,
Nemességet visz át a szürke érczbe.

ÁDÁM

Értem, felséges úr.

RUDOLF

Egy szóra még.

- 1940 Rosz hír kering az udvarban felőled,
Hogy új tanoknak híveül szegődtél,
Rostálod a szentegyház téteit;
Sőt most, midőn anyád mint rút boszorkány
Legsúlyosb vád alatt börtönben ül,
Méltó gyanúba jössz te is, midőn
- 1945 Olyan nyakasan s ernyedetlenül
Igyekszel őt kiszabadítani.

ÁDÁM

Felséges úr! hiszen fia vagyok.

RUDOLF

- 1950 A szentegyház, fiam, igazb anyád.
Hagyd a világot, jól van az, miként van,
Ne kívánd kontárul javítani azt. –
Nem halmozálak-é kegyekkel el,
Atyád, tudod jól, korcsmáros vala
S nemességed kétség-fölül helyeztem,
Pedig bizony elég bajomba telt.
- 1955 Fölemelélek trónomhoz s csak így
Jutál Müller Borbála szép kezéhez,
Azért, ismétlem, légy, fiam, vigyázó. (El.)

(Ádám gondolatokba merülve erkélyének lépcsőinél megáll.

KÉT UDVARONCZ az előtérbe érve.)

HARMADIK UDVARONCZ

Nézd, mint mereng ismét a csillagász.

NEGYEDIK UDVARONCZ

- 1960 A féltés bántja szüntelen szegényt,
Hiába, nem tud új körébe szokni,
Kirí belőle mindig a paraszt.

HARMADIK UDVARONCZ

- 1965 Nem fogja fel, hogy az igaz lovag,
Bár istenség gyanánt imádja a nőt,
Vérét odadni volna érte kész,
Ha rágalom érintené erényét; –
'S hol hódolást lát, mellék czélt gyanít.

ÉVA

(Más csoporttal a két udvaroncához csatlakozik, s nevetve legyezőjével a második udvaronc vállára ver.)

- 1970 Ah menj, lovag, – az istenért kegyelmezz,
Tréfáidon halálra kell nevetnem. –
Nézd, itt e két úr mily szörnyű komoly. –
Talán megszállott már titeket is
Az újításnak átkos szelleme?
Úgy el szememből! Nem szenvedhetem
E fajt, mely olly epés, bús felfogással
Megírgyelte ezt a csillogó
1975 Nyugodt világot tőlünk s újat eszmél.

HARMADIK UDVARONCZ

Minket nem illet e vád, drága hölgy,
Ki vágynék ilyen körben változást.

ELSŐ UDVARONCZ

De, hogyha nem csalódom, ottan áll
Bal jóslatú illy arcú férfiú.

ÉVA

- 1980 Férjem szegény? – az istenért, urak,
 Kimélnétek meg őt ilyen gyanútól
 Előttem, kit szentelt pántok csatolnak
 Hozzája. – Ő beteg, – nagyon beteg.

MÁSODIK UDVARONCZ

Betegje tán e sűgárzó szemeknek?

HARMADIK UDVARONCZ

- 1985 Valóban, a mit senki nem merészel,
 Ő sértne-é meg féltékeny gyanúval? –
 Oh, bár lehetne lovagod gyanánt
 Szemébe keztyűt dobnom a merésznek.

(Ez alatt Ádámhoz érnek.)

- 1990 Ah, mester! ép' jó, hogy találkozunk,
 Jószágaimra kívánnék utazni,
 Idő-jóslást szeretnék!

ELSŐ UDVARONCZ

Én pedig

Fiamnak vágnám csillagát kitudni.
 Éjfél után, múlt éjjel, jött világra.

ÁDÁM

Reggel mindkettő készen vár, urak.

NEGYEDIK UDVARONCZ

- 1995 A társaság oszol, menjünk mi is.

HARMADIK UDVARONCZ

Imé lépcsője – jó éjt, asszonyom.

(Sűgva.)

Egy óra múlva.

ÉVA (Súgva.)

Jobbra a lugosban.

(Fent.)

Jó éjt, urak. – Jőj, kedves Jánosom.

(Mind elmennek. Ádám és Éva az erkélyre. Ádám zseleszékbe dül,
Éva előtte áll. Mindinkább besötétedik.)

ÉVA

János, nekem szükségem volna pénzre.

ÁDÁM

2000 Egy fillérem sincs, mindent elvivel már.

ÉVA

Örök szükségem tőrjek-é tehát?
Az udvarhölgyek járnak pávaként.
Szintúgy szégyellek köztük megjelenni.
Valóban, hogyha egy-egy udvaronc
2005 Felém hajolva, mosolyogva mond,
Hogy a királyné köztük én vagyok,
Szégyenkezem miattad, a ki a
Királynét így állítod udvarába.

ÁDÁM

2010 Nem fáradok-e éjet és napot,
El árulom a' tudományt miattad,
Megfertőzőm, midőn haszontalan
Időjóslást, horoszkópot csinálok,
Eltitkolom, mit lelkem felfogott
És hirdetem, mit jól tudok, hamis.
2015 Pirúlnom kell, mert rosszabbá levék,
Mint a sibyllák, kik hívének abban
Amit jósoldak, míg én nem hiszek.
De megteszem, hogy leljem kedvedet.
Hová teszem, mit bündfjúl kapok?

- 2020 Hisz nékem nem kell semmi a világon,
Csak az éj és tündöklő csillaga,
Csak a svérák titkos harmóniájá,
Tiéd a többi. – Ámde ládd, ha a
Császár pénztára többnyire üres,
2025 Sok kérelemre rendetlen fizetnek.
Tiéd lesz most is, mit reggel kapok,
S te hálátlan vagy, ládd, ez fáj nekem.

ÉVA (Sírva.)

- Szememre hányod, hogy mit áldozasz,
S nem áldozék-e én is eleget,
2030 Miattad? én nemes háznak leánya,
Midőn kétséges rangodhoz csatoltam
Jövőmet, és nem általam jutál-e
Jobb társaságba? Hálátlan, tagadd el. –

ÁDÁM

- Kétséges rang-e hát a Tudomány?
2035 Homályos származás-e a sugár,
A mely az égből homlokomra szállt?
Hol van nemesség más ezen kívül?
A mit ti úgy neveztek, porlatag
Hanyatló báb, mit lelke elhagyott,
2040 De az enyém örök-ifjú, erős. –
Oh nő, ha te meg bírál érteni,
Ha lelked volna olly rokon velem,
Minőnek első csókodnál hívém,
Te büszke lennél bennem s nem keresnéd
2045 Kívül a' boldogságot, csak körömben,
Nem hordanál mindent, mi benned édes,
Világ elé s mindent, mi keserű
Nem tartanál fel házi tűzhelyednek. –
Oh nő, mi végtelen szerettelek.
2050 Szeretlek most is, ah de keserűen
Fulánkos a méz, mely szívembe szállt.

Fáj látnom, mily nemessé lenne szűd,
 Ha nő lehetnél; a sors semmivé tett,
 Mely a nőt báb-istenként tartja még,
 2055 Mint istenül tartotta a lovag-kor,
 De akkor hittek benne, nagy idő volt,
 Most senki sem hisz, kisszerű idő van,
 S a báb-istenség csak vétket takar. –
 Elválnék tőled, szívemet kitépném,
 2060 Ha fájna is, tán nyugodtabb lehetnék
 S te is nélkülem boldogabb lehetnél;
 De ott van újra a már meglevő rend:
 Az a tekintély, – egyházunk szava;
 S együtt kell túrnunk, míg a sír felold.

(Fejét kezébe hajtja, Éva meghatva simogatja.)

ÉVA

2065 No Jánosom, oly gyászosan ne vedd,
 Ha mondok is egyet-mást néha-néha,
 Nem akaralak búba ejteni.
 De ládd, az udvar oly csodálatos,
 És hölgyei oly büszkék, gúnyosak,
 2070 Mit kezdjek én daczolni ellenökben?
 Nincs már közöttünk, úgy-e bár, harag. –
 Jó éjt – reggelre ne feledd a pénzt.

(Lemegy a lépcsőn a kertbe.)

ÁDÁM

Minő csodás kevercse rosz s nemesnek
 A nő, méregből s mézből összeszűrve.
 2075 Mégis miért vonz? mert a jó sajátja,
 Míg bűne a' koré, melly őt szülé.
 Hej, famulus!

(Lucifer jó egy lámpával s azt az asztalra teszi.)

LUCIFER

Parancsolsz, mesterem?

ÁDÁM

Időjóslatra és nativitásra
Vagyon szükségem, készíts íziben.

LUCIFER

2080 Természetes, csillámlót, fényeset;
Ki venne pénzeért rideg valót.

ÁDÁM

De ne olyant, mely szinte képtelen.

LUCIFER

2085 Olyat nem is bírnék tán feltalálni,
Min megbotránkoznának a szülők,
Nem messiás-é minden új szülött,
Fénylő csillag, mely feltűnt a családnak
S csak későbbben fejlík szokott pimasszá. (Ír.)

(Éva ezalatt a lugoshoz ért, a harmadik udvaroncز elébe lép.)

A HAMADIK UDVARONCZ

Mi rég epeztesz itten, oh kegyetlen.

ÉVA

2090 Talán neked nagy már az áldozat
Az éj hűvös szelét kiállani,
Míg én egy jó, nemes férjet csalog meg,
Az ég átkát, világ ítéletét
Vonom magamra éretted lovag?

UDVARONCZ

2095 Ah, az ég átka, a világitélet
Nem hat titkába e sötét lugosnak.

ÁDÁM (Merengve.)

Kivántam kort, mely nem küzd semmiért,
Hol a társas rend megszokott nyomát

- E megszentelt előítélet
 Nem bántja senki, hol nyugodhatom
 2100 És egykedvű mosolylyal hagyhatom
 Hegedni hosszú harczaim sebét. –
 Megjött a kor s mit ér, ha e kebelben
 A lélek él, – e kínos szent örökség,
 Mit az egekből nyert a dőre ember, –
 2105 Mely tenni vágyik, mely nem hágy nyugodni
 S csatára kél a renyhe élvezettel. –
 Hej, famulus! hozz bort, úgy reszketek,
 Fagyos világ ez, kell, hogy feltűzeljem.
 E törpe korban így kell lelkesülni
 2110 És elszakadni mocskoló porától. –

(Lucifer bort hoz, Ádám a szín végéig ivogat.)

- Oh tárd ki, tárd ki végtelen nagy ég,
 Rejtélyes és szent könyvedet előttem;
 Törvényidet ha már-már ellesém,
 Felejtem a kort és mindent körültem.
 2115 Te örökös vagy, míg az mind mulandó,
 Te felmagasztalsz, míg amaz lesújt. –

UDVARONCZ

- Borbála, oh ha az enyém lehetnél!
 Ha isten elszólítná férjedet,
 Hogy az eget jobban fel bírja fogni,
 2120 Miért éltében mindig fáradott.

ÉVA

Hallgass, lovag, úgy sajnálnám szegényt,
 Hogy könnyeim közt csók nem jutna néked.

UDVARONCZ

Te tréfát üzesz.

ÉVA

Sőt valót beszélek.

UDVARONCZ

- 2125 Ki érti ezt a rejtélyes kedélyt?
 Borbála! hisz te így nem is szeretsz.
 Vagy mondd, ha volnék számüzött, szegény,
 Mit volnál képes tenni hívedért? –

ÉVA

Valóban, azt mostan nem tudhatom.

ÁDÁM

- 2130 Oh, jő-e kor, mely e rideg közömböt
 Leolvasztandja, mely új tetterővel
 Szemébe néz az elavúlt lomoknak,
 Biróul lép fel, büntet és emel,
 (Felkél és tántorogva az erkély szélére lép.)
 Nem retten vissza a nagy eszközöktől,
 Nem fél a rejtett szót kimondani,
 2135 Mely majd hatalmas görgeteg gyanánt
 Haladni fog a végzetes uton,
 S lezúzza tán azt is, aki kimondta.

(A marseillese dallama hallik.)

- 2140 Oh hallom, hallom a jövő dalát,
 Megleltem a szót, azt a nagy talizmánt,
 Mely a földet meg fogja ifítni:

KILENCZEDIK SZÍN

(A nézőhely hirtelen Párizs Grève-piaczává változik. Az erkély egy guillotine-emelvénynyé, az íróasztal nyaktilóvá, mely mellett LUCIFER mint bakó áll. ÁDÁM mint DANTÓN az emelvény széléről zajló néptömegnek szónokol. – Dobszó mellett igen rongyos ujonczhad jelenik meg, és az állványnál sorakozik. Fényes nap.)

ÁDÁM (Folytatva.)

2141 Egyenlőség, testvériség, szabadság! –

NÉPTÖMEG

Halál reá, ki el nem ismeri!

ÁDÁM

Azt mondom én is. – Két szó menti meg
A mindenünnen megtámadt nagy eszmét,
A jók számára mondjuk egyikét:
„Veszélyben a hon” és ők ébrednek.
A másikat a bűnre mennydörögjük,
E szó: „reszkessetek!” – s megsemmisülnek.

2150 Felkeltek a királyok ellenünk,
S eleibe dobtuk fejdelmünk fejét,
Felkeltek a papok, s villámukat
Kicsavarók kezökből, visszatéve
Trónjára az észet, e rég üldözöttet.

2151 De a másik szózat sem hangza el,
Mit a jobbakhoz intézett a’ hon.
Tizenegy hadsereg küzd a határon,
S mi hős ifjúság tódul szüntelen

- Az elhullott hősök helyét kitöltni.
 Ki mondja, hogy vérengző örület
 2160 A nemzetet meg fogja tizedelni?
 Ha forr az ércz, a rossz salak kihull,
 De a nemesb rész tisztán megmarad.
 És hogyha mindjárt vérengzők vagyunk is,
 Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt,
 Nem gondolok nevemmel, légyen átkos,³
 2165 Csak a haza legyen nagy és szabad. –

UJONCZOK

Fegyvert nekünk, csak fegyvert és vezért!

ÁDÁM

- Helyes, helyes! Ti csak fegyvert kívántok,
 Míg annyi tárgyban szenvedtek hiányt,
 2170 Ruhátok foszlik, lábatok mezetlen,
 De ezt szuronynyal mind kiszerezitek,
 Mert győzni fogtok. A nép győzhetetlen.
 Most vérze el egyik tábornokunk,
 Ki katonáink élén meg hagyá
 Magát veretni.

NÉPTÖMEG

Oh, az áruló! –

ÁDÁM

- 2175 Helyesen mondod. Nincs más kincse a
 Népnek, mint a vér, mellyet oly pazar
 Nagylelkűséggel áldoz a hazának. –
 S ki egy népnek szent kincsével parancsol,
 Nem bírván meghódítani a világot,
 2180 Az áruló. –

(Az ujonczok közül EGY TISZT kilép.)

3 A kéziratban benne van, de a kiadott változatokból kimaradt ez a sor.

A TISZT

Tégy engemet helyébe
Polgár, s letörlöm a gyalázatot.

ÁDÁM

Dicséretes, barátom, önbizalmad,
De biztosítást, hogy szavadnak állsz,
Előbb a harcok színhelyén szerezz.

A TISZT

2185 A biztosíték lelkemben lakik,
Aztán imé! van nékem is fejem,
Mely többet ér tán, mint az a lehullott.

ÁDÁM

S ki a kezes, hogy elhozod, ha kérem.

A TISZT

2190 S kell-é kezes jobb, mint magam vagyok,
Ki életem nem nézem semmibe?

ÁDÁM

Az ifjuság nem úgy gondolkodik.

A TISZT

Polgár, még egyszer felszólítalak. –

ÁDÁM

Türelem még, a cél el nem marad.

A TISZT

2195 Nem bízol bennem, látom, hát tanúlj
Felőlem jobban vélekedni polgár. –

(Főbe lövi magát.)

ÁDÁM

Kár érte, egy ellenséges golyót
 Megérdemelt. Vigyétek el, barátim. –
 Viszontlátásig, győzelem után.

(Az újonczhad elléptet.)

2200 Oh, bár oszthatnám én is sorsotok. –
 De nékem harcz jutott csak, nem dicsőség,
 Nem ellenség, mely által esni is dísz,
 De mely rejtekből orvúl leskedik
 Fondorlatával rám s a szent hazára.

NÉPTÖMEG

Mutasd meg újjal, és halál reá!

ÁDÁM

2205 A kit mutatni bírok; az meg is halt.

NÉPTÖMEG

Hát a gyanúsak? – Hisz a ki gyanús,
 Már bűnös is, megbélyegezte a
 Népérzület, ez a nem tévedő jós. –
 Halál, halál az aristocratákra! –
 2210 Jerünk, jerünk a börtönüregembe,
 Tegyük törvényt, a nép törvénye szent.

(A néptömeg indul a börtönökbe.)

ÁDÁM

Nem ott van a vész, a retesz erős,
 A bűszhödt lég, mely eszmét, izmot öl,
 Szövetségestek úgy is, hagyjuk őt.
 2215 Az árulás emelt fővel kaczag,
 S tört élésít a Convent padjain.

NÉPTÖMEG

- 2220 Fel a Conventre hát, nincs még eléggé
 Átválogatva. – A Conventre később,
 Gyakorlásul előbb a börtönökbe. –
 Addig szedd össze minden áruló
 Nevét Danton.

(A néptömeg fenyegetve el. Ez alatt néhány SANS-CULOTTE egy ifjú MARQUIST és ÉVÁT, mint ennek testvérét hurczolja az állvány elé.)

EGY SANS-CULOTTE

Imé, itten hozunk
 Ismét két ifju aristocratát,
 E büszke arcz, finom fehér-ruha
 Leleplezi valóban bűnöket!

ÁDÁM

- 2225 Milyen nemes pár. Jőjtek fel, ifjak.

A SANS-CULOTTE

Mi meg jerünk bajtársaink után,
 Hol munka vár ránk s vész az árulókra.

(A sans-culotteok elmennek a többi néppel, az ifjak az állványra lépnek. Az állvány körül csak néhány őr marad.)

ÁDÁM

Nem értem, mily rokonszenv vonz felétek,
 De önvészélyemmel megmentelek.

A MARQUIS

- 2230 Nem, Danton, hogyha bűnösök vagyunk
 Elárulod a hont, ha el nem ítélisz;
 Ha nem vagyunk, nem kell hiú kegyelmed.

ÁDÁM

Ki vagy te, hogy Dantonnal ezt merészled?

ÁDÁM

2250 Daczolsz velem, jó, hát én is fogok.
 Ki lesz erősb? megmentlek ellenedre
 S e jellemért egy higgadtabb jövő,
 Melyben kihamvadt a pártszenvédély,
 Hálát fog adni nékem. – Nemzetőrök!
 Lakomra véle. Tik feleltek érte.

(Néhány fegyveres nemzetőr a marquist elkiséri.)

ÉVA

Bátyám, erős légy!

A MARQUIS

Húgom, óvjon isten. – (El.)

ÉVA

Itt is van egy fő, nem rosszabb Rolandnál.

ÁDÁM

Ne ily kemény szót e gyöngéd ajakról.

ÉVA

2255 A vérpadon gyöngédebb szó nem illik.

ÁDÁM

Az én világom e szörnyű emelvény.
 Midőn ráléptél, véled egy darab
 Menyország szállt le, s szentélyébe zár.

ÉVA

2260 Az áldozatra szentelt állatot
 Sem gúnyolák útjában a papok.

ÁDÁM

- Az áldozat, hidd el, magam vagyok.
 S ha írgyelve nézik is hatalmam,
 Örömtelen, megvetve életet,
 Meg a halált, nézem királyi székem,
 2265 Melyről mellőlem hullnak el naponta,
 S várom, mikor jő már reám a sor, –
 E vér közt úgy gyötör az egyedüllét,
 A sejtelem, mi jó lehet szeretni. –
 Oh nő, ha egy napig tanítanál csak
 2270 Ez édes tudományban – második nap
 Nyugodtan hajtnám bárd alá fejem. –

ÉVA

S e rémvilágban vágyol még szeretni,
 Nem rettent-é a lelkiismeret? –

ÁDÁM

- A lelkiismeret a közvilág
 2275 Előjoga; kit a végzet vezet,
 Az rá nem ér körültekinteni. –
 Hol hallád a viharról, hogy megállt,
 Ha gyöngé rózsza állott útain? –
 S aztán ki van eléggé vakmerő,
 2280 Itélni a közélet emberéről?
 Ki látja a szálat, mely színpadán
 Egy Catilinát, egy Brutust vezérel?
 Vagy azt hiszik, kiről a hír beszél
 Megszűnt egyúttal lenni ember is, és⁵

5 Oly földfeletti lénynyé változott,

Megjegyzés: Ezt a teljes sort Arany János illesztette a 2285. sorba.

- 2285 Kit a lenézett apró száz viszony,
 Mindennapos gond mit sem érdekel. –
 Oh jaj, ne hidd – a trónon is ver a szív,⁶
 Tán azt sem tudta Caesar kedvese,
 Hogy kedvesét ismeré a világ.
 S ha így vagyon, mondd, mondd, miért nem szeretnél?
 Nem nő vagy-é, s nem-é én férfiú?
 2295 Mondják, hogy a szív gyűlöl vagy szeret,
 A mint magával hozza a világra:
 Én érzem, e szív hogy rokon tiédde,
 S te ezt a szót, hölgy, meg nem értenéd? –

ÉVA

- 2230 'S ha is? Mi haszna. Más isten vezet
 Mint mellyet én szivemben hordozok.
 Nem érthetjük meg így egymást soha. –

ÁDÁM

- 2305 Hagyd el tehát avúlt eszményidet,
 Mit áldozol száműzött isteneknek?
 A nőt ugyis oly oltár illeti
 Csupán, mely mindég ifiú – a szív.

ÉVA

- 2310 Az elhagyott oltárnak is lehet
 Mártírja. Oh Danton, magasztosabb,
 Kegyelettel megóvni a romot,
 Mint üdvözölni a felkelt hatalmat;
 S e hívatas nőt legjobban megillet.

- 6 S Caesarnak, hogyha volt szerelmese,
 2290 Ez őt talán csupán úgy ismeré
 Mint jó fiút, s nem volt sejtelve sem,
 Hogy retteg tőle s megrendül a föld. –

Megjegyzés: a 2289-92. sorokat a II. kiadástól így találjuk, Szász Károly kérése nyomán írt változtatás.

ÁDÁM

Nem látott ember még érzelgeni,
 S ha látna most, ellenség, jóbarát,
 Hogy az, kit a sors korbácsolt tova,
 Vihar gyanánt tisztítani a világot,
 2315 Mostan megáll, a vérpadon, szeretni,
 Egy kis leánynál, és köny ég szemében:
 Megjóslaná, hogy Danton elbukik,
 Kaczagna, és nem félne senki többé. –
 S mégis könnyörgök egy reménysugárt. –

ÉVA

2320 Ha síron túl megbékélt szellemed
 Levetkezi a kor véres porát,
 Talán –

ÁDÁM

Ne mondd, ne mondd, leány, tovább,
 Én azt a túlvilágot nem hiszem,
 Reménytelen csatázok végzetemmel. –

(A néptömeg véres fegyverekkel, pikákon néhány véres főt hurczolva, vadúl visszatér. Nehánya az állványra hat.)

NÉPTÖMEG

2325 Igazságot tevénk. – Mi büszke faj volt.

EGY SANS-CULOTTE (Gyűrűt adva Dantonnak.)

Imé e gyűrű a hon zsámolyára.
 Kezembe nyomta az egyik czudar,
 Midőn nyakának tartám késemet.
 Azt tartja e faj, hogy rablók vagyunk. –
 2330 Hát még te élsz? – kövesd testvéridet. –

(Évát leszúrja, ki az állvány hátrészén lebukik.)

ÁDÁM (Szemét elfödve.)

Jaj, vége hát. – Oh sors, ki bír veled?

NÉPTÖMEG

Most a Conventbe. Polgártárs, vezess. –
Kiszedted-é az árulók nevét? –

(A nép letakarodik az állványról. Éva mint rongyos, felgerjedd pórnök kibontakozik a sokaságból, és egyik kezében törrel, másikkban egy véres fejjel Dantonhoz rohan.)

ÉVA

2335 Danton! tekints ez összeesküvőre,
Téged kívánt megölni, én ölém meg.

ÁDÁM

Ha e helyet jobban megállta volna,
Roszúl tevél; ha nem, tetted helyes. –

ÉVA

Tettem helyes, s jutalmamat kívánom:
Tölts vélem egy éjet, nagy férfiú.

ÁDÁM

2340 Minő rokonszenv kelhet ily kebelben?
Mi gyöngéd érzés a nőtigrisé?

ÉVA

2345 Valóban, polgár, úgy látszik, te is
Kék-vér aristocratául szegődtél,
Vagy hagymázban szólsz ily regényesen. –
Te férfi vagy, én ifju s nő vagyok,
Bámúlatom hozzád vezet, nagy ember.

ÁDÁM (Félre.)

2350 Végig borzongat; elfordúl szemem.
Nem bírom e szörnyű káprázatot.
Minő csodás hasonlat! – A ki az
Angyalt ismérte, s látta azután
Hogy elbukott, látott talán hasonlót.

Azon vonások, természet és beszéd,
 Minden, csak egy kicsinyke semmiség
 A mit leírni sem lehet, hiányzik,
 2355 S minő egészen más lön az egész! –
 Azt nem bírhattam, védte glóriája,
 Ettől pokolnak gőze undorít el. –

ÉVA

Mit is beszélsz magadban?

ÁDÁM

Számolom,
 Asszony, hogy nincsen annyi éjszakám,
 2360 A hány áruló van még a hazában.

NÉPTÖMEG

Fel a Conventre, csak nevezd meg őket.

(Ez alatt ROBESPIERRE, SAINT-JUST s más CONVENTTAGOK új néptömeeggel jönnek, s egy rögtönzött emelvényre állnak.)

SAINT-JUST

Hogyan nevezné? Ő főczinkosuk. –

(A nép zúg.)

ÁDÁM

Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered
 Minő erős vagyok? –

SAINT JUST

Voltál előbb
 2365 A népben. Ámde a nép bölcs, megismert,
 S a Convent végzését megszentesi.

ÁDÁM

Nem ismerem birót magam felett
 Mást, mint a nép, s a nép, tudom, barátom.

(Ismét zúgás a nép között.)

SAINT-JUST

- Barátod az, ki a hon ellene.
 A felséges nép majd ítélend fölötted,
 Előtte vádollar, honáruló:
 2370 Csempészetért az állami javakban,
 Rokonszenvért az aristocratákkal,
 Vágyódásért a zsarnok úralomra.

ÁDÁM

- 2375 Saint-Just, vigyázz, lemennydörög szavam.
 Vádad hamis. –

ROBESPIERRE

Ne hagyjátok beszélni.
 Tudjátok, nyelve síma, mint kigyó.
 Fogjátok el, szabadságunk nevében. –

NÉPTÖMEG

Ne halljuk őt, ne halljuk, veszzen el.

(Körülveszik s elfogják.)

ÁDÁM

- Ne halljatok hát, ámde én se halljam
 A hitvány vádat. Nem győzzük meg egymást
 Beszéddel. Sőt tettel sem győztetek le.
 Robespierre, megelőztél csupán,
 Ez az egész, ne kérkedjél vele.
 2385 Magam teszem le a fegyvert – elég volt. –
 De ím, ezennel felszólítalak,
 Hogy három hó alatt kövess ez úton. –
 2388 Bakó, ügyes légy – órjást vesztesz el.

(Fejét a nyaktiló alá hajtja.)

TIZEDIK SZÍN

(Az egész hirtelen olyanná változik vissza, mint a nyolczadik színben volt. ÁDÁM ismét mint KEPLER íróasztalára hajtott fővel látszik, LUCIFER mint famulus mellette áll s vállára üt. A reg szürkül.)

LUCIFER

2389 Ezúttal a nyakazás elmarad. –

ÁDÁM (Felemelkedve.)

2390 Oh, hol vagyok, hol vannak álmaim?

LUCIFER

Elszálltak a mámorral, mesterem.

ÁDÁM

E hitvány korban, megvénült kebelnek
Csak a mámor teremt-e hát nagyot?
Mi nagyszerű kép tárult fel szememnek!
2395 Vak, aki istenszikráját nem érti,
Ha vérrel és sárral volt is befenne.
Mi óriás volt bűne és erénye
És mind a kettő mily bámúlatos.
Mert az erő nyomá rá bélyegét. –
2400 Oh, mért ébredtem? hogy körültekintve
Jobban megértsem e kor törpeségét,
Mosolygó arcz alá rejtett bűnével,
S a megszokás hazug erényivel. –

LUCIFER

- 2405 Ismérem én az ily lehangolást,
Mely a mámornak reggelén köszön be.

ÉVA (A lugosból kilépve.)

El tőlem, el, – nem csalt tehát gyanúm,
Fel mersz szólítani férjem gyilkosául.
Ily ocsmány tette képesnek hiszed
Kit szíved ideáljaúl hazudsz.

AZ UDVARONCZ

- 2410 Az istenért, nyugodtan kedvesem,
Ha megfigyelnek, még botrányt okozsz.

ÁDÁM

- 2415 S az a két nő is álom volt-e csak?
De mit beszélek, egy nő, két alakban,
Változva sorsom zajgó végzetével,
Mint a hab, mely most fénylik, most sötét.

ÉVA

- 2420 Ah úgy, a botrány nálad fő dolog,
Mit érdekelne a bűn, rejtekében,
Te megrovást nem szenvedő lovak! –
Oh jaj, ti addig gúnyoljátok a nőt
Míg szűz erénye ősi hagyományát
Előítéletként ledobja, s akkor
Kicsínyelő mosolylyal nézitek
Önbűnötöknek aljas eszközéül. –
El tőlem, el, ne lássalak ezentúl.

AZ UDVARONCZ

- 2425 Ez ismét túlzás. Gúnytárgyul leendénk
 Igy venni a dolgot. – Mi látjuk egymást⁷
 Ezentúl is, mosolygva és enyelgve
 S arról, mi történt, szót sem ejtve többé.
- 2430 Jó reggelt, asszonyom. – (El.)

ÉVA

Mi nyomorúlt! –
 Im itt vagyok, bűnömmel s könnyeimmel. (El.)

ÁDÁM

- Tehát csak álom volt, és vége van.
 De nem mindennek. Az eszmék erősbek
 A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti
- 2435 Erőszak, az örökre élni fog.
 S fejlődni látom szent eszméimet,
 Tisztulva mindig, méltóságosan,
 Míg, lassan bár, betöltik a világot.

LUCIFER

- A nap halad, mester, vár a tanóra,
 Az ifjuság már nyugtalan gyülekszik,
 Bölcsességedből elleshetni egy szót.
- 2440

(A csillagász-toronyra alkalmazott csengetőn csenget.)

ÁDÁM

Ne gúnyolj, oh ne gúnyolj a tudással,
 Pirúlnom kell, midőn dicsértetem.

7 Ez ismét túlzás. Gúnytárgyul leszünk
 Ily ünnepélyes színben nézve e
 Hétköznapi ügyet. – Mi látjuk egymást

Megjegyzés: a 2425-27. sorokat a II. kiadástól így találjuk, Szász Károly kérése nyomán írt változtatás.

LUCIFER

Nem oktatsz-é oly sok jeles fiút?

ÁDÁM

- 2445 Nem oktatom, csak idomítom őket,
Szavak szerint, miket nem értenek,
De értelmök sincs, ezt vagy azt csinálni.
Az oktalan bámúl és azt hiszi
E szép szavakkal szellemet idézünk,
2450 Pedig fogás csak az egész, takarni
A szemfényvesztés mesterségeit.

(Egy TANITVÁNY gyors léptekkel jő s az erkélyre megy.)

TANITVÁNY

- 2455 Kegyes voltál magadhoz hívni, mester,
Igérvén, hogy tudvágyamat betöltöd,
S mélyebben engedsz a dolgokba nézmem
Mint azt másokkal tartod czélszerűnek.

ÁDÁM

Igaz, igaz, szorgalmad oly kitűnő,
Hogy ez előnyre méltán tart jogot.

TANITVÁNY

- 2460 Im, itt vagyok, lelkem vágytól remeg
Belátni a természet műhelyébe.
Felfogni mindent és élvezni jobban,
Uralkodván felsőbbtség érzetével
Anyag s szellemvilágban egyiránt.

ÁDÁM

- 2465 Sokat kívánsz. Paránya a világnak,
Hogy lássad át a nagyszerű egészet? –
Uralmat kérsz, élvezet kérsz és tudást.
Ha súlyától nem dűlne öszve kebled
S mind ezt elérnéd, istenné leendnél. –
Kevesbet óhajts, s tán elérheted.

TANITVÁNY

- 2470 Bármely titkát fejtsd hát meg a tudásnak,
Nagy férfúú, én csak nyerek vele,
Mert érzem, semmit fel nem fogok.

ÁDÁM

- 2475 Jól van tehát, látom, te érdemes vagy,
S a legrejtettebb szentélyig beviszlek,
Lásd a valót, mint én látom magam.
De nem les-é avatlan hallgató, mert
Az az igazság rettentő, halálos,
Ha nép közé megy a mai világban.
Majd jó idő, oh bár itt lenne már,
Midőn utczákon fogják azt beszélni,
2480 De akkor a nép sem lesz kiskorú. –
Most adj kezet, hogy el nem árulod,
A mit megértesz. – Így – halljad tehát. –

TANITVÁNY

Mint reszketek vágytól és félelemtől –

ÁDÁM

Mit is mondál előbb, fiam, nekem?

TANITVÁNY

- 2485 Hogy lényegében semmit nem fogok fel.

ÁDÁM (Vigyázattal.)

No látod, én sem, – s hidd el senki más.
A bölcselet csupán költészete
Azoknak, mikről még nincsen fogalmunk. –
S egyéb tanok közt ez legjámborabb még.
Mert csak magában múltat csendesen,
Agyrémekekkel himzett világa közt.
De számtalan egyéb oly társa van,

- 2495 Mely fontos arczczal rajzol a porondban,
Egyik vonalt örvénynek mondogatja,
Szentélynek a kört, hogy már-már kaczagsz
A vígjátékon, a midőn belátod,
Mi rettentő komoly egész dolog.
Mert míg szorúlt kebelled és remegve
Kerüli minden a por-rajzokat,
2500 Itt-ott kelepce áll s a vakmerőt
Ki általlépi, véresen lefogja.
Illy dőreséggel küzdünk szüntelen,
A meglevő hatalmak védlete
S kegyeletöknek szentsége nevében. –

TANITVÁNY

- 2505 Ah, értlek, értlek, s így lesz-é örökké?

ÁDÁM

- Egykor nevetni fognak az egészen.
Az államférfit, kit nagyak nevezünk.
Az orthodoxot, a kit bámulánk –
Komédiásnak nézi az utókor,
2510 Ha a valódi nagyság lép helyébe,
Az egyszerű és a természetes,
Mely ott ugrat csupán, a hol gödör van,
Ottan hagy útat, a hol nyílt a tér.
S a tant, mely most őrülséghez vezet
2515 Szövevényes voltával, akkoron,
Bár nem tanulja senki, mindenki érti.

TANITVÁNY

- Ez a nyelv hát az a megérthető,
Melyen beszéltek az apostolok. –
De hogyha minden más merő lom is,
2520 Ne vedd el a művészetben hitem.
S azt bétanúlani mégis csak szabály kell.

ÁDÁM

A művészetnek is legfőbb tökélye,
Ha úgy elbúv, hogy észre nem veszik.

TANITVÁNY

2525 Hát a rideg valónál álljak-é meg?
Eszményesítés visz művünkbe lelket.

ÁDÁM

2530 Igaz, igaz, az önt rá szellemet,
A természettel, mely egyenjogúvá
Teszi s teremtett lénynyé érleli,
Mi a nélkül csupán halott csinálmány.
Attól ne tarts, hogy míg eszményesítség
Kifogsz az élő nagy természetten.
De a szabályt, a mintát hagyd pihenni.
Kiben erő van és isten lakik,
2535 Az szónokolni fog, vés, vagy dalol,
Ha lelke fáj, szívrázóan zokog,
Mosolyg, ha a kéj mámorát aluszsza.
S bár új utat tör, bizton célra ér. –
Művéből fog készíteni új szabályt,
Nyügül talán, de szárnyakúl soha
2540 Egy törpe fajnak az abstractió. –

TANITVÁNY

Oh, mit tegyek hát, mester, mondd nekem.
Ki annyi éjt szenteltem a tudásnak,
Egyenlő lettem-é csak a' butával,
És mind e munka elveszett hiába? –

ÁDÁM

- 2545 El nem vezett, mert ép ezád jogot
Most már megvetni minden csábjait.
Ki még nem nézett a vésznek szemébe,
Ha hátrál, gyáva. A próbált vitéz
Bátran mellőzi a kötekedőt,
- 2550 Bátorságához nem férhet gyanú. –
Fogd hát e sárgúlt pergaméneket,
E fóliánsokat, miken penész ül,
Dobd tüzre mind. Ezek feledtetik
Saját lábunkon a járást velünk,
- 2555 És megkimélnék a gondolkodástól.
Ezek viszik mult századok hibáit
Előítéletül az új világba.
A tüzre vélők! és ki a szabadba.
Miért tanulnád mindig, hogy mi a dal,
- 2560 Minő az erdő, míg az élet elfoly,
Örömtelen poros szobafalak közt.
Hosszúnak nézed-é az életet,
Hogy sírodig theóriát tanúlsz?
Együtt mondunk bucsút az iskolának,
- 2565 Téged vezessen rózsás ifjúságod
Örömhözó napsúgár- és dalokhoz
Engem vezess te, kétes szellemőr,
Az új világba, mely fejlődni fog,
Ha egy nagy ember eszméit megérti,
- 2570 S szabad szót ád a rejő gondolatnak,
2571 Ledült romoknak átkozott porán. –

TIZENEGYEDIK SZÍN

(Londonban. A Tower és a Temze közt vásár. Tarka sokaság hullámzik, zajong. ÁDÁM, mint élemedett férfiú, LUCIFERREL a Tower egyik bástyáján áll. Estve felé.)

KAR

(A zszibongó sokaság morajából egygyéolvadva, s halk zenétől kísérve.)

- 2572 Zúg az élet tengerárja,
Mindenik hab új világ,
Mit szánod, ha elmerül ez,
2575 Mit félsz, az ha feljebb hág? –
Majd attól félsz, az egyént hogy
Elnyelendi a tömeg,
Majd, hogy a kiváló egyes
A milljót semmíti meg.
2580 Rettegsz a költészetért ma,
Holnap a tudás miatt,
S szűk rendszernek mértékébe,
Zárod a hullámokat,
S bár mint küzdesz, bár mint fáradsz,
2585 Nem merítség más, mint vizet,
A méltóságos tenger zúg,
Zajg tovább is, és nevet.
Hagyd zajongni, majd az élet
Korlátozza önmagát.

2590 Nem vesz el harczában semmi,
Mindég új 's mindég a régi.
Halld csak igéző dalát. –

ÁDÁM

Ez az, ez az, miért mindég epedtem,
Pályám mindeddig tömkeleg vala,
2595 Az élet áll most teljesen előttem,
Mi szép, mi buzdító versenydala.

LUCIFER

Szép a magasból, mint a templomének,
Belé olvadt akármilyen jalkiáltás,
Akárminő rekedt hang, míg fölér.
2600 Így hallja azt az isten is, azért
Hiszi, hogy jól csinálta a' világot.
De odalent másképpen hallanók,
Hol közbeszól a' szívnek is verése.

ÁDÁM

Te kétkedő gúny, hát nem szebb világ ez,
2605 Mint mind az, a min eddig átgyötörtél?
Ledültek a mohos korlátfalak,
Eltűntek a rémes kísértetek,
Miket a múlt megszentelt glóriával
Hagy a jövőre, kínzó átokul.
2610 Szabad versenyteret nyílt meg a kebelnek,
Rabszolgákkal gúlat ma nem emelnek. –

LUCIFER

Egyiptomban sem hallott volna fel
Ilyen magasra a rabok nyögése,
S mi istenek enélkül művei!
2615 Vagy Athenében nem cselekszik-é
A felséges nép méltón, nagyszerűen,
Feláldozván nagy s kedves emberét.

2620 Mivel a hon forog másként veszélyben,
Ha ily magasról nézzük s nem zavarnak
Nő-könnyek és egyéb hitvány fogalmak.

ÁDÁM

Hallgass, hallgass, te örökös sophista.

LUCIFER

2625 De hogy ha áll is, a jaj hogy kihalt,
Helyette minden úgy el van lapúlva. –
Hol a magas, mi vonz? a mély, mi rettent?
Hol életünknek édes tarkasága?
Többé nem tenger küzdő fényes árja,
Sima mocsár csak, békával tele. –

ÁDÁM

Kárpótól a közjólét érzete.

LUCIFER

2630 Ugy ítélsz, ládd, te is nagy polczodon
Az életről, mely lábadnál mozog,
Mint a múltakról a história.
Nem hallja a jajszót, rekedt beszédet;
Mit feljegyez, csak a' múltnak dala.

ÁDÁM

2635 Ah, már a sátán is romantizál,
Vagy doktrinaire lesz; vívmány ez s amaz.

LUCIFER

Az nem csoda, midőn az ős idők
Kisértetén állunk, egy új világ közt.

ÁDÁM

E korhadt álláspont sem kell nekem,
Az új világba elszántan leszállok,

- 2640 S nem félek, a költészetet, nagy eszmét
 Hullámi közt, hogy újra ne találjam. –
 Lehet, hogy többé nem nyilatkozik
 Eget megrázó ős titáni harczban,
 De annál ígézőbb, áldásosabb
- 2645 Világot alkotand szerény körében.

LUCIFER

- Haszontalan aggódás is leendne
 Azt féltened. Mig létez az anyag,
 Mindaddig áll az én hatalmam is,
 Tagadásúl, mely véle harczban áll.
- 2650 S mig emberszív van, míg eszmél az agy
 S fenálló rend a vágnak gátat ír,
 Szintén fog élni a szellem világban
 Tagadásúl költészet és nagy eszme.
- 2655 De mondd, mi alakot vegyünk magunkra,
 Midőn leszállunk a zajgó tömegbe,
 Mert így csak e helyen birunk megállni
 Hol múlt idők ábrándja leng körül.

ÁDÁM

- Akárminőt. Hisz nincsen már kiváló,
 Hálá a sorsnak. Hogy tudjuk, mit érez:
- 2660 Le kell szállnunk a nép nagy rétegéhez.

(Mindketten lemennek a Tower belseébe, s csakhamar munkásokul öltözve kilépnek annak kapuján, a sokadalomba vegyülvén. – EGY BÁBJÁTÉKOS bódéja mellett áll, melyen majom ül veres kabátban, lánczon.)

A BÁBJÁTÉKOS

Csak erre, erre, kedves jó urak,
 Mindjárt kezdődik az előadás.
 Mulatságos komédia nagyon,
 Szemlélni, mint szedé rá a kigyó

- 2665 Az első nőt, ki már kíváncsi volt,
S mint vitte ez csávába akkor is már
A férfiút. – Láthattok fürge majmot,
Mi méltósággal játszsza emberét,
Láthattok medvét tánczmester gyanánt.
- 2670 Csak erre, erre, kedves jó urak! –

(Tolongás a bódé körül.)

LUCIFER

Ah Ádám! itten minket emlegetnek,
Csak szép dolog, kinek olyan szerep
Jutott, hogy még hat ezredév után is
Mulat felette a' jó ifjuság. –

ÁDÁM

- 2675 El az izetlen tréfától. – Tovább.

LUCIFER

- Izetlen tréfa? nézd csak, mint mulatnak,
Kik még imént szunnyadtak a padokban
Hallgatva Népost, – e piros fiúk.
'S ki mondja, hogy kinek van igaza,
2680 Azoknak-é, kik az életbe lépnek
Az ébredő erő önérzetével,
Vagy a ki, korhadt agygyal már, kilép. –
Vajon tetszőbb-e egy Shakespeare neked
Mint nékik e torzképü összevissza?

ÁDÁM

- 2685 Ép a' torzkép az, mit nem tűrhetek.

LUCIFER

Rajtad tapadt még a görög világból.
Ládd, én fia, vagy apja hogyha tetszik
– Mert szellemek közt ez nem nagy különység –
Az új iránynak, a romantikának,

- 2690 Ép a' torzképek közt gyönyörködöm.
 Az ember arczra egy majomvonás;
 A nagyszerű után egy sárdobás;
 Ficzlott érzés, tisztos szőrruha;
 Kéjhölgytől a szemérem szózata;
 2695 Tömjenezése hitványnak, kicsínynek;
 Szerelmi élvre átka egy kiéltnek:
 Feledtetik, hogy országom veszett,
 Mert új alakban újra éledek. –

A BÁBJÁTÉKOS (Ádám vállára ütve.)

- 2700 Mit foglaljátok ezt a jó helyet,
 Te jó madár, csak az mulattat ingyen,
 Ki életúnt s felkötteti magát. –

(Ádám és Lucifer félreállnak. Egy KIS LEÁNY ibolyát árulva jő.)

A KIS LEÁNY

- Kis ibolyák, első követei
 A jó tavasznak. Vásároljanak!
 2705 E kis virág az árvának kenyerét,
 És a szegénynek is szép éket ad. –

EGY ANYA (Ibolyát vásárolva.)

Adj, adj nekem, holt gyermekem kezébe.

EGY LEÁNY (Szintén vásárolva.)

Sötét hajamnak lesz legszebbik éke.

A KIS LEÁNY

Kis ibolyák! – Vegyének uraim!

(Elhalad.)

EGY ÉKSZERÁRUS (Bódéjában.)

- 2710 Hogy e gaz mindig versenyez velünk
 S ki nem bírjuk szorítani a divatból. –
 Pedig szép nyakra drága gyöngy való csak,

2715 Melyért az is már, a ki földézi,
Kétségbe ejtő elszántsággal a
Tenger mélyének szörnyeit kísérti. –

(Két polgárlány együtt jő.)

ELSŐ POLGÁRLÁNY

Mi sok szép kelme, mennyi drága ékszer!

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Vásárfiát ha volna, a ki venne.

ELSŐ POLGÁRLÁNY

A mái férfi ilyesmit csupán
Gyalázatos mellékczélokra tenne.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

2720 Még úgy se, nincs többé izlése már,
Elrontá sok ledér hölgy s káviár.

ELSŐ POLGÁRLÁNY

Azért oly elbizott, hogy nem veszen fel.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Vagy oly szerény, hogy többé már nem is mer.

(Elhaladnak.)

(Leveles szín alatt italt mérnek, az asztal körül dőzsölő MUNKÁSOK.

Hátrább zene és táncz. Katonák, polgárok s mindenféle nép mulat
és ácsorog.)

KORCSMÁROS (Vendégei közt.)

1725 Urak vigan, a tegnap elveszett,
A holnapot nem érzük el soha,
Isten táplálja a madarakat,
S minden hiúság, mond a biblia.

LUCIFER

Tetszik nekem e philosophia.
 Üljünk le itt e szép árnyas padon
 2730 S nézzük, mi olcsón és mi jól mulat
 Savanyú borral s rozsz zenével a nép.

ELSŐ MUNKÁS (Az asztalnál.)

A gépek, mondom, ördög művei:
 Szánktól ragadják a kenyeret el.

MÁSODIK MUNKÁS

Csak az ital maradjon, elfeledjük.

ELSŐ MUNKÁS

2735 A dús meg ördög, vérünket kiissza.
 Most jőne már, hadd küldeném pokolba.
 Több példa kéne, mint a múltkori.

HARMADIK MUNKÁS

Mit nyernél véle. Már ma függni fog.
 Sorsunk meg, mint előbb, csak úgy forog.

MÁSODIK MUNKÁS

2740 Bolond beszédek, jőjön hát az a dús,
 Én nem teendek véle semmit is,
 Leültetem csak, lássa, hogy ki az úr.

A KORCSMÁROS (Ádámhoz.)

Mivel szolgáljak, uraim?

ÁDÁM

Mi sem kell.

A KORCSMÁROS

El hát padomról, semmiháziak.
2745 Azt vélitek tán a' pénzt hogy lopom,
Vagy gyermekem s nőm koldulásra term.

ÁDÁM (Fölkelve.)

Igy mersz beszélni?

LUCIFER

Hagyd el a pimaszt.

ÁDÁM

Jerünk tehát, mit is nézzük tovább
Hogyan silányul állattá az ember.

LUCIFER

2750 Ah, íme, itt van, mit régtől kerestem,
Itt vígadunk kedélylyel, fesztelen.
Ez a dörögés és e vad kaczaj,
E bacchanális tűz felgerjedése,
Mely minden arczra rózsza-árt idéz,
2755 Mint dőre képzet a nyomor fölébe,
Nem-é dicső. –

ÁDÁM

Engem csak undorit.

(Ez alatt a tánczolókhöz értek. KÉT KOLDÚS czivódva jő.)

ELSŐ KOLDÚS

E hely sajátom, itt van engedélyem.

MÁSODIK KOLDÚS

Könyörülj rajtam, másként meghalok,
Már két hete, hogy nem dolgozhatom.

ELSŐ KOLDUS

- 2760 Igaz koldús sem vagy hát e szerint,
Kontár sehonnai, rendőrt hívok. –

(A második koldús elsompolyog. Az első helyet foglal.)

Krisztusnak öt sebére, alamíznát
A szenvedőnek, édes uraim! –

(Egy KATONA egy MESTERLEGÉNY kezéből elveszi tánczosnéját.)

KATONA

- 2765 Paraszt, el innét! – azt hiszed talán
Hogy még te is valami vagy.

MESTERLEGÉNY

Megérzed,
Ha nem hiszed.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY

Ne bántsad. Térj ki néki.
A hatalom s dicsőség mind övé.

ELSŐ MESTERLEGÉNY

Lenézéssel hát még miért tetézi,
Ha mint nadály, jólétünk szopja ki.

EGY KÉJHÖLGY (Danolva.)

- 2770 Sárkányoktól is kivívták
Egykoron az arany almát –
Almák még most is teremnek,
A sárkányok rég kivesztek:
2775 Bamba, aki nézi, nézi,
És letépni nem merészli. –

(Egy ifjúhoz simúl.)

LUCIFER

(A mulatók nézésébe merülve.)

Ez a kaczerság tetszik, ládd, nekem.
 Mutassa a dús, hogy mi kincse van.
 Vasas ládában, mellyen a fukar
 2780 Űl, úgy lehet fővény, mint színarany. –
 Mi megható féltése e kamasznak!
 Hogy őrzi a lány egy tekintetét,
 Isméri a jelen percznek becsét,
 Jól tudja bár – de hát mi gondja arra, –
 Hogy a jövőben másnak dűl karára.

ÁDÁM (Egyik zenészhez.)

2785 Miért bánasz így a művészettel, ember!
 Mondd, tetszik-é, a mit húzasz, magadnak?

A ZENÉSZ

Dehogy tetszik, dehogy! Sőt végtelen kín
 Ezt húzni napról napra, s nézve-nézni
 Miként mulatnak kurjongatva rajta.
 2790 E vad hang elhat álmaimba is.
 De mit tegyek, kell élnem s nem tudok mást.

LUCIFER

(Még mindig a szemléletbe merülve.)

Ah, flyen gondos philosophiát
 Ki tenne fel a röpke ifjuságról. –
 E lányka tudja, hogy nem az utolsó,
 2795 Melyet most élvez, a percz életében,
 S amíg ölelget, új viszonyt keres
 Már is szeme. – Ah, drága gyermekek;
 Mi örömem telik ti bennetek
 Hogy oly mosolygva munkáltok nekem!
 2800 Áldásom a bűn és nyomor legyen.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY (Danolva.)

A ki munkás hét után
Tiszta szívvel, dal között
Csókot és bort elköszönt,
Kaczagja az ördögöt. –

(Templomi zene néhány végaccordja hallik, ÉVA mint POLGÁRLÁNY imakönyvvel s bokrétával kezében ANYJÁVAL jő a templomból.)

EGY ÁRÚS

2805 Csak erre, erre, drága szép kisasszony!
Olcóbban senki sem szolgálhat önnek.

MÁSİK ÁRÚS

Ne hígyen néki, rosz mértéke van,
S árúja régi. – Erre, szép kisasszony!

ÁDÁM

2810 Ah Lucifer! ládd, ily hitvány helyen
Tartasz le, míg az üdv, megtestesülten,
Majd észrevétlen lenge el előttem.

LUCIFER

Ilyesmi már épen nem új dolog. –

ÁDÁM

A templomból jő, oh mi szép, mi szép!

LUCIFER

Láttatni volt ott, s látni is talán.

ÁDÁM

E gúny hideg, ne érintsed vele.
Az ájtatosság ül még ajkain.

LUCIFER

Látom, megtérsz, sőt pietista léssz.

ÁDÁM

2820 Rosz élcz, mert keblem bár minő rideg,
Az nékem baj; de a lánykebelben
Kivánom az előítéletet,
E szent poézist, múlt idők zenéjét,
Érintetlen zománczát a virágnak. –

LUCIFER

2825 De mellyik hát, mutasd, az a darab menny –
Mert azt az ördögtől sem várhatod,
Izlésedet hogy mindig felkutassa,
Elég, ha aztán birtokába juttat.

ÁDÁM

Lehet-e más, mint e hölgy? –

LUCIFER

Így beszél

2830 A zsolna is, ha férget fog magának,
Féltékenyen körül néz, s azt hiszi
Hogy a világon ez legjobb falat,
Mig a galamb undorral néz reá.
Az ember is üdvét csak önmaga
Találja fel – sokszor tán épen ott,
Hol másik társa poklot alkotott.

ÁDÁM

2835 Minő méltóság, milyen szüz-erény;
Megközelíteni szinte nem merem.

LUCIFER

Bátran csak, nem vagy a nőknél ujoncz,
S ha jól megnézzük, ő is eladó lesz.

ÁDÁM
Hallgass!

LUCIFER

Hiszen tán drágább mint a többi.

(Egy IFJÚ ezalatt szerényen Évához lép, s egy mézeskalácsszívet nyújt neki.)

AZ IFJÚ

2840 Kisasszony, kérem, e vásárfiát
Fogadja el kezemből szívesen.

ÉVA

Artúr, ön jó, megemlékszik reám.

ANYA

Rég nem láttuk már; mért nem látogat meg?

(Halkan beszélgetnek, Ádám izgatottan nézi, míg az ifjú távozik.)

ÁDÁM

2845 Ez éretlen fiú bírná-e hát,
Mit férfi szívem hasztalan ohajt –
Mi meghitten szól véle, mint mosolyg –
Még int utána – oh, mi kín, mi kín! –
Meg kell szólítnom. –

(Évához közelít.)

ANYA

Artúrnak szülői

2850 Vagyonosok, igaz, de nem tudom,
Mi szemmel nézik a viszonyt veled.
Azért egészen vágytársát se mellőzd,
Ki ma is e csokorral meglepett.

ÁDÁM

Engedjék, hölgyeim, hogy elkisérjem,
Nehogy baj érje e tolakodásban.

ÉVA

2855 Mi szemtelenség!

ANYA

El, tolakodó!

Tán azt hiszi, hogy olyan e leány,

Kinek akárki mondhat szépeket? –

ÁDÁM

S hát mondhat-é mást? – Sokszor álmodám így

A hölgytökélynek legszebb ideálját.

ANYA

2860 ÁImodhatik, a mit tetszik magának;

De a kinek e lányka báji nyílnak

Az ily gézengúz ember nem lehet. –

(Ádám zavartan áll, egy CZIGÁNYASSZONY Évához lép.)

CZIGÁNYASSZONY

Ah, drágalátos hölgy, világ csodája,

Mutassa csak picziny fehér kezét,

2865 Hadd mondjam el, a sors ezer malasztja

Miként himzendi boldog életét. (Kezébe nézve.)

Szép mátká várja – ah, közel nagyon –

Szép gyermekek, egészség és vagyon.

(Pénzt kap.)

LUCIFER (Ádámra mutatva.)

Hugom! társam sorsáról is beszélj. –

CZIGÁNYASSZONY

2870 Nem látom tisztán, éhség vagy kötél. –

ÁDÁM (Évához.)

Ne útasítson így el önmagától,

Ah, érzem, e szív nékem van teremtvé. –

ÉVA

Anyám, ne engedd. –

ANYA

Rendőrért kiáltok,

Ha nem tágúl.

ÉVA

Hagyd őt – észére tér tán,

2875 S tulajdonkép nem is tett semmi rosszat.

(Elhaladnak.)

ÁDÁM

Oh szent költészet, eltünél-e hát

E prózai világból már egészen?

LUCIFER

Dehogy tűnt! hát az a mézeskalács,

Virágcsokor, az a táncz, galyugos,

2880 Mi volt egyéb? csak oly finyás ne légy,

És ábrándozni van még tárgy elég.

ÁDÁM

Mit ér, ha a nyervágy, haszonlesés,

Ólálkodik köztük, s önzéstelen

Emelkedettség nincs már a' világon.

LUCIFER

2885 Az is akad az iskolás padok közt,

Hol még az élet nem gazdálkodott.

Ép itt jó néhány ilyen czimbora. –

(Néhány TANÚLÓ jő sétálva.)

ELSŐ TANÚLÓ

Vigan, fiúk, mögöttünk a penész,

Ma élvezünk valami derekast.

MÁSODIK TANÚLÓ

- 2890 Ki a szabadba, a várost utálom,
 Korlátolt rendét, e kalmár világot.

HARMADIK TANÚLÓ

Valakivel próbáljunk összetűzni,
Ez izgató és férfias multság.

ELSŐ TANÚLÓ

- 2895 Ragadjuk el e zsoldosok öléből
 Lánykáikat és lesz majd háború is;
 Aztán szabadba sietünk velök,
 Néhány pohár sör és zenére van pénz
 S estélig győzelmünk emlékivel
 Piros pofák közt hercegeek leszünk.

NEGYEDIK TANÚLÓ

- 2900 Dicső, dicső, bosszantni a philisztert.

ELSŐ TANÚLÓ

Összebb fűzván frigyünknek lánczait –
S mulatni, úgy, hogy most tőlünk telik,
Mig egykor a hazáért lelkesedve
Nemesebb küzdtert foglal majd erélyünk.

(Elhaladnak.)

ÁDÁM

- 2905 Kedves látvány ez e lapos világban,
 Szebb kor csiráját sejtí benne szűm.

LUCIFER

- 2910 Meglátod, a csira mivé fejel
 Lerázván a tantermeknek porát.
 E két gyáras, ki itt felénk közelg,
 Korukban az volt, mik most e fiúk.

(Két GYÁROS beszélgetve jő.)

ELSŐ GYÁROS

Hiába, a versenyt nem állhatom,
Mindenki az olcsóbb után eseng,
Árum jóságát kell megvesztegetnem.

MÁSODIK GYÁROS

A munkásoknak bérét kell lehúzni.

ELSŐ GYÁROS

2915 Azt nem lehet, úgy is lázonganak már,
Hogy meg nem bírnak élni, a kutyák,
S van is tán a' panaszban ami az,
De hát ki mondja, hogy nőszüljenek,
Ki mondja, hogy hat gyermekök legyen.

MÁSODIK GYÁROS

2920 Erősebben kell hát befogni őket,
Dolgozzanak fél-éjjel gyárainkban,
Elég pihenni a másik fele,
Kinek álmodni úgy sem czélszerű.

(Elmennek.)

ÁDÁM

2925 El vélek. – Mért is hagytad látnom őket. –
De mondd, hová is lett az a leány? –
Most, Lucifer, mutasd hatalmadat,
Segíts, hogy meghallgasson.

LUCIFER

Lucifer se

Fecsérli ereét ily semmiségre.

ÁDÁM

Mi néked semmi, nekem egy világ.

LUCIFER

- 2930 Nyerd el tehát. – Csak korlátozni bírd
Érzésidet, hazugságtól ne félj,
Felelj, mint kérdlek, s karjaidba dül.

(Hangosan, hogy a mögöttük hallgatózó cigányasszony meghallja.)

- Most látja már, mylord, mi kellemetlen,
Álarcz alatt a nép közé vegyülni,
2935 Mindúntalan új bántalomra botlunk.
Ha sejtené e nép, hogy négy hajónk
Még már ma révbe szálland Indiából,
Másképp fogadna.

ÁDÁM

Az valószínű.

CZIGÁNYASSZONY (Félre.)

E felfödözés szép sommát megér.

(Ádámhoz.)

- 2940 Egy szóra kérem, – ön elrejtett,
Én megbüntettem a jövendöléssel,
Mert énelőttem nem létez titok,
Ki a sátánnal régen cimborálok.

LUCIFER (Félre.)

Csak ez hibáznék még, te vén szipirtyó.

CZIGÁNYASSZONY

Önök hajói még ma itt leendnek,
De, ami ennél még örvedetesb,
Egy szép leányka epedez önért.

ÁDÁM

S hogy nyerhetem meg?

CZIGÁNYASSZONY

Hisz már-már öné.

ÁDÁM

Elútasított.

CZIGÁNYASSZONY

Ép azért öné lesz.

2950 Meglátja, itt lesz ismét nem sokára.
Emlékezzék meg a jósnő szavára. (El.)

ÁDÁM

Lucifer! e banya rajtad kifog.

LUCIFER

El nem vitázom fényes érdemét,
Ő tölti most ki az ördög helyét. –

(Egy NYEGLE, taligán, trombitaszóval, tömegtől környezve megjelen
s a szín közepén megáll.)

A NYEGLE

2955 El az utamból! – tisztelet nekem,
Megőszülék a tudományban,
A természetnek titkos kincseit
Míg ernyedetlen mind felástam.

ÁDÁM

Minő csodás bolond ez, Lucifer?

LUCIFER

2960 A *tudomány*, mely nyegle, hogy megéljen,
Épen mint akkor, hogy tudóskodál,
Csakhogy több zaj kell most, mint kelle régen.

ÁDÁM

Ilyen mértékben azt sohsem tevém.
Gyalázat rá.

LUCIFER

- Arról ő nem tehet.
2965 Természete hogy fél, s kerülni vágyik,
Hogy ez ne álljon sírköve felett:
Ex gratia speciali
Mortuus in hospitali.
Ha másokért áldozván éjt, napot,
2970 Jutalmának kéréséhez jutott.

A NYEGLE

- Az emberek javára fáradék,
S im, itt van a dicső eredmény:
Ez az edényke élet-elixir
Melytől megifjul a beteg, vén.
2975 Ezt szedték hajdan a nagy pháraók.
Ez Tankréd bűvös bájitalja;
E szépitőt használta Helene,
Ez Kepler astrologiája. –

ÁDÁM

- Hallod, mit árúl? – Míg mi a jövőben
2980 Kerestük a fényt, ő a rég lefolytban.

LUCIFER

Sohase' tiszteletes a jelen.
Mint embernagyság a hálószobában.
Nőnk az, tízévi házasság állapotban --
Már azt is tudjuk, hogy szeplője hány van.

A NYEGLE

- 2985 Vegyetek ím, nem bánja meg, ki vesz,
Ily alkalom még nem volt és nem is lesz.

A TÖMEGBŐL

Ide vele. – Nekem bármellyik elkel. –
Ah, mily szerencse. – Milyen drága vétel.

LUCIFER

2990 No ládd, e nép, mely közt már senki nem hisz,
Ami csodás, hogyan kapkodja még is. –

(Éva, anyjával visszajő, a cigányasszony suttogva követi.)

ÉVA

Haszontalan beszéd, hisz ismerünk már.

CZIGÁNYASSZONY

2995 Ne üdvözljek, hogyha nem igaz.
Olyan szerelmes önbe az az úr,
Hogy már ma még maitresse-ének veszi.
Mint hercegasszony, oly szállást lakik,
Színházba, tánczra négy lovon robog.

ANYA

Ha jól felveszszük, százszor czélszerűbb,
Mint elhervadni fékető alatt
Egy szurtos varga bűzös műhelyében.

CZIGÁNYASSZONY

3000 Csak nézze ön, ott áll – hogyan keres.

ÉVA

Elég nem szép, hogy még nem látta meg. –
Keze finom, tartása úriás. –

ANYA

3005 Nekem még társa sincsen ellenemre,
Bár orra kissé horgas, lába görbe,
De olyan tisztos, éltes férfiú. –
Megyek, leányom. Legjobb közbejárás,
Ha magatokra hagylak egy kicsit.

CZIGÁNYASSZONY (Ádámhoz.)

Lám, itt van a szép; mint eped önért. –

ÁDÁM

Repülök hozzá. – Oh mi kék – mi kék!

CZIGÁNYASSZONY

3010 A közbejárót sem kell elfeledni.

LUCIFER (Pénzt ad neki.)

Társamtól a pénz, tőlem kézszorítás.

CZIGÁNYASSZONY (Felsikojtva.)

Jaj milly kemény kéz! (El.)

LUCIFER

Kéjét érzenéd,

Ha az volnál, kit játszol, vén banya! –

ÉVA (Ádámhoz.)

Vehetne ön vásárfiát nekem,

3015 E szépítő szer mint kínálgatik –

ÁDÁM

A nőiség varázsa arczodon

A szépítőszer, melynek párja nincs.

(A nyegle ezalatt elvonúl.)

ÉVA

Ah! ön nagyon kegyes.

ÁDÁM

Ne szégyeníts meg:

Gyémántot, gyöngyöt fűzök szép nyakadra,

3020 Nem mintha ékesíteni akarnám,

De mert méltóbb helyen már nem ragyoghat.

ÉVA

Amott tovább láttam sok ékszerárust,
De nem való az ily szegény leánynak.

ÁDÁM

Hadd nézzük csak meg.

LUCIFER

Az felesleges.

3025 Kitűnő ékszer van velem esetleg.

(Ékszereket ad át, melyeket Éva nagy örömmel nézeget és próbál.)

ÉVA

Mi szép, mi kedves, mint irigylik azt majd. –

ÁDÁM

De ezt a szívet – ezt többé ne lássam.

ÉVA

Eldobhatom, ha ellenére van.

(Elveti.)

LUCIFER

Helyes, majd én meg rálépek.

(Ráhág.)

ÉVA

Mi az:

3030 Sikojtást hallok, vagy csak képzelődöm?

(Ezalatt egy ELITÉLTET hoznak taligán a színen keresztül,
nép tolong utána.)

A TÖMEGBŐL

Siessünk. – Mondtam úgy-e, hogy mi gyáva. –
Most is daczos még. – Fel csak, fel utána!

ÁDÁM

Minő zaj ez, mi hallatlan tolongás?

ÉVA

3035 Akasztni visznek. Óh mi jó szerencse,
Gyerünk mi is, az olyan izgató,
S szép alkalom ragyogni ékeimben.

ÁDÁM

Mi bűne a hitványnak?

ÉVA

Nem tudom.

LUCIFER

3040 Közömbös is, de majd elmondom én:
Lovel gyárában dolgozott soká.
De az ón méreg, s azt szívá örökké,
Aztán több hétre a' kórházba jött.
Kedves neénél a szükség beszólt,
Lovel fia ifjú volt s jószívű,
Meglélték egymást és mindent feledtek. –

ELSŐ MUNKÁS

3045 Vigan, pajtás! – mártírul vérzel el,
Neved közöttünk fényes név leend.

LUCIFER

3050 A férj kigyógyult, s a nőt nem lelé,
Helye betölt, munkát hiába kért,
Fellázadt keble, fenyegetni mert,
Lovel fia pofonnal válaszolt.
Az átkozottnak kés akadt kezébe –
Most itt viszik – a vén Lovel megőrült. –

(Az utolsó szavaknál LOVEL űrült mélasággal jő.)

LOVEL

Hazudsz, hazudsz, én őrrült nem vagyok,
 Nem értem-é, mit súg fiam sebe?
 3055 Vegyed, vegyed, végetlen kincsemet,
 S tedd, hogy ne értsem. Őrüljek meg inkább.

HARMADIK MUNKÁS

Ne félj, ne félj, meg léssz boszúlva egykor.

ELSŐ MUNKÁS

Emelkedjél fel, ők a csúfosak. –

(Az elítélt elhalad kíséretével.)

ÁDÁM

Velőt fagyasztó látvány, mit kísérsz?
 3060 Ki mondja itt meg, melyik bűnösebb,
 Avagy csupán talán a társaság – ?
 Hol ez rothad – buján tenyészik a bűn.

LOVEL

A társaság, igen. – Vedd kincsemet,
 Csak azt a seb beszédét hadd ne értsem. (El.)

ÉVA

3065 Jerünk, jerünk, mert nem kapunk helyet.

ÁDÁM

Áldlak, sors, hogy bíróné nem tevé.
 Mi könnyű törvényt írni pamlagon –
 Könnyű itélni a felületesnek,
 És mily nehéz, ki a szívet kutatja,
 3070 Méltányolván minden redőzetét.

LUCIFER

Ily elvek mellett pör nem érne véget.
A rosszat, mert rossz, senki nem cselekszi,
Az ördög is jogcímekeket idéz,
S magát véli mindenik erősbnek.

3075 A törvénytudós szélyelvágja a
Kuszált csomót, minek fonalait
Ezer philantróp szét nem bontaná. –

(Ez alatt a Towerhez értek, melynek egy fülkéjében szent kép áll.)

ÉVA

Megálljunk csak, barátom, egy kicsinyt,
Hadd tűzöm e szent képhez csokromat. –

LUCIFER (Súgva.)

3080 Ne hadd, ne hadd, vagy végünk van különben.

ÁDÁM

Ártatlan gyermek – én nem gátolom. – –

ÉVA

E képről, még mint kis gyermek, szokám
Megemlékezni, hogy ha elmegyek
Előtte, s most is olyan jólesik.

3085 Mindjárt meglesz már, s futva pótolandjuk
Mit elmulasztunk.

(A virágcsokrot feltűzi a kép mellé, de az hirtelen lehervad, s nyakáról, karjáról az ékszerek gyíkokká változva leperregnek.)

Istenem, mi ez?

LUCIFER

Haszontalan intettelek. –

ÉVA

Segítség!

ÁDÁM

Nyugodtan, kedves, a nép megfigyel –
Ezerszer illy szép ékszer jó nyakadra.

ÉVA

3090 El tőlem, el! segítség, irgalom!
Szemfényvesztők és egy rút vén boszorkány
Igy meggyaláztak egy becsületes nőt. –

(A nép csoportosulni kezd, a cigányasszony rendőrökkel jő.)

CZIGÁNYASSZONY

Hamis pénzt adtak, itt kell lenniök,
Higanynyá olvadt markomban.

LUCIFER

Talán

3095 Markodban volt, nem a pénzben, hiba. –
Ádám, fel innen, itt nem jó mulatni.

(A Towerbe tűnnek, s míg lent a csoportozás és zavar növekszik,
ismét megjelennek a bástya teteén.)

ÁDÁM

Ismét csalódtam, azt hívém, elég
Ledönteni a múltnak rémeit,
S szabad versenyt szerezni az erőknék. –
3100 Kilöktem a gépből egy fő csavart,
Mely öszvetartá, a kegyeletet,
S pótolni elmulasztám más erősbbel.
Mi verseny ez, hol egyik kardosan
Áll a mezetlen ellenek szemében,
3105 Mi függetlenség, száz hol éhezik
Ha az egyes jármába nem hajol.
Kutyáknak harcza ez egy konc felett.
Én társaságot kívánok helyette
3110 Mely véd, nem büntet, buzdít, nem riaszt,
Közös erővel összeműködik,

Minőt a tudomány eszmél magának,
 És melynek rendén értelem viraszt. –
 Ez el fog jönni, érzem, jól tudom,
 Vezess, vezess Lucifer, e világba. – –

LUCIFER

- 3115 Hiú ember, s mert korlátolt szemed
 Zilált csoportot lát csak odalent,
 Már azt hiszed, nincs összeműködés,
 Nincs rendszer az életnek műhelyében?
 Nézz hát egy perczre szellemi szemekkel,
 3120 És lásd a munkát, melyet létre hoznak,
 Csakhogy nekünk, de nem kicsiny magoknak.

(Besötétül. Az egész vásár csoportozattá alakul, mely a szín közepén
 tátongó síron ás, azt körül táncolja, míg egymás után mind beléje
 ugornak, részint némán, részint, a mint egymás után szólottak.)

KAR

- Csak rajta, pengjen a kapa:
 Ma kell végezni, holnap késű,
 Bár egypár ezredév után
 3125 Még mindig nem lesz kész a nagy mű.
 Bölcső s koporsó ugyanaz,
 Ma végzi, a mit holnap kezd el,
 Örökké éhes s jóllakott,
 Mi már ma bémegy, holnap felkel!

(A lélekharang megcsendül.)

- 3130 Megcsendült ím az estharang,
 Bevégezők; el, nyúgalomra,
 Kiket a reg új létre költ,
 A nagy művet kezdjék el újra.

A BÁBJÁTÉKOS

- 3135 Im a komédiát lejátsztam,
 Mulattattam, de nem mulattam.

A KORCSMÁROS

Kiitta mindenik borát,
Vendégeim, jó éjszakát!

A KISLEÁNY

Kis ibolyáim mind elkeltek
Majd újak síromon teremnek.

CZIGÁNYASSZONY

3140 Jövőét vágyta látni minden:
S szemét behúnyja most iedten.

LOVEL

Kincsem nem nyújta boldogságot:
S most ingyen nyugalmat találok.

MUNKÁS

3145 A hét letelt, a szombatest itt,
Kinyugszom végre fáradalmit.

TANULÓ

Álmodtam szépet – felzavarta
Szép álom, jőj, most már folytatlak.

KATONA

Hivém, derék vagyok nagyon,
S egy rossz gödörben megbukom. –

KÉJHÖLGY

3150 A mámor elszállt, a festék lement,
Itt oly hideg van: jobb-e odalent?

AZ ELITÉLT

Maradj, bilincs, a hitvány por felett,
Más törvényt sejték e küszöb megett.

A NYEGLE

- 3155 Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk:
 Most a valónál mind elámulunk.

ÉVA

- Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál!
 Ne hidd, hogy éjed engem eliaszt:
 A por hull csak belé, e föld szülötte,
 Én glóriával átallépek azt.
3160 Szerelem, költészet s ifjuság
 Nemtője tár utat örök honomba;
 E földre csak mosolyom visz gyönyört,
 Ha napsugár gyanánt száll egy-egy arczra.

(Fátyolát, palástját a sírba ejtve, dicsőülten felemelkedik.)

LUCIFER

- 3164 Isméred-é, Ádám?

ÁDÁM

Ah, Éva, Éva! –

TIZENKETTEDIK SZÍN

(U alakra épült nagyszerű phalanstere udvara. A két szárny földszintje nyílt oszlopos csarnokot képez. A jobb oldali csarnokban mozgásban levő kerekas gőzgépek között munkások foglalkoznak. A baloldali a legkülönfélébb természettudományi tárgyak, mechanikai eszközök, csillagászati, kémiai műszerek valamint egyéb különlegességek museumában egy TUDÓS működik. Mindnyájan a phalansterehez tartozók – egyenlően vannak öltözve. ÁDÁM és LUCIFER az udvar közepén felmerülnek a földből. Nappal.)

ÁDÁM

3165 Mi ország ez, mi nép, melyhez jövénk?

LUCIFER

E régi eszmék többé nincsenek.
Nem-é volt kis szerű a *hon* fogalma?
Előítélet szülte egykor azt,
Szűkkeblűség, versenygés védte meg.

3170 Most már egész föld a széles haza,
Köz cél felé társ már most minden ember
S a csendes folyó szép rend felett
Tisztelve áll őrrül a tudomány.

ÁDÁM

3175 Beteljesült hát lelkem ideálja,
Ez mind derék, ezt így kívántam én is.
Egyet bánok csak, a haza fogalmát,
Megállott volna az tán, úgy hiszem,
Ez új rend közt is. Az emberkebel
Korlátot kíván, fél a végtelentől,
3180 Belterjében vesz, hogyha szétterül;
Ragaszodik a múlthoz és jövőhöz;
Félek, nem lelkesül a nagyvilágért,

3185 Mint a szülők sírjáért lelkesült.
 Ki a családért vérét ontaná,
 Barátjaért legfeljebb könnye van. –

LUCIFER

Eszményedet, mint látom, elveted,
 Előbb még, mintsem testesülhetett.

ÁDÁM

3190 Koránse hidd, de kandivá levék:
 Mi eszme az, mely a széles világot
 Egygyé olvasztja, melly a lelkesülést,
 Az emberszív e szent, örök tüzét,
 Mit eddig száz hitványsággal szitott,
 S ábrándos harcra zsákmányolt ki csak,
 3195 Nemesb célhoz vezérelendi végre. –
 De mondd, hol állunk mégis, mily hely ez?
 Aztán vezess, hogy lelkem kéjelegjen
 A boldogságban, mellyet annyi harcra
 Jól érdemelt bérül kinyert az ember.

LUCIFER

3200 Sok más hasonló közt ez egy phalanstere,
 Tanyája az új eszmék emberének. –

ÁDÁM

Jerünk tehát.

LUCIFER

3205 Megállj, ne oly sietve.
 Előbb levetjük ezt a régi bőrt.
 Ha mint Ádám s Lucifer érkezünk,
 Nem hinne bennünk e tudós világ,
 S megsemmisülnénk, vagy lombikba zárna.

ÁDÁM

Milyen bolond beszéd ez már megint.

LUCIFER

Már az nincs máskép a szellemvilágban.

ÁDÁM

Tégy hát, a mint akarsz, de szaporán.

(Lucifer mindkettőjüket átalakítja a phalansterebeliekhez hasonlóvá.)

LUCIFER

3210 Im, vedd e gúnyát. El hajfürteiddel –
Készen vagyunk. –

ÁDÁM

Szóljunk be e tudóshoz.

LUCIFER

Üdvöz légy, tudós!

A TUDÓS

Meg ne háboríts
Nagy művemben, nem érek rá fecsegni.

LUCIFER

3215 Nagyon sajnálom. Mink az ezredik
Phalanstereből vagyunk tudósjelöltek,
S ily messze útra nagy hired hozott.

TUDÓS

Dicséretes buzgóság, mondhatom.
De hisz művem most félben is maradhat,
Csak a meleg ne fogyjon lombikomban,
S akaratomnak enged az anyag. –

LUCIFER

- 3220 Ah nem csalódtam, megmaradt tehát
Még benned is, ki a természetet,
Embert leszűrted, mint végső salak,
A nagy hiúság. –

TUDÓS

Most mulathatunk már. –
De mely szakmába tartoztok sajátlag?

ÁDÁM

- 3225 Mi a tudvágyat szakhoz nem kötők,
Átpillantásért vágyunk az egésznek. –

TUDÓS

Ez helytelen. Kicsinyben rejlik a nagy,
Olyan sok a tárgy, s létünk oly rövid.

ÁDÁM

- 3230 Igaz. – Tudom jól, hogy kell olyan is
Ki homokot hord, vagy követ farag:
Nélküle nem emelkedik terem.
De ő csak a homályban tévelyeg,
S fogalma sincs arról, amit segít. –
Csak az építész látja az egészet,
3235 S bár megfaragni nem tud egy követ
A művet ő teremti istenül. –
Ily építész nagy a tudásban is.

LUCIFER

S azért jövének ép tehozzád, oh nagy ember.

TUDÓS

- 3240 Azt jól tevétek, méltányolni tudlak.
 A tudománynak gazdag ágai
 Egy organismus sok külön vonása,
 Együtt igéző csak.

LUCIFER

Szép hölgy gyanánt.

TUDÓS

De mindamellet a vegytan csupán –

LUCIFER

Az a közép, hol élete lakik. –

TUDÓS

- 3245 Találtad.

LUCIFER

 Ezt mondá a mathesisről
 Elöttem már egy mathematicus.

TUDÓS

 Hiúságból mindenki önmagát
 Tekinti látkörében a középnek. –

LUCIFER

- 3250 Te jól választád kedvencz tárgyadúl
 A chémiát.

TUDÓS

 Abban nyugodt vagyok. –
 De hát nézzük meg a museumot.
 Páratlan az egész mai világon,
 Az ősvilág kihalt állatjai
 Valódi példányokban állnak itt

- 3255 Mind jól kitömve. – Ezrenként lakának
 Apáink közt, míg barbarok valának,
 Megosztva vélök a világ uralmát. –
 Maradt felőlök sok csudás mese,
 Például erről, hogy gőzmozdonyúl volt.

ÁDÁM

- 3260 Ez *ló*, de korcsúlt fajta, mondhatom,
 Más állat volt ám hajdan AI-borak.

TUDÓS

- Erről regélik, hogy barát gyanánt
 Tartá az ember, ingeny, munka nélkül,
 S fel bírta fogni, hű elismeréssel
 3265 Lesvén, az ember gondolatait.
 Mi több, mondják, hogy elsajátítá
 Bűnét is, a tulajdonnak fogalmát,
 S mint őr, od'adta érte életét. –
 Ezt úgy beszélem csak, mint írva van,
 3270 Nem mintha hinném mind feltétlenül.
 Sok örültség volt a múltban, sok ábránd,
 Melyből reánk e mese is maradt.

ÁDÁM

Ez a *kutya*. – Mind áll, mit róla mondasz. –

LUCIFER

Vigyázz, Ádám, elárulod magad. –

TUDÓS

- 3275 Ez a szegénynek rabszolgája volt.

ÁDÁM

Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak.

TUDÓS

Ez a puszták királya.

ÁDÁM

Az oroszlány –

Im, itt a tigris, itt a fürge őz,
Mi állat él tehát még a világon?

TUDÓS

- 3280 Minő kérdés, hát nálatok nem így van?
Él a mi hasznos, és mit ekkorig
A tudomány pótolni nem tudott:
A disznó és a birka, de korántse'
Olyan hiányosan már, mint minőnek
- 3285 A kontár természet megalkotá:
Az élő zsír, ez hús- s gyapjútömeg,
Mely, mint a lombik, céljainkra szolgál.
De úgy látom, hogy ezt mind ösmered,
Lássunk hát mást. Ímé, ásványaink.
- 3290 Nézzétek, milyen roppant széndarab:
Egész hegyek valának íly anyagból,
Az emberek már készen szedheték
Mit most a légből szűr a tudomány,
Nagy fáradsággal. Ezt az érczet itt
- 3295 Vasnak hívák és míg el nem fogyott
Az alumínért nem kellett kutatni. –
Ez a darabka az arany, nagyon
Nevezetes s nagyon haszontalan.
Mert még midőn az ember, vak hitében,
- 3300 Imádott felsőbb lényeket magánál,
Felülállókát még a sorson is:
Ilyennek hitte az aranyat is,
Oltárain jólétet és jogot,
Mindent, mi szent volt, áldozott, hogy egy

- 3305 Bűvös darabját bírjon megszerezni,
Melyért cserébe mindent kaphatott, –
Csodálatos tény, még kenyeret is.

ÁDÁM

Mást, mást mutass, ezt is mind ismerem.

TUDÓS

- 3310 Valóban nagy tudós vagy, idegen.
Lássuk tehát az ős növényzetet.
Im, itt van az utolsó rózsa, mely
Nyílt a világon. Hasztalan virág,
Más százezer testvérrel foglalá el
A legbujább tért a lengő kalásztól;
3315 Nagy gyermekek kedves játékszere.
Sajátságos jelenség az valóban,
Mint kaptak egykor ily játékokon;
Virágot terme még a szellem is:
A költészet s hit ábrándképeit,
3320 S csalóka álmok karján ringatózva
Eltékozolta a legjobb erőt,
Hogy életcélja parlagon maradt.
Itt őrizünk még ritkaság gyanánt
Két ily művet. Az első, költemény;
3325 Íróját akkor, még midőn bűnös
Önhittel az egyén érvényt kívánt,
Homernek hívták. Ábrándos világot
Rajzol le abban, Hadesnek nevezvén.
Rég megczáfoltuk már minden sorát.
3330 A másik Tacitus Agricolája,
Nevetséges s mégis sajnálatos
Fogalmak képe a barbár világból. –

ÁDÁM

Hát fennmaradt még e néhány levél
A nagy napokból, mint végrendelet,

- 3335 S nem bírja mégis lángra gyujtani
A korcs utódot, tette ingerelvén,
Mely mesterkélvt világtokat ledönti?

TUDÓS

- 3340 Helyes megjegyzés, átláttuk mi ezt,
A mérég, mellyet rejt, nagyon veszélyes,
Azért nem is szabad olvasni másnak
Csak a ki hatvan évet meghaladt,
S a tudománynak szentelé magát.

ÁDÁM

- 3345 De hát a dajka tündér dalai,
Nem csepegtetnek-é gyöngye szívbe
Sejtelmeket?

TUDÓS

Igen bizon', s azért
Dajkáink a magasb egyenetekről
A mértanról beszélnek gyermekinknek. –

ÁDÁM (Félre.)

Ah gyilkosok, nem félték-é egész
S legszebb korától a szűt megrabolni! –

TUDÓS

- 3350 Menjünk tovább. – Im itt e műszerek,
Műtárgyak mily csodás alakzatúak,
Ez ágyu; rajta rejtélyes fölírás:
Ultima ratio regum. – Hogyan
Használtatott, ki tudja? – Ime kard,
Az nem volt gyilkos, aki ezzel ölt.⁸

- 8 3355 Kizárólag csak embergyilkoló szer –
És nem volt bűnös, aki ezzel ölt.

Megjegyzés: a 3355-56. sorokat a II. kiadástól így találjuk, Szász Károly kérése nyomán írt változtatás.

E kép szabad kézzel készült egészen,
 Fél emberéltet vett talán igénybe,
 És tárgya, nézd, csak hóbortos mese.
 3360 Ma a nap végzi e munkát helyettünk
 S míg az hazug mód idealisált
 Ez mély hűséggel szolgál céljainknak.

ÁDÁM (Félre.)

De a művészet, a szellem maradt el –

TUDÓS

E százszerű tárgy, milyen cifra mind,
 3365 Mi gyermekes. A serlegen virág,
 A széktámlán ábrándos arabeszk,
 Emberkezek pazarlott műve mind.
 S üdítőbb-é a víz azon pohárból,
 Kényelmesb-é e széken az ülés?
 3370 Most gépeink teszik mind ezt helyettünk,
 Legczélszerűbb, legegyszerűbb alakban
 És a tökélyről az kezeskedik,
 Hogy a munkás, ki ma csavart csinál,
 Végső napjáig a mellett marad.

ÁDÁM

3375 Azért nincs élet, nincs egyéniség,
 Mely mesterén túl tartna, semmi műben. –
 Hol leljen tért erő és gondolat
 Bebizonyítani égi származását?
 Ha küzdni vágyik és körültekint
 3380 Ezen szabályos, e rendes világban
 Még a veszély gyönyörét sem leli,
 Nem lel csak egy vérengző vadat se.
 Csalódtam hát a tudományban is:
 Unalmas gyermekiskolát lelek
 3385 A boldogság helyén, mit tőle vártam.

TUDÓS

Nincs-é behozva a testvériség?
 Hol szenved ember anyagi hiányt?
 Valóban, ily eszmék megérdemelnék
 A megfenyítést.

ÁDÁM

3390 Mond, mi hát az eszme,
 Melly ilyen népbe egységet lehel,
 Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?

TUDÓS

3395 Ez eszme nálunk a megélhetés.
 Midőn az ember földén megjelent,
 Jól bérházott éléskamra volt az:
 Csak a kezét kellett kinyújtani,
 Hogy készen szedjen mindent, a mi kell.
 Költött tehát meggondolatlanúl,
 Mint a sajtféreg, s édes mámorában
 Ráért regényes hypothesisekben
 3400 Keresni ingert és költészetet.
 De már nekünk, a legvégső falatnál,
 Fukarkodnunk kell, állalátva rég,
 Hogy elfogy a sajt, és éhen veszünk el.
 Négyezred év után a nap kihűl,
 3405 Növényeket nem szül többé a föld;
 Ez a négyezred év hát a mienk,
 Hogy a napot pótolni megtanúljuk.
 Elég idő hiszem a' tudománynak
 Fűtőszerűl kínálkozik a víz,
 3410 Ez oxidált legtűztartóbb anyag.
 Az organismus titkai közfel-
 Állnak ma is már a fölleplezéshez. –
 Épen jó, hogy beszédünk erre vitt,
 Majdnem feledtem volna lombikom,
 3415 Mert én is ép e tárgyban dolgozom.

LUCIFER

Nagyon vénül az ember, hogyha már
 Lombikhoz tér, midőn organisál. –
 De hogyha sikerülne is műved,
 Mi szörny lesz az, mi szótlan gondolat,
 3420 Szerelmi érzés, melynek tárgya nincs,
 Lény, mellyet a természet eltagad,
 Melyhez nincs ellentét, nincsen rokon,
 Ha nem korlátolandja az egyén.
 S honnan veendi ennek jellegét
 3425 Menten minden hatástól, szenvedéstől,
 Egy szűk üvegben kelve öntudatra?

TUDÓS

Nézd, nézd hogyan forr, nézd miként ragyog
 Itt-ott tűnékeny alakok mozognak,
 Ezen meleg, e jól elzárt üvegben,
 3430 A vegyrokonság és ellenhatás
 Mind összevág, és kényszerülve lesz
 Engedni az anyag kívánatomnak.

LUCIFER

Bámúllak tudós! még csak azt nem értem,
 Tudnád-e tenni, hogy ami rokon,
 3435 Ne vonz'a egymást, és ne lökje el
 Az ellentét.

TUDÓS

Minő badar beszéd;
 Örök törvénye ez az anyagoknak.

LUCIFER

Ah értem, mondd csak el, min alapúl?

TUDÓS

- 3440 Min alapúl? törvény, mert úgy vagyon,
Mutatja nekünk a tapasztalás.

LUCIFER

A természet fűtője vagy tehát csak,
A többit ő magában végezi. –

TUDÓS

De én szabom korlátit az üveggel,
S kivonszolom a rejtélyes homályból.

LUCIFER

- 3445 Nem látok eddig még életjelet.

TUDÓS

El nem maradhat. Aki úgy kilestem
Az organismus minden titkait,
Ki százszor bonczolám az életet –

ÁDÁM

- 3450 Hullát fogál fel csak mindannyiszor.
A tudomány sántán követi csak
A meglevő ifjú tapasztalást,
S miként bérencz költője a királynak
Kész commentálni a nagy tetteket,
De megjósolni hívatása nincs. –

TUDÓS

- 3455 Mit gúnyolódtok, nem látjátok-é,
Egy szikra kell csak, és életre jő? –

ÁDÁM

De azt a szikrát, azt honnan veszed?

TUDÓS

Csak egy lépés az, melly még hátra van.

ÁDÁM

- 3460 De ezt az egy lépést ki nem tevél:
Az nem tett semmit, nem tud semmit is.
A többi mind kint volt az udvaron,
A legszentebbe ép' ez egy vezetne. –
Oh, lesz-e, a ki egykor megteszi? –

(Ez alatt a lombik felett lebegő füst sűrűdni kezd s dörög.)

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA (A füstből.)

- 3465 Nem lesz soha. – Ez a lombik nekem
Nagyon szűk és nagyon tág. – Hisz te ismersz,
Ádám, ugy-é? – most még nem is gyanítanak. –

ÁDÁM

Hallottad-é a szellemszózatot,
Oh nézd, oh nézd, te gögös, gyöngé ember,
Hogy bírnál azzal, a ki ott lebeg. –

TUDÓS

- 3470 Őrült roham. Ah aggódom miattad.
(A lombik elpattan, a szellem eltűnik.)

A lombik eltört, újra kezdekem
A nagy művet. Midőn már int a cél,
Kisdéd göröngy, a dőre vak eset;
Elejt.

LUCIFER

- 3475 Végzetnek hívták hajdanán.
S kevésbé szégyenítő volt hatalma
Alatt megtörni, mint engedni most
A dőre vak esetnek. –

(Csengetnek.)

Mit jelent ez?

TUDÓS

- 3480 A munka megszűnt, jó a sétaóra,
Itt jönnek a gyárakból, a mezőről,
Most intetik meg a ki vétkezett,
Most osztatnak be a nők s gyermekek.
Jerünk oda, dolgom lesz nékem is.

(Hosszú sorban férfiak jönnek, másban nők, néhányan közülök gyermekkel, köztük ÉVA is. Az udvaron mindnyájan kört képeznek. EGY AGGASTYÁN elébök lép. ÁDÁM, LUCIFER s a tudós az előtérben állnak a museum mellett.)

AZ AGGASTYÁN

Harminczadik szám!

LUTHER (A sorból kilépve.)

Itt vagyok.

AZ AGGASTYÁN

Te ismét

- 3485 Mértéktelen fűtötted a kazánt.
Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész phalansteret.

LUTHER

- 3490 S ki állna ellent a csábnak, midőn
Szikrázva, bögve a vadúlt elem,
A láng ezer nyelvével vesz körül,
Elérni kíván és megsemmisíteni:
S ott állni bátran, szítani tovább,
Jól tudva, hogy hatalmunkban vagyon. –
Nem ismered te a tűznek varázsát,
Ki csak fazék alatt ismered azt.

AZ AGGASTYÁN

- 3495 Hiú beszéd, ezért ma nem ebédelsz. .

LUTHER (Visszalépve.)

De holnap újra szítom a tüzet.

ÁDÁM

Mit látok? ezt a férfit ismerem.

Ez volt Luther.

AZ AGGASTYÁN

Kétszáz kilenczedik!

CASSIUS (Kilépve.)

Itt.

AZ AGGASTYÁN

3500 Tégedet harmadszor intelek már,
Hogy ok nélkül keressz verekedést.

CASSIUS (Visszalépve.)

Ok nélkül, merthogy nem panaszkodom? –

Pulya, ki más segítséget keres

Míg karja ép. Vagy gyöngébb volt-e tán

Ellenfelem, mért nem védé magát? –

AZ AGGASTYÁN

3505 Ne feleselj. – Nem menti koponyád
Rosz alkotása sem e hajlamot,
Mert az nemes, mert az hiánytalan.
De véred oly forrongó és szilaj!
Gyógyítani fognak a míg megszelídülsz.

ÁDÁM

3510 Ah Cassius! ha ismernél, ki védél
Philippinél csatáztam. – Hát odáig
Bir-é a rossz rend, a theória
Tévedni, hogy egy ily nemes kebel
Csak gátjaúl van, s fel sem ismeri.

AZ AGGASTYÁN
3515 Négyszázadik szám.

PLÁTÓ (Kilépve.)

Hallom.

AZ AGGASTYÁN

Már megint

Úgy elmerültél álomképeidben,
Hogy a rádbízott marha kárba ment.
Hogy ébren légy, borsón fogsz térdepelni.

PLÁTÓ (Visszalépve.)

Még a borsón is szépet álmodom.

ÁDÁM

3520 Ah mily szerep jutott, Plátó, neked
A társaságban, melly után epedtél! –

AZ AGGASTYÁN

A hetvenkettedik szám!

MICHEL-ANGELO (Kilépve.)

Íme itt. –

AZ AGGASTYÁN

Rendetlenül hagyád el műhelyed.

MICHEL-ANGELO

3525 Igen, mert mindig széklábat csináltam
És azt is a leghitványabb alakra.
Soká könyörgtem, hagyják módosítnom,
Engedjék, hogy vések rá egy kis éket,

3530 Nem engedék. Kivántam változásul
A szék támláját, mindent hasztalan.
Megőrüléshez voltam már közel,
S ott hagytam a kint, ott a műhelyet.

(Visszalép.)

AZ AGGASTYÁN

E rendbontásért a szobába még
S nem élvezed e szép meleg napot.

ÁDÁM

3535 Michel-Angelo, mily pokol lehet
Szűd istenének, hogy nem bír teremtni. –
Oh mennyi ismerő mindenfelé,
És mennyi szellem, mennyi őserő.
Ez vélem harczolt – az mártírhalált halt,
Ez megszűkülte a' világtekét,
3540 Mi egyenlővé és mi nyomorúvá
Szüre az állam. – Lucifer, gyerünk.
Nem bírja lelkem e látványt tovább. –

AZ AGGASTYÁN

3545 Ma két gyermek tölté be az időt,
Melyben szükséges volt az anyagond,
Most a közös növelde várja őket,
Elő, elő!

(Éva és még egy nő gyermekeikkel kilépnek.)

ÁDÁM

Mi ragyogó jelenség!
Megvan hát e rideg világnak is
Költészete!

LUCIFER

Nos Ádám, nem megyünk?

ÁDÁM

Sőt inkább itt fogunk csak megnyugodni.

AZ AGGASTYÁN

3550 Tudós! vizsgáld fejalkotásukat
E gyermekeknek

(A tudós észleli a gyermekeket.)

ÉVA

Oh, mi vár reám.

ÁDÁM

E hang!

LUCIFER

Mit is kapsz e' mindennapos nőn,
Ki Semirámis csókját ízleled?

ÁDÁM

Még akkor ezt nem ismerém.

LUCIFER

Ah, úgy!

3555 Ez régi dalja a szerelmeseknek:
Azt tartja mind, hogy ő fedezte fel
A szenvedélyt, előtte senki még
Szeretni nem bírt, és ez így megyen
Néhány évezred óta szüntelen.

TUDÓS

3560 E gyermeket orvosnak kell tanítani.
Ebből pásztor lesz.

AZ AGGASTYÁN

El tehát velök.

(A gyermekeket el akarják vinni. Éva ellentáll.)

ÉVA

El tőlem, el, e gyermek az enyém:
Ki tépi őt el az anyakebelről! –

AZ AGGASTYÁN

Vegyétek el, mit késtek még vele.

ÉVA

- 3565 Oh gyermekem! nem e tápláltalak
Szivem vérével. – Hol van az erő
Mely e' szent pántot elszakítani bírja?
Lemondjak-é hát rólad mindörökre
Hogy elveszsz a tömegben, és szemem
3570 Fürkésző gonddal hasztalan keressen
A száz egyenlő idegen között?

ÁDÁM

Ah emberek, ha van előttetek szent,
Hagyjátok e' nőnek meg gyermekét.

ÉVA

Ugy-é, ugy-é, te áldott idegen.

AZ AGGASTYÁN

- 3575 Merész játékot űesz idegen;
Ha a család előitéletét
Éledni hagyjuk, rögtön összedül
Minden vívmánya a szent tudománynak.

ÉVA

- 3580 Mit nékem a fagyasztó tudomány!
Bukjék, midőn a természet beszél.

AZ AGGASTYÁN

Meglesz már?

ÁDÁM

Hah! hozzá ne nyúljatok.
Amott van egy kard, megtanítalak,
Hogy kell kezelni.

LUCIFER

Álomkép, ne mozdulj!
(ÁDÁM vállára teszi kezét, ez megdermed.)
Érezd kezemnek végzetes hatalmát. –

ÉVA

3585 Oh gyermekem!
(Össze rogyik, gyermekét elviszik.)

AZ AGGASTYÁN

E két nő pártalan,
Jelentkezzék, ki párjaül igényli.

ÁDÁM

Ezt én igénylem.

AZ AGGASTYÁN

Túdós! véleményed.

TUDÓS

Rajongó férfi és idegbeteg nő
Korcs nemzedéket szül, ez nem helyes pár.

ÁDÁM

3590 De én nem állok el, ha ő akarja.

ÉVA

Tiéd vagyok, nagylelkű férfiú.

ÁDÁM

Szeretlek hölgy, szívem egész hevével.

ÉVA

Szeretlek én is, érzem, mindörökké.

TUDÓS

3595

Ez örülés. – Sajátságos, valóban,
A múlt kísértetét feltűnni látni
Világos századunkban. – Honnan ez?

ÁDÁM

Az édenkertnek egy késő sugára.

AZ AGGASTYÁN

Sajnálatos. –

ÁDÁM

3600

Ne szánjatok. – Miénk

Ez örülés; mi józanságtokat
Nem írgyeljük. Hisz, mi a világon
Nagy és nemes volt, mind ily örülés,
Melynek higgadt gond korlátot nem ír. –
Szellembeszéd az, mely nemesb körökből
Felénk rebeg, mint édes zengemény,
Tanúja; hogy lelkünk vele rokon,
S megvetjük e földnek hitvány porát
Keresve utat a magasb körökbe. –

3605

(Évát átölelve tartja.)

AZ AGGASTYÁN

Mit hallgatjuk tovább, kórházba vélők!

LUCIFER

3609

Itt gyors segély kell. Ádám, utazunk!

(Elsillednek.)

TIZENHARMADIK SZÍN

(Az ür. Földünk egy szelete a távolban látszik, mindég kisebbedve, mígnem csillagúl tűnik csak fel, a' többiek közé vegyülve. A szín félhomálylyal kezdődik, mely vaksötétté válik lassankint. ÁDÁM, mint öreg, LUCIFFERREL röpülve.)

ÁDÁM

3610 Órjöngő röptünk, mondd, hová vezet?

LUCIFER

Nem-e vágyódtál menten a salaktól,
Magasb körökbe, honnan, hogyha jól
Értettelek, rokon szellem beszédét
Hallottad?

ÁDÁM

Az igaz, de ily ridegnek
3615 Nem képzelém feléjük útamat.
E tér oly pusztá, olyan idegen,
Mint hogyha szentségsértő járna benne,
S keblemben két érzés küzdelme foly:
Érzem, mi hitvány a föld, hogy magas
3620 Lelkem lezárja, s vágyom el köréből;
És visszasírok, fáj hogy elszakadtam. –
Ah Lucifer! nézz csak földünkre vissza
Először a virág tűnt el szemünkből,
Aztán az erdők rezgő lombjai;

- 3625 A' jól ismért táj száz kedves helyével
 Jellem nélküli síksággá lapult.
 Mi érdekes volt, minden elmosódott.
 Most már a szirt törpül le rosz görönggyé,
 A villámterhes felhő, melyben ott lenn
- 3630 Szent szózatot sejt a pór s megriad,
 Mi nyomorú párázattá silányúl.
 A bömbölő tenger végetlene
 Hová, hová lett? szürke folt gyanánt áll
 A gömbön, mely keringve elvegyül
- 3635 Milljó társ közt, s az volt egész világunk.
 Oh Lucifer, aztán meg ő, meg ő, – –
 El kelle tőlünk annak is maradni? – –

LUCIFER

- Emelkedett szempontunkból, hiába,
 Először a báj vész el, azután
- 3640 A nagyság és erő, míg nem marad
 Egyébb más hátra, mint a' mathesis. – –

ÁDÁM

- A csillagok megettünk elmaradnak,
 S nem látok czélt, nem érzek akadályt.
 Szerelem és küzdés nélkül mit ér
- 3645 A lét. Hideg borzongat, Lucifer!

LUCIFER

Ha eddig tartott csak ki hősiséged,
 Úgy térjünk vissza porban játszani.

ÁDÁM

- Ki mondja azt? előre hát, előre:
 Csak addig fáj, míg végkép elszakad,
 Mely a földhöz csatol, minden kötél. –
- 3650 De hajh, mi ez, lélekzetem szorúl,
 Erőm elhagy, eszméletem zavart,

3655 Több volna-é mesénél Antaeus,
Ki addig élt csak, míg a föld porával
Érintkezett?

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

Igen, több az mesénél.
Te ismersz már, a földnek szellemét;
Csak én lélekzem benned, tudhatod.
Itt a sorompó, eddig tart hatalmam,
3660 Térj vissza, élsz, – hágd át, megsemmisülsz
Mint ázalag féreg, mely csepp vízében
Ficzkándozik. – E csepp a föld neked. –

ÁDÁM

Daczolok véled, hasztalan iesztesz,
Testem tiéd tán, lelkem az enyém,
A gondolat s igazság végtelen,
3665 Előbb meglevő mint anyagvilágod.

A FÖLD SZELLEMEÉNEK SZAVA

Hiú ember! próbáld és meg bukól.
Előbb való-e rózsánál az illat,
Alak a testnél és napnál sugára?
Oh, hogyha látnád árva lelkedet
3670 A végtelen ürben keringeni
A mint értelmet és kifejezést
Keres hiába, idegen világban
S nem érez többé semmit és nem ért,
Megborzadnál. Mert minden felfogás
3675 És minden érzés, mely benned feszül, csak
Kisúgárzása e csoport anyagnak
Mit földednek hívsz, s mely, ha más leendne
Nem létezhetnék többé, véled együtt. –
A szépet, rútat, üdvöt és pokolt

- 3680 Csak szellememtől vontad el magadnak,
Mely kis hazádnak rendét lengi át. –
Oh, a mi itten örökös igazság,
Egy más világban az tán képtelen,
És a lehetlen tán természetes.
- 3685 A súly nem létezik, a lét nem mozog,
Mi itten légek, az ott tán gondolat,
Mi itten fény, az ottan hang talán,
S jegeczül tán, mi itten nőve-nő. –

ÁDÁM

Nem tántorítsz el, lelkem felfelé tör. –

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

- 3690 Ádám, Ádám, a végső percz közelg:
Térj vissza, a földön nagygyá lehetsz,
Míg, hogyha a mindenség gyűriéből
Léted kitéped, el nem tűri isten,
Hogy megközelítsd őt – s elront kicsinyül. –

ÁDÁM

- 3695 Ugy is nem ront-e majd el a halál? –

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

- A vén hazugság e hiú szavát
Ne mondd, ne mondd, itt a szellem világban –
Egész természet átborzadna tőle. –
Szentelt pecsét az, feltartá az Úr
3700 Magának. A tudás almája sem
Szakítá azt fel.

ÁDÁM

Majd én felszakítom.

(Tovább repülnek. Ádám egy sikojtással megmegmervül.)

Végem van! –

LUCIFER (Kaczagva.)

Győzött hát a vén hazugság. –

(A mint Ádámot eltaszítja magától.)

3705 E báb-istenség most már elkeringhet
Az űrben, új bolygóként, mellyen újra
Számomra fog tán élet fejlédezni. –

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Korán e káröröm még, Lucifer!
Csak érinté az idegen világot,
Nem oly könnyű országomból kitörni
Honos szózat hív, térj fiam magadhoz!

ÁDÁM (Eszmélve.)

3710 Élek megint. – Érzem, mert szenvedek,
De szenvedésem is édes nekem,
Olyan rettentő az, megsemmisűlni. – – –
Oh Lucifer! vezess földemre vissza,
3715 Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
Csatázzam újra, és boldog leszek. –

LUCIFER

S e sok próbára mégis azt hiszed,
Hogy új küzdésed nem lesz hasztalan?
S célét érsz? Valóban e megtörhetetlen
Gyermekkedély csak emberé lehet. –

ÁDÁM

3720 Korán se vonz ily dőre képzelet,
A célét, tudom, még százszor el nem érem.
Mit sem tesz. A cél voltakép mi is?
A cél, megszűnte a dicső csatának,
A cél halál, az élet küzdelem,
3725 S az ember célja e küzdés maga.

LUCIFER

- Valóban szép vigasz, már hogyha még
 A harcz eszméje volna legalább nagy,
 De holnap gúnyolod, miért ma vívsz,
 Gyermekjáték volt a mi lelkesített. –
 3730 Nem vérezél-e el Chaeroneánál
 A megbukott szabadság védletében,
 És Constantinnal nem küzdél-e később
 Világuralmát hogy megalapítsd?
 Nem vesztél-é el hitmártir gyanánt
 3735 S később a tudománynak fegyverével
 Nem álltál-é a hitnek ellenében?

ÁDÁM

- Igaz, igaz, de mindegy, bármi hitvány
 Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
 Emelt, és így nagy és szent eszme volt.
 3740 Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
 Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
 Előre vitte az emberemet. –
 Oh, vissza hát a földre, új csatára. –

LUCIFER

- S feledted-é már a tudós szavát,
 3745 Ki felszámolta, hogy négyezredévre
 Világod megfagy, – a küzdés eláll?

ÁDÁM

Ha tudományunk nem daczol vele.
 De fog daczolni, érzem, tudom. –

LUCIFER

- 'S ha is? – Van-é küzdés, nagyság, erő
 3750 A mesterkélt világban, mellyet az
 Ész rendezett theóriáiból,
 S mellyet magad szemlélhetél imént. –

ÁDÁM

- Csak mentse meg a földet – elmuland
Az is, mint minden, a mi hlvatását
3755 Betölté s akkor újra felmerül
Az eszme, melly éltet lehel reája.
Vezess csak vissza, égek látni már
A megmentett földön mi új tanért
3760 Fogok fellelkesülni. –

LUCIFER

Vissza hát! –

TIZENNEGYEDIK SZÍN

(Hóval és jéggel borított hegyes, fáttalan vidék. A nap mint veres, sugártalan golyó áll ködfoszlányok között. Kétes világosság. Az előtéren néhány korcs nyír, boróka és kúszó fenyő-bokor között eszkimó viskó. ÁDÁM mint egészen megtört aggastyán bot mellett jó lefelé a hegyekről LUCIFERREL.)

ÁDÁM

- 3760 Mit járjuk e végetlen hóvilágot,
Hol a halál néz ránk üres szemekkel,
Csak egy-egy fóka tesz zajt, vízbe bukva,
A mint felretten lépteink zajától;
Hol a növény is küzdeni már kifáradt,
3765 Korcsúlt bokor leng a zuzmók között
S a hold vörös képpel néz köd mögül
Halál lámpájaként a sírgödörbe. –
Oda vezess, hol pálmafák virúlnak, –
A napnak, illatoknak szép honába,
3770 Hol az embernek lelke ereének
Öntudatára fejlődött egészen. –

LUCIFER

Ottan vagyunk. E vérgolyó napod.
Lábunk alatt a föld egyenlitője. –
A tudomány nem győzött végzetén. –

ÁDÁM

- 3775 Szörnyű világ! – csupán meghalni jó.
Nem sajnálandom a mit itt hagyok.
Ah Lucifer! ki egykor ottan álltam

- 3780 Az ember bölcseénél, a ki láttam
 Mi nagy jövő reménye ringa benne,
 Ki annyi harczát mind végig csatáztam,
 Ez órjas síron, melyre gyászlepelt
 A természet dobott, midőn merengek,
 Első s utolsó ember a világon:
 Szeretném tudni; hogy bukott fajom?
 3785 Nemes küzdésben, nagyszerűen-é,
 Nyomorun-é, törpülve ízről-ízre
 Nagyság nélkül és könnyre érdemetlen.

LUCIFER

- Ha nagy lelkedre, a mint hívod azt,⁹
 Hiú vagy, mely lüktette kebledet
 Míg szíveredben ifjú vér keringe,
 Halottas ágyadnál ne kérd hogy állj. –
- 3795 Csodálatos átvizsgálása az
 A gazda nélkül készült számvetésnek.
 A hagymázos láz elriasztja mind
 Az életláz csillámló képeit,
 Aztán ki tudja, mellyik a való.
 A végső küzdés kisszerű jaja
 3800 Nagy gúnykaczaj kitűzött céljainkra.

- 9 Ah, ah, hiú ha vagy nagy szellemedre, –
 A mint nevezni már, úgy kedveled
 3790 Azon erőt, mely a vért lükteti,
 És ifjú keblet eszményért dagaszt:
 Ne kívánj állni végre mint tanú
 Saját halotti ágyadnál. – Ez óra

Megjegyzés: A kéziratban és az első kiadásban a fentre beillesztett négy sor, míg a későbbiekben a lábjegyzetben hozott hat sor szerepel.

ÁDÁM

3805 Miért nem veszem hát el a magasban,
Erőm és lelkem teljes érzetével,
Inkább, mint így hallgatni önmagam
Síríratát, mit egy szellem rideg
Közömbbe tart, ki harczaiban és
Halálomban nem osztozik velem. –

LUCIFER

3810 Ismét fajodra ismerek könyvedben,
Melylyel kíséred ébredésedet
Kedvencz ábrándból tiszta felfogásra. –
De nyugodjál meg, hisz még él fajod.
Nézd, ott is áll még egy embertanya
S gazdája, ím, most lép ki ajtaján. –

(Egy ESZKIMÓ a gulibából kilép, fóka vadászatra felkészülten.)

ÁDÁM

3815 E korcs alak, e torzkép volna-é
Nagyságomnak bitor örököse?
Mért hagyta látnom, Lucifer! valóban
A vígasz rosszabb, mint sem bánatom volt.

AZ ESZKIMÓ

3820 Léteznek hát mégiscsak istenek
Felettünk? ím, előttem megjelentek.
De hát, ki tudja, jók vagy rosszak-e
Menekszem tőlük, az legbiztosabb.

(Vissza akar vonulni.)

LUCIFER

Megállj, egy szóra!

AZ ESZKIMÓ (Leborúlva.)

Kegyelem uram!
Az első fókát néked áldozom,
Mit elfogok, csak hallgass meg s ne ronts el.

LUCIFER

3825 Hát ahhoz a fókához mily jogod van,
Hogy éltevel váltod meg a tiédet?

AZ ESZKIMÓ

Hogy bírok véle: hisz látom, körülem
Miként eszi a férget fürge hal,
Halat a fóka, a fókát meg én.

LUCIFER

S a nagy szellem veled táplálkozik.

AZ ESZKIMÓ

3830 Tudom, tudom, de a kicsiny időt,
Melyben mozogni hágy kegyelmesen,
Vásárolom meg véres áldozattal.

ÁDÁM

Mi gyáva nézlet!

LUCIFER

3835 S más tevél-e te?
Az a különbség csak közöttetek,
Hogy ő fókát, te embert áldozál
Az istenségnek, melyet alkotál
Saját képedre, mint ő az övére.

AZ ESZKIMÓ

3840 Látom, haragszol, és érzem, miért.
Inségemben hogy fel mertem sohajtni
A nap jótékony istenéhez, a ki
Nem kér, csak ád, ki ős regénk szerint
Itt is parancsolt egykor. – Oh, bocsáss meg
S elátkozom örökre.

ÁDÁM

Im, nagy isten,
Tekints le és pirúlj, mi nyomorúlt,
3845 Akit remeknek alkotál, az ember!

AZ ESZKIMÓ

Nagyon haragszik társad, éhes ő is?

LUCIFER

Sőt, mert nem éhes, ép azért haragszik.

ÁDÁM

Mi helytelen faragsz roszt élczeket!

LUCIFER

Igazság az, nem élcz. Okoskodásod
3850 A jóllakásé, míg itt társadé
Éhes gyomornak philosophiája.
Okokkal egymást meg nem győzitek,
De egyet érttek rögtön, hogy ha te
Kiéhezél, vagy ő majd jóllakott. –
3855 Igen, igen, akár mint képzelődöl,
Mindég az állat első bennetek,
És csak midőn ezt el bírod csitítani,
Eszmél az ember, hogy nagy-gőgösen
Megvesse azt, mi első lényege. –

ÁDÁM

3860 Méltó beszéd ez hozzád, Lucifer,
Ki minden szentet kárörvendve vonsz
A föld porába. Hát minden nagy eszme,
Nemes cselekmény konyhánk gőze csak,
Környülményeknek dőre magzata,
3865 Miket mind egyig a hitvány anyag
Néhány törvénye mozgat, s tart lekötve? –

LUCIFER

- S van-é különben? – Azt hiszed talán
 Hogy Leonídás meghal a szorosban,
 Ha a helyett, hogy barna levesével
 3870 Táplálkozik olyan köztársaságban
 Melynek még pénze sincs, lucullusi
 Villában dőzsöl édes mámorában
 Kelet minden kéjének? Vagy talán
 Brutus meghal, ha a szép Porciához
 3875 Haza siet, s a harc izgalma
 Kiheveri, egy jó ebéd után?
 Hogyan tenyész a bűn, hogy a nemesség?
 Nem ronda lég, nyomor szülé-e azt,
 Nem napvilág, szabadság-érzet ezt,
 3880 Átörökítve késő származékban
 Alakban és szellemben önmagát?
 Hanyan mondák, hogy számoltak magukkal,
 És felköték egy fára magukat.
 De ha leoldák hívatlan kezek,
 3885 Az élet új érintkezése már
 Feledteté velök a számadást. –
 Ha nagy Hunyad nem méltó nép körében
 Jó a világra, hogyha szerencsen
 Sátornak árnya reszket bölcseén:
 3890 Mi lesz első hőseből a keresztnek?
 Vagy Luther, hogyha pápa lesz esetleg,
 S Leo, tanár egy német egyetemben:
 Ki tudja, nem reformál-é emez
 S az sujtja átkát a dúló merészre?
 3895 Mi lesz Napoleon, ha büszke útját
 Nem egy nép vére egyenlíti ki?
 Elposhad tán egy büzhödt laktanyában. –

ÁDÁM (Lucifer száját befogva.)

Ne többet! – mind, a mit csak fejtegetsz,
 Oly egyszerűnek látszik, oly valónak:
 3900 De annál károsabb. – s veszélyesebb még¹⁰
 Keblünkre mint a' durva babona,
 Mert tudósan, számokkal öli meg
 A szellemet, mit a' bárgyú nem érez,
 De mindkettő egyenlően nem ismer. –

LUCIFER

3905 Beszélj tehát társaddal, meg nem árt
 Még egy kis leczke az önismeretből.

ÁDÁM

Sokan tengődtek-é még e vidéken?

AZ ESZKIMÓ

3910 Sokan bizon, többen mint ujjamon
 Számíthatok. – Szomszédimat, igaz,
 Agyonverem már mind, de hasztalan,
 Mindég érkeznek újak; s oly kevés
 A foka faj. – Ha isten vagy, tegyed,
 Könyörgök, hogy kevesb ember legyen
 S több foka. –

ÁDÁM

Lucifer, jerünk, elég volt!

LUCIFER

3915 No legalább tekintsük meg neét.

ÁDÁM

Nem akarom meglátni, mert ha silledt
 A férfiú, szemünknek ronda látvány:
 De megvetést szül keblünkben csupán.

10 Megjegyzés: A második kiadástól, Szász Károly kérésére Madách saját átírásában a fenti négy és fél sor másképp szerepel.

3920 A nő, ez eszmény, e megtestesült
Költészet, hogyha silledt, torzalak lesz,
Mely borzadályt szül. Menj, ne lássam őt.

(Ez alatt Lucifer Ádámot a gunyhó felé vonta, most az ajtót felrúgja,
bent ÉVA mint az eszkimó neje látszik. Ádám mereven bámúl
a küszöbön állva.)

LUCIFER

Nem lelsz-e benne régi ismerősre?
Öleld meg hát, hisz e becsületes
Ember halálba' sértve lesz, ha ily
3925 Tisztességet se gyakorolsz neén.

ÁDÁM

Öleljem ezt, ki egy Aspásiát
Tarték karomban! Ezt, kiben derengni
Látom megint annak vonásait,
De úgy, mint hogyha csókjai között
3930 Állattá válna. –

AZ ESZKIMÓ (Gunyhójába lépve.)

Nőm! vendégeink¹¹

(Éva Ádám nyakába borúl s a gunyhóba vonja.)

ÉVA

Légy üdvözölve idegen, pihenj meg.

ÁDÁM (Bontakozva.)

Segítség, Lucifer! el innen, el,
Vezess jövőmből a jelenbe vissza,
3935 Ne lássam többé ádáz sorsomat:
A hasztalan harcot. Hadd fontolom meg:
Daczoljak-é még isten végzetével. –

LUCIFER

3938 Ébredj hát Ádám! álmod véget ért.

11 Érkeztek ím. Lásd őket szívesen.

TIZENÖTÖDIK SZÍN

(A nézőhely átváltozik a harmadik szín pálmafás vidékévé. ÁDÁM, ismét mint ifjú, még álomittasan kilép a gunyhóból s ál-mélkodva körülnéz. ÉVA bent szunnyad. LUCIFER a középén áll. Ragyogó nap.)

ÁDÁM

- 3939 Rettentő képek, oh, hová levétek?
3940 Körültem minden úgy él, úgy mosolyg
 Mint elhagyám, míg szívem megtörött.

LUCIFER

- Hiú ember! Hát azt kívánod-é
 Hogy a természet rende felbomoljon,
 Új üstökös ragyogjon éjeden,
3945 Remegjen a föld, egy féreg ha elvesz?

ÁDÁM

- Álmodtam-é csak, vagy most álmodom,
 És átalán több-é, mint álom, a lét,
 Egy perczre melly a holt anyagra száll,
 Hogy azzal együtt végkép szétbomoljon?
3950 Miért, miért e percznyi öntudat,
 Mutatni a nemlét borzalmait? –

LUCIFER

 Siránkozol? – csupán a gyávaság
 Fogadja el harcz nélkül a csapást,
 Mit elkerülni még hatalma van.

- 3955 De a végzetnek örökös betűit
 Nyugodtan nézi, és nem zúgolódik
 Miattuk az erős, azt nézve csak,
 Hogy állhatand meg még alattuk is.
 Ily végzet áll a történet felett,
 3960 Te eszköz vagy csak, mellyet hajt előre. –

ÁDÁM

- Nem, nem, hazudsz, az akarat szabad.
 Kérdemellem azt nagyon magamnak,
 Lemondtam érte a paradicsomról.
 Sokat tanultam álmképeimből,
 3965 Kiábrándultam sokból s most csupán
 Tőlem függ, útam másképpen vezetni.

LUCIFER

- Ha a felejtés és örök remény
 Nem volna a végzetnek frígyese,
 Hogy, míg amaz heggeszti a sebet,
 3970 Ez szőnyeget von a mélység fölé
 S biztatva mondja: száz merész beléhullt,
 Te léssz a boldog, a ki átugorja. –
 De látál, úgy-e, mint tudós, egyéb
 Sok furcsaság közt oly bélférget is,
 3975 Mely vércsében s macskában bir csak élni,
 S kifejlődése első korszakát
 Mégis csak az egérben töltheti.
 Sem egy sem más egér nincs kitűzve
 Érezni macska-, vércse-körmöket
 3980 S mely óvatos, ki is kerülheti,
 Mint agg múlván ki házias körében.
 De renditetlen törvény őrökodik,
 Hogy annyi jusson mégis ellenének
 A mennyi kell, hogy ezredek után

- 3985 Még a puhány is éljen a világon. –
Az ember sincs egyénileg lekötve,
De az egész nem, hordja lánczait;
A lelkesülés, mint ár, elragad,
Ma egy tárgyért, holnap másért megint
- 3990 A máglyának meglesznek martaléki,
S meglesznek, a kik gúnyolódni fognak. –
S ki lajstromozza majd a számokat,
Következetességén bámuland
A sorsnak, mely házasságot, halált,
- 3995 Bűnt és erényt arányosan vezet,
Hitet, örülést és öngyilkolást. –

ÁDÁM

- Megállj! mi eszme villant meg fejemben –
Daczolhatok még istennek, neked.
- 4000 Bár százszor mondja a sors: Eddig élj:
Kikaczagom, s ha tetszik, hát nem élek.
Nem-e vagyok magam e' nagy világon.
Elöttem e szirt, és alatta mély:
Egy ugrás, mint utolsó felvonás....
S azt mondom: vége a komédiának. –
- (Ádám a szirt felé halad, Éva kilép az ajtón.)

LUCIFER

- 4005 Ah vége, vége: mily badar beszéd!
Nem-e minden percz vég és kezdet is?
Ezért láttál-e néhány ezredévet? –

ÉVA

- 4010 Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el,
Utolsó csókod oly hideg vala,
S gond vagy harag van most is arczodon.
Én félek tőled...

ÁDÁM (Tovább haladva.)

Mért is jársz utánam,
 Mit leskelődöl lépteim után?
 A férfiúnak, e világ urának,
 Más dolga is van, mint hiú enyelgés.
 4015 Mit a' nő meg nem ért s csak gátjaul van.

(Ellágyúlva.)

Mért nem szunnyadtál még csak egy kicsínyt:
 Nehezebb lesz most már az áldozat,
 Mit a jövőnek hozni tartozom. –

ÉVA

4020 Ha meghallgatsz, még könnyebb lesz talán.
 Mert a mi eddig kétséges vala,
 Most biztosítva áll már: a jövő. –

ÁDÁM

Hogyan?

ÉVA

Tudom, fel fog mosolygni arczod
 Ha megsugom. De jőj tehát idább:
 Anyának érzem, oh Ádám, magam.

ÁDÁM (Térdre esve.)

4025 Uram, legyőztél. Im porban vagyok
 Nélküled, ellened hiába vívok:
 Emelj vagy sújts, kitérom keblemet.

LUCIFER

Féreg! Feledted-é nagyságodat,
 Melyet nekem köszönhetsz. –

ÁDÁM

Hagyd el azt!

4030 Hiú káprázat volt, nyugalمامért.

LUCIFER

S te dőre asszony, mondd, mit kérkedel?

Fiad bűnben, trón bíborán fogamzott.

Az hoz földedre minden bűnt s nyomort.

ÉVA

4035 Ha úgy akarja isten, majd fogamzik
Más a nyomorban, a ki eltörüli,
Testvériséget hozván a világra. –

LUCIFER

Fellázadsz-é, rabszolga, ellenem?

Fel a porból, állat.

(Ádám felé rúg. Az ég megnyílik; az ÚR dicsőülten,
angyaloktól környezve, megjelen.)

AZ ÚR

A porba, szellem!

Elöttem nincsen nagyság.

LUCIFER (Görnyedezve.)

Átok, átok!

AZ ÚR

4040 Emelkedjél, Ádám, ne légy levert,
Midőn látod, kegyembe veszek újra.

LUCIFER (Félre.)

Mint látom, itt családi jelenet

Fejlődik, szép talán az érzelemnek,

De értelmeknek végtelen unalmas.

4045 Legjobb elsompolyognom.

(Indúl.)

AZ ÚR

Lucifer!

Szavam van hozzád is, maradj tehát.
Te meg, fiam, beszélj el, hogy mi bánt úgy.

ÁDÁM

- Uram! rettentő látások gyötörtek,
És nem tudom, mi bennök a való.
4050 Oh mondd, oh mondd, minő sors vár reám:
E szűk határu lét-e mindenem,
Melynek küzdése közt lelkem szűrődik,
Mint bor, hogy végre, a midőn kitisztúlt,
A földre öntsd, és béigya porond?
4055 Vagy a nemes szeszt jobbra rendeléd?
Megy-é előbbre majdan fajzatom,
Nemesedvén, hogy trónodhoz közelgjen,
Vagy, mint malomnak barma, holtra fárad,
S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?
4060 Van-é jutalma a nemes kebelnek
Melyet kigúnyol, mellyért vérezett
A kislelkű tömeg? Világosíts fel
S hálásan hordok bármi végzetet;
Csak nyerhetek cserémben, mert ezen
4065 Bizonytalanság a pokol. –

AZ ÚR

Ne kérdd

- Tovább a titkot, mit jótékonyan
Takart istenkéz el vágyó szemedtől.
Ha látnád, a földön mulékonyan
Pihen csak lelked s túl örök idő vár:
4070 Erény nem volna itt szenvedni többé.
Ha látnád, a por lelkedet feliszsza:
Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt
Hogy a muló percz élvéről lemondj?
De átcsillogjon mégis a' jövő,

4075 Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
Emeljen a' végetlen érzete.
S ha ennek elragadna büszkesége,
Hadd korlátozzon az arasznyi lét.
És biztosítva áll nagyság, erény. –

LUCIFER (Kaczagva.)

4080 Valóban, melyre lépsz, dicső a pálya,
Nagyság s erény leszen tehát vezéred,
E két szó, mely csak úgy bir testesűlni,
Ha babona, előítélet és
Tudatlanság álland mellette őrt. –
4085 Miért is kezdtem emberrel nagyot,
Ki sárból, napsugárból összegyúrva
Tudásra törpe, és vakságra nagy. –

ÁDÁM

Ne gúnyolj, óh ne gúnyol, Lucifer:
Láttam tudásod tiszta alkotását,
4090 Nagyon hideg volt ottan e kebelnek. –
De, oh Uram! ki fog feltartani,
Hogy megmaradjak a helyes uton?
Elvontad rólam a vezérkezet
Hogy a tudás gyümölcsét ízlelém.

AZ ÚR

4095 Karod erős – szived emelkedett:
Végetlen a tér, mely munkára hív,
S ha jól ügyelsz, egy szózat zeng feléd
Szünetlenül, mely visszaint s emel,
Csak azt kövesd. S ha tettdús életed
4100 Zajában elnémúl ez égi szó,
E gyöngye nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Megg hallja azt, és szíverén keresztül
Költészetté fog és dallá szűrődni.

- 4105 E két eszközzel álland oldalodnál,
Balsors s szerencse közt mind-egyaránt,
Vigasztaló, mosolygó genius. –
Te Lucifer meg, egy gyűrű te is
Mindenségemben, – működjél tovább:
- 4110 Hideg tudásod, dőre tagadásod
Lesz az élesztő, mely forrásba hoz,
S eltántorítja bár – az mit se tesz –
Egy perczre az embert, majd visszatér.
De bünhödésed végtelen leend
- 4115 Szünetlen látva, hogy, mit rontni vágyol,
Szép és nemesnek új csirája lesz. –

ANGYALOK KARA

- Szabadon bün és erény közt
Választhatni, mily nagy eszme,
S tudni mégis, hogy felettünk
- 4120 Pajzsúl áll isten kegyelme.
Tégy bátran hát, és ne bánd ha
A tömeg hálátlan is lesz,
Mert ne azt tekintse célúl,
Önbecsét csak, ki nagyot tesz,
- 4125 Szégyenelve tenni máskép;
És e szégyen öntudatja
A hitványat földre szegzi,
A dicsőet felragadja. –
Ámde útag felségében
- 4130 Ne vakítson el a képzet,
Hogy a mit téssz, azt az isten
Dicsőségére *te* végzed,
És ő épen rád szorúla,
Mint végzése eszköze:
- 4135 Sőt te nyertél tőle dísz, ha
Engedi, hogy tégy helyette. –

ÉVA

Ah, értem a dalt, hála istenemnek!

ÁDÁM

Gyanítom én is, és fogom követni.

Csak az a vég! – csak azt tudnám feledni! –

AZ ÚR

4140

Mondottam ember: küzdj' és bízva bízzál!

vége.

96/6466
b

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

„Fölséges hivatás népszerűvé tenni az erőszak 's hanyagság által el nyomott elveket, kivált ha van nép melly azokat rokon lelkébe fogadja; ditső hivatás a' nemzet múltját jelenével össze kötve lelkesítő történetet hozni föl a' honfi elébe; előidézni a' nagy elhúnytakat, hogy lelkök szálja meg a halgatók belsejét 's buzdítsa őket férfias erőre a' szép de nehéz élet pályán csüggedetlen futni...”

(Madách: Művészeti értekezés, 1842)

Madách Imre majd' minden művét ifjúkorában lefektetett drámaelméleti elvei szerint hozta létre: történelmi drámák sorozatát írta meg szűk két évtizedes alkotói pályafutása alatt. Gondolkodásunkra s kultúránkra a legmeghatározóbb befolyást mégis *Az ember tragédiája* gyakorolta, melyben nemzeti történelmünkre mindössze egyetlen szó – Hunyad – erejéig utal. A Tragédiában felvetett kérdések körül szinte a mű első megjelenése óta folyamatos vita dúl. A vitázók és elemzők többnyire az alkotásban kiemelt verssorokra támaszkodva érvelnek, esetenként nem is tudva, hogy az általuk idézett sort eredetileg Madách nem is abban a formában vetette papírra. Döntő mértékben – a költő kérésére – Arany János változtatott a versezeten mintegy ezer sor erejéig, ám stilisztikai javításai szándéka ellenére több helyen a tartalmat is módosították. A Tragédia rekonstrukcióját megkísérlő tanulmány és a második kötetben mellette most első ízben megjelentetett „érin tetlen”, javítások előtti szövegváltozat kiadásával Madách művének kutatása és oktatása újabb kiindulópontokat nyerhet, sőt a sajtóságot helyesíráson átsütő, immár félreérthetetlenül egységes szöveg- és eszmerendszer befogadása nyomán talán még többek számára lesz érthető a költő szándéka s az általa eredetileg minden részletében kimunkált hatalmas kompozíció.